

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Metka Pirc

Pristojnosti evropskih monarhov v zunanji politiki njihovih monarhij

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Metka Pirc

Mentor: doc. dr. Boštjan Udovič

Pristojnosti evropskih monarhov v zunanji politiki njihovih monarhij

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Hvala Gregu in najinima fantkoma, Martinu in Petru, za energijo in neskončno potrpežljivost.

Hvala staršem, tašči, tastu, Mojci in še posebej Živi, ker so me spodbujali in mi stali ob strani.

Zahvaljujem se tudi mentorju, doc. dr. Boštjanu Udoviču, za vso strokovno pomoč in nasvete.

Pristojnosti evropskih monarhov v zunanji politiki njihovih monarhij

Diplomsko delo je prikaz vloge evropskih monarhov kot šefov držav v zunanji politiki svojih držav. V ta namen sem najprej razčlenila pojem zunanje politike in opredelila njene ključne nosilce, tudi skozi zgodovinsko perspektivo. Nato sem opredelila pojem in pristojnosti šefa države in v tem sklopu še njegove zunanjepolitične pristojnosti. Za teoretskim delom so obravnavane študije primerov sedmih evropskih monarhij: Belgije, Danske, Nizozemske, Norveške, Španije, Švedske ter Velike Britanije in Severne Irske, ki so vse ustavne monarhije in po tipu ustavne ureditve parlamentarni sistemi. Vlogo njihovih monarhov kot šefov držav sem ugotavljala prek zgodovinskega orisa nastanka monarhije, ustavnih pristojnosti posameznega monarha ter predstavitve trenutnega monarha in njegovega delovanja v zunanji politiki. Ti sodelujejo – kot uradni in simbolični nosilci izvršilne oblasti (v večini obravnavanih monarhij) – predvsem pri izvajanju zunanje politike (predstavljanje države, postavljanje veleposlanikov in sprejemanje akreditivnih pisem tujih veleposlanikov). Vendar nekatere ustave in običaji dopuščajo možnosti, da lahko monarh vsaj posredno vpliva na odločanje v zunanji politiki. Zgodovinski tok dogodkov, ki so ga usmerjali nekdanji monarhi obravnavanih monarhij, pa kar precej vpliva na izbiro današnjih ciljev zunanje politike, ki jih pomagajo izvajati današnji monarhi.

Ključne besede: zunanja politika, šef države, monarhija, zgodovina, ustava.

Foreign policy powers of European monarchs in their monarchies

In this diploma the role of the European monarchs as heads of state in their respective state's foreign policy is being presented. For this purpose, the definition of foreign policy concept and identification of its key makers has been provided, also from the historic aspect. This is followed by the role of head of state and her/his powers and, within this framework, the identification of foreign policy powers of the head of state. The theoretic part is followed by case studies of seven European monarchies: Belgium, Denmark, The Netherlands, Norway, Spain, Sweden and Great Britain and Northern Ireland, which are all constitutional monarchies and parliamentary systems by their constitutional organisation. The role of their monarchs as heads of state has been assessed through the history of each monarchy, constitutional powers of each monarch, as well as through the presentation of a current monarch and her/his foreign policy activities. They are involved – as formal and symbolic parts of executive power – primarily in foreign policy execution (representing the state, appointing their own ambassadors, accepting letters of credence from foreign ambassadors). Some constitutions and traditions, though, allow the monarch to at least indirectly influence the foreign policy decision-making process. Historic events in the studied monarchies, which largely occurred as consequences of the former monarchs' decisions, affect the choice of current foreign policy goals, which are carried out also by current monarchs.

Key words: foreign policy, head of state, monarchy, history, constitution.

1	UVOD	7
1.1	CILJI DIPLOMSKEGA DELA	8
1.2	METODOLOGIJA PREUČEVANJA	9
1.2.1	Zgradba diplomskega dela	9
2	TEORETSKI KONCEPTI IN TEORETSKI PRISTOP K RAZUMEVANJU PRISTOJNOSTI ŠEFA DRŽAVE V ZUNANJI POLITIKI	11
2.1	TEORETSKI KONCEPTI IN TEORETSKI PRISTOP K RAZUMEVANJU ZUNANJE POLITIKE	11
2.1.1	Pojem zunanje politike	11
2.1.1.1	Vrednote	11
2.1.1.1.1	<i>Odnos med notranjo in zunanjo politiko</i>	12
2.1.1.2	Cilji	14
2.1.1.3	Sredstva	15
2.1.1.3.1	<i>Diplomacija</i>	16
2.1.2	Ključni nosilci zunanje politike	19
2.2	PRISTOJNOSTI ŠEFA DRŽAVE	24
2.2.1	Pristojnosti šefa države v zunanji politiki	26
3	ŠTUDIJE PRIMEROV	29
3.1	BELGIJA	29
3.1.1	Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije	29
3.1.2	Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi	31
3.1.3	Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki	33
3.2	DANSKA	34
3.2.1	Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije	34
3.2.2	Pristojnosti monarhinje, opredeljene v ustavi	36
3.2.3	Trenutna monarhinja in njene pristojnosti v zunanji politiki	37
3.3	NIZOZEMSKA	38
3.3.1	Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije	38
3.3.2	Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi	39
3.3.3	Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki	41
3.4	NORVEŠKA	42
3.4.1	Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije	42

3.4.2	Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi	45
3.4.3	Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki	47
3.5	ŠPANIJA	48
3.5.1	Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije	48
3.5.2	Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi	50
3.5.3	Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki	52
3.6	ŠVEDSKA	53
3.6.1	Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije	53
3.6.2	Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi	56
3.6.3	Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki	57
3.7	VELIKA BRITANIJA IN SEVERNA IRSKA	58
3.7.1	Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije	58
3.7.2	Ustavne pristojnosti monarhinje	61
3.7.3	Trenutna monarhinja in njene pristojnosti v zunanji politiki	63
4	PRIMERJALNA ANALIZA	65
4.1	ZGODOVINSKI VIDIK	65
4.2	USTAVNI VIDIK	66
4.3	ZUNANJEPOLITIČNI VIDIK	68
5	SKLEP	71
6	LITERATURA	76

1 UVOD

Zunanja politika je poleg sredstva držav za delovanje v mednarodnih odnosih (Benko 1997) tudi eno od ključnih ogledal države v mednarodni skupnosti (Udovič 2015). Za razliko od notranjepolitičnih odločitev (a) je zunanjepolitične odločitve težje spreminjati (zato imajo dolgotrajen učinek), (b) imajo večjo simbolno formo (in posledično tudi daljši zgodovinski spomin) ter (c) se oblikujejo v aktivnih procesih t. i. odločanja v zunanji politiki (ki poteka med različnimi akterji in na različnih ravneh) (Udovič 2009; Bojinović Fenko 2010; Petrič 2010; Udovič 2015). In ravno te tri značilnosti so tiste, ki ne samo intenzivno vplivajo na izvajanje zunanje politike in diplomacije, ampak tudi postavljajo osnovne okvire za njeno oblikovanje, izvajanje in seveda tudi za vse njene posledice (Bojinović Fenko 2010). Vendar pa za razumevanje zunanje politike ni dovolj poznati zunanjepolitični proces, ampak mora posameznik, ki se želi ukvarjati s preučevanjem zunanje politike, ukvarjati tudi z vprašanji odnosa med agentom in strukturo v zunanji politiki (Kajnič 2006; 2008), predvsem pa z obnašanjem ključnih akterjev v zunanji politiki, tj. njenih ključnih snovateljev in izvajalcev. Med njimi imajo gotovo ključno vlogo osrednje politične inštitucije v državi, sočasno pa tudi zunanjepolitična predstavništva na tujem (ki jih običajno združujemo v koncept z oznako diplomatsko-konzularna predstavništva) (Udovič in Brglez 2011). Četudi so slednja prvi stik druge države z zunanjo politiko domače države (Dragan 2013), pa je ključen del zunanje politike in odločanja v/o njej opravljen doma, med ključnimi inštitucijami.

Ključno vprašanje, ki se v kontekstu zunanje politike in diplomacije postavlja, je, kdo je njen temeljni nosilec. Četudi je bilo v različnih zgodovinskih časovnih obdobjih različno (na primer v grških Atenah je bilo to ljudstvo, v Rimu Senat itd.) (Udovič 2013), pa se je z razvojem srednjega veka in prebojem v novi vek vzpostavil sistem, v katerem je bila zunanja politika države izključno v rokah monarha. In to celo v Angliji, kjer je veljalo, da parlament odloča o vsem, zunanja politika pa je v pristojnosti monarha in jo lahko parlament 'le' (brezpogojno) potrjuje (Doran 1996; Black 2014, 16).

Konec 19. stoletja, s procesom, ki ga Udovič (2013, 215) imenuje demokratizacija diplomacije, se je v veliki meri oblikovanje in izvajanje zunanje politike, ki je bilo do tistih časov ekskluzivna

pravica monarhov, počasi prenašalo na demokratično izvoljene inštitucije (parlament) ali njihove 'izpeljave' (vlada, izvršni svet, ministrstva). Posledično so monarhi kot šefi države in dotedanji ekskluzivni oblikovalci in izvajalci zunanje politike (Doran 1996) na zunanjepolitičnem področju začeli izgubljati svojo moč. K temu je prispevala tudi progresivna kodifikacija diplomatskega prava, ki je pristojnosti monarhov (kot šefov države) vse bolj omejevala, vse več pristojnosti pa je, še posebej v bilateralnih odnosih, prenesla na vlade držav (in znotraj njih pristojna ministrstva, na primer ministrstvo za zunanje zadeve). Rezultat tega je bil, da so monarhi, s progresivizacijo in demokratizacijo diplomacije, ostajali v zunanji politiki v veliki meri samo še simbolični akterji (Ritchie 2015). Ta simbolična vloga je bila prenesena tudi v mednarodnopravne dokumente, na primer v Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih (DKDO)¹, ki določa, da nastopi veleposlanik svojo funkcijo s predajo akreditivnih pisem šefu države (DKDO, 14. čl).

Ne glede na vse povedano je treba poudariti, da je diplomacija vezana predvsem na izvajanje zunanje politike, nas pa v tem diplomskem delu zanima tudi, kakšna je vloga monarhov pri oblikovanju zunanjepolitičnih odločitev. Na slednje bolj kot mednarodnopravni vplivajo notranjopravni dokumenti, običaji in druge ceremonialne prakse, ki jih države imajo.

Vse naštetu so izhodišča oziroma raziskovalna problematika, ki jo želim obravnavati v pričujočem diplomskem delu, v katerem želim raziskati, kakšna so pooblastila v singularni in primerjalni perspektivi evropskih monarhov v zunanji politiki njihovih držav ter koliko teh pooblastil je vsebinskih in koliko samo simboličnih.

1.1 CILJI DIPLOMSKEGA DELA

S svojim diplomskim delom skušam prikazati, kakšna je vloga monarhov kot šefov držav v zunanji politiki svojih držav. Šefi držav imajo pri odločanju o najpomembnejših zadevah svoje države omejene pristojnosti, največkrat na protokolarne naloge ter naloge simbolnega predstavljanja države (navzven in navznoter). Kar nekaj evropskih držav je po svoji politični ureditvi ustavnih ali parlamentarnih monarhij. V vlogi šefa take države je monarh. Glede na to,

¹ Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih – *Vienna Convention on Diplomatic Relations*, sprejeta 18. aprila 1961, stopila v veljavo 24. aprila 1964.

da monarhi s svojimi kraljevimi družinami implicirajo zgodovinskost, arhaičnost (Gladdish 2002) in s tem tudi t. i. preživelost, so ti na drugi strani vendarle šefi držav (Jenkins 2011) z določenimi (omejenimi) pristojnostmi (Mellaerts 2002), tudi v zunanjih politikah svojih držav.

Na podlagi navedenega sem si postavila tri raziskovalna vprašanja, na katera bi želela odgovoriti v svojem diplomskem delu:

1. Kakšna so pooblastila monarhov/-inj na zunanjepolitičnem področju ter kateri dokumenti jih določajo/urejajo?
2. Koliko je delovanje monarhov/-inj v zunanji politiki formalizirano z dokumenti in koliko je prepuščeno tradiciji?
3. Ali ima starost monarhije kakršenkoli vpliv na pooblastila monarha/-inje v zunanji politiki?

Zaradi primerljivosti bi se pri svojem diplomskem delu omejila na sedem evropskih monarhij: Belgijo, Dansko, Nizozemsko, Norveško, Španijo, Švedsko ter Veliko Britanijo in Severno Irsko.

1.2 METODOLOGIJA PREUČEVANJA

Pri svoji raziskavi bom med seboj kombinirala več metod. Za osnovni očrt teorije zunanje politike bom uporabljala primarne in sekundarne vire. Skozi teoretični pogled želim analizirati predvsem vprašanja, vezana na položaj šefa države v procesu odločanja v zunanji politiki. Prav tako se bom primarnih (tu se bom naslanjala predvsem na ustave omenjenih monarhij) in sekundarnih virov posluževala pri študijah primera, s katerimi želim empirično preveriti moja raziskovalna vprašanja.

1.2.1 Zgradba diplomskega dela

Naslednje poglavje, ki sledi uvodnemu poglavju, je namenjeno predvsem orisu teorije zunanje politike ter opredelitvi pristojnosti šefa države in v sklopu slednjega opredelitev pristojnosti šefa države v zunanji politiki.

V tretjem poglavju so prek kratkega zgodovinskega orisa nastanka posamezne monarhije, v ustavi opredeljenih pristojnosti monarha ter predstavitve trenutnega monarha in njegovih pristojnosti v zunanji politiki izvedene študije primerov evropskih monarhij: Belgije, Danske, Nizozemske, Norveške, Španije, Švedske in Velike Britanije.

V četrtem poglavju je izvedena primerjalna analiza študij primerov posameznih monarhij in z njeno pomočjo v zadnjem, petem poglavju navedene ugotovitve – potrditve/zavrnitve raziskovalnih vprašanj.

2 TEORETSKI KONCEPTI IN TEORETSKI PRISTOP K RAZUMEVANJU PRISTOJNOSTI ŠEFA DRŽAVE V ZUNANJI POLITIKI

2.1 TEORETSKI KONCEPTI IN TEORETSKI PRISTOP K RAZUMEVANJU ZUNANJE POLITIKE

Za razumevanje zunanje politike je najprej treba opredeliti sam pojem zunanje politike kot dejavnost oziroma proces in ga razčleniti. Nato velja osvetliti vlogo in pristojnosti izvajalcev zunanje politike.

2.1.1 Pojem zunanje politike

Kot pojasnjuje Benko (1997, 221, 227), je zunanja politika »institucionaliziran proces dejavnosti«, omenja pa tudi »proces in sistem akcij«, ki ga/jih izvaja država, da bi uresničevala svoje interese in cilje v mednarodnem okolju z namenom, da bi nanj vplivala. V tem smislu zunanjo politiko definira tudi Petrič (2010, 18), ko pravi, da je »/z/unanja politika dejavnost države, s katero ta v mednarodnem okolju uresničuje svoje cilje in interese.« Zasledimo tudi, da je »izraz države v globalnem sistemu«, ki predstavlja »povezavo med dejavnostmi znotraj države in svetovnim okoljem zunaj nje« in da je »sklop smernic za odločitve o /.../ stvareh onstran meja države« (Russett in Starr 1996, 278–9). Pa tudi, da »/i/zvajanje zunanje politike zajema obnašanje države v mednarodni skupnosti z namenom doseči zastavljene cilje« (Udovič in Brglez 2011, 12). Definicije pojma zunanja politika so si mnogokrat podobne in pogost pristop k obravnavi/analizi koncepta zunanje politike je njena razčlenitev na sestavne dele. Ob analizi teh definicij, ugotovimo, da te omenjajo cilje in namene, procesi in akcije pa implicirajo oblike (sredstva) ter uporabo virov (vrednot), s katerimi neka družba (država) razpolaga (Benko 1997, 231), oziroma vrednostnega sistema posamezne države (Udovič in Brglez 2011, 17).

2.1.1.1 Vrednote

Za osnovanje zunanje politike določene države je treba raziskati, kakšna je v državi organizirana družba ali nacionalni družbeni prostor oziroma »notranje okolje zunanje politike«, kot to imenuje

Benko (1997, 233) ali »vredno(s)tni sistem države« (Udovič in Brglez 2011, 17). Država skuša z zunanjo politiko uveljavljati med drugim tudi svoje vrednote (Petrič 2010, 23). Zato te pogojujejo odločitve države pri iskanju ciljev svoje zunanje politike in tudi pri izbiri sredstev za doseganje ciljev. Vrednostni sistem zunanje politike posamezne države, ki je določen v najvišjem aktu države², se torej sestoji iz niza vrednot, ki so izraz občega soglasja državljanov posamezne države (Udovič in Brglez 2011, 17–18). V vrednostni sistem države sodijo notranje in zunanje determinante oziroma omejitve zunanje politike. Prve izvirajo iz države same. Mednje sodijo: območje, kjer se družba nahaja, prebivalstvo, struktura družbe, zgodovinski razvoj in spomin družbe, narodna integracija, ekonomski dejavniki, kulturni, zdravstveni, prosvetni dejavniki, opredelitev, kako se družbeni odnosi odražajo v politiki (vzorci političnega obnašanja itd.), politična in družbena stabilnost, vrste zunanjepolitičnih odločitev, vojaški dejavniki, tudi struktura in kakovost organov, ki o zunanji politiki odločajo itd. (Benko 1997, 233–35; Petrič 2010, 23, 225–26; Russett in Starr 1996, 285). Zunanje determinante oziroma omejitve pa izhajajo iz značilnosti mednarodnega sistema in obstoječih razmer v mednarodni skupnosti. Mednje sodijo: geopolitični položaj države, tipi držav (mnogopolnost, dvopolnost), tipi obnašanja držav v mednarodni skupnosti, dejavniki združevanja in razdruževanja, pomen ekonomije in politike v mednarodnih odnosih, moč transnacionalnih procesov in subjektov, vloga mednarodnega prava ter mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij, odnosi države s sosedi (Benko 1997, 236; Petrič 2010, 23). Tem obstoječim omejitvam se mora pri doseganju lastnih ciljev in interesov prilagajati vsaka zunanja politika (Petrič 2010, 23).

2.1.1.1.1 Odnos med notranjo in zunanjo politiko

Iz tega sledi, da moramo za razumevanje zunanje politike in zunanjepolitičnih ciljev določene države narediti analizo družbene, politične in pravne strukture, preučiti notranjepolitična razmerja v državi (Benko 1997, 222; Petrič 2010, 274). V tem smislu je zunanja politika nadaljevanje notranje, gre torej za povezanost notranjih družbenih procesov s procesi v mednarodni skupnosti (Benko 1997, 222). To se zgodi, ko države pogosto za uresničitev želja, ki jih izoblikujejo na osnovi svojega vrednostnega sistema, delujejo in iščejo sredstva izven meja države – za doseg ciljev notranje politike uorabljajo sredstva zunanje politike (Udovič 2009, 22). Notranja politika

² V kontinentalnih sistemih je to ustava, v anglosaksonskih sistemih pa obče pravo (Udovič in Brglez 2011, 18).

torej določa oblikovanje zunanje politike (Udovič in Brglez 2011, 16), saj lahko notranjepolitične razmere močno vplivajo na izbiro ciljev, na razumevanje, kaj je nacionalni interes, na izvajanje zunanje politike pa tudi na njeno prihodnjo naravnost. Na drugi strani zunanja politika države ne sme postati 'sužnja' notranje politike, saj bi to lahko bilo škodljivo za zunanjepolitične odnose države. Zato je treba biti pazljiv pri stališču, da je zunanja politika podaljšanje notranje (Petrič 1997, 269–70).

Zunanja politika obratno lahko določa oblikovanje notranje politike (obveze države, ki izhajajo iz članstva v določenih mednarodnih organizacijah in statusa pogodbenice v mednarodnem pravu) (Udovič 2009, 19; Udovič in Brglez 2011, 16). Mednarodno okolje lahko na zunanjo in notranjo politiko posamezne države vpliva na tri načine: neposredno na državo, da stvari izvaja skladno z »zahtevami« mednarodnega okolja, neposredno na notranjepolitične akterje določene države, da delovanje prilagodijo mednarodnemu okolju oziroma njegovemu vrednostnemu sistemu ali pa neposredno vpliva na zunanjo politiko določene države (s ciljem, da jo spremeni ali pa prek nje posredno vpliva na njeno notranjo politiko). Na drugi strani notranjepolitične odločitve posredno vplivajo na mednarodno okolje, zunanjepolitične odločitve pa nanj vplivajo neposredno (Udovič 2009, 24; Udovič in Brglez 2011, 16).

Skupno zunanji in notranji politiki določene države je, da največkrat zanju veljajo iste zakonitosti in podobna teoretična izhodišča. Obe politiki izhajata iz istih družbenih razmer v državi, torej iz istih vrednostnih in ideoloških temeljev (Petrič 2010, 272). Prav tako notranja in zunanja politika služita državi. Obe politiki skušata »uresničiti skupni cilj, temeljni nacionalni interes, varnost in blagostanje države« (prav tam, 274–75). So pa tudi vidiki, kjer se notranja in zunanja politika razlikujeta:

- cilji obeh politik so večinoma različni. Zunanjepolitični cilji se uresničujejo v mednarodnem okolju (nasproti tujim državam, v mednarodnih organizacijah, v mednarodni skupnosti), notranjepolitični cilji pa se uresničujejo v državi;
- zunanjepolitične odločitve pustijo posledice v državi, vplivajo pa tudi na položaj države v mednarodni skupnosti (Petrič 2010, 272–73). Na slednjo tudi neposredno vplivajo (Udovič in Brglez 2011, 16);

- pri izvajanju zunanje politike se uporabljajo sredstva, ki so značilna za zunanjo politiko oziroma je njihova uporaba drugačna kot v notranji;
- zunanja politika je usmerjena predvsem na druge suverene države, medtem ko je notranja usmerjena k prebivalcem, organizacijam, inštitucijam znotraj države (Petrič 2010, 273).

Petrič (2010, 274) tako meni, da gre pri notranji in zunanji politiki za dve strani iste politike države, le da ima zunanja politika zaradi svojih posebnosti določeno avtonomnost. Zunanja politika pa je relativno samostojna tudi zato, ker se »p/ri uresničevanju svojih interesov /.../ države srečujejo /.../ z uresničevanjem interesov drugih držav/.../«, pri tem pa morajo upoštevati pravila mednarodnega prava (Benko 1997, 222–3). Dejstvo, da je zunanja politika relativno samostojna, »posledično pomeni, da je tudi notranja politika relativno samostojna« (Udovič 2009, 19).

2.1.1.2 Cilji

Kot izhaja iz prejšnjega podpoglavja, države oblikujejo cilje svoje zunanje politike glede na notranje družbenoekonomske in politične odnose, ki določajo njihov položaj v mednarodni skupnosti oziroma značilnosti določenega mednarodnega sistema (Benko 1997, 239). Petrič (2010, 247) zunanjepolitične cilje opredeljuje kot »pričakovano, zaželeno bodoče stanje ali konkretne učinke v mednarodni skupnosti ali v odnosih z drugo državo ali državami«. Z uresnitvijo cilja država skuša ohraniti ali izboljšati svoj položaj v odnosu z drugimi državami, z drugimi subjekti mednarodnih odnosov in tudi v mednarodni skupnosti (prav tam). Russett in Starr (1996, 283) cilje zunanje politike opisujeta kot tiste stvari, za katere si prizadevajo voditelji držav.

Na izbiro zunanjepolitičnih ciljev vplivajo možnosti in omejitve, ki izhajajo iz mednarodnega okolja, ter spodbude in omejitve, ki izhajajo iz same države, ki oblikuje zunanjo politiko. Na njihov izbor pa vplivajo tudi konkretna trenutna dogajanja, včasih tudi časovni pritisk, pa tudi razmislek, kakšna je uresničljivost posameznega potencialnega zunanjepolitičnega cilja (Petrič 2010, 248–9). Ob tem je izbira zunanjepolitičnih ciljev rezultat analize stroškov in koristi ali pa rezultat teorije iger, na primer t. i. zaporniške dileme. Uporaba slednjega je v zunanji politiki

primerna, ko ne poznamo reakcij druge države/strani (Udovič 2009, 29). Nabor zunanjepolitičnih ciljev je velik (na primer politični, varnostni, gospodarski, kulturni, izobraževalni, tehnološki, okoljevarstveni idr.) (Petrič 2010, 248–9).

Zunanjepolitični cilji držav običajno določajo zunanjepolitične strategije držav. »Države na /osnovi/ strategij (kar bi lahko včasih izenačili z dolgoročnimi cilji) zasledujejo partikularne interese in cilje, običajno kratkoročnega in srednjeročnega značaja« (Udovič 2009, 14; Udovič in Brglez 2011, 19).³ Cilji, ki izhajajo iz zunanjepolitične strategije, so pogosto opredeljeni v doktrinah in načelih ali pa v ustavnih aktih (Benko 1997, 239). Pri tem strategije niso nujno jasno izražene in jih gre razumeti 'v duhu' zapisanih ciljev (Udovič 2009, 14). Strategiji je podrejena taktika oziroma različnim razmeram v mednarodnih odnosih prilagojena uporaba sredstev (Benko 1997, 239).

Cilj je dosežen s sklenitvijo dogovora, s kompromisom ali z vzpostavitvijo novega dejanskega stanja (Petrič 2010, 250). Za doseganje ciljev mora zunanjepolitični akter imeti na voljo določena sredstva (Udovič 2009, 16). V procesu uresničevanja cilja pa je treba uporabiti primerna sredstva. Ta je smiselno izbrati že ob določitvi zunanjepolitičnega cilja. Zunanjepolitična sredstva, s katerimi država razpolaga, vključujejo tako pogajanja na eni strani kot prisilna sredstva na drugi. Običajno pa se zunanjepolitični cilji uresničujejo prek diplomacije, ki vključuje pogovore in pogajanja (prvi vodijo k slednjim, če je na obeh straneh dovolj pripravljenosti za uresničitev cilja) (Petrič 2010, 250).

2.1.1.3 Sredstva

Sredstva v zunanji politiki so aktivnost, ki na osnovi vrednot in sprejetih strategij zagotavlja uresničevanje ciljev zunanje politike. Omogočajo prelitje vredno(s)tnega sistema v namene in cilje zunanje politike. Na izbor sredstev zunanje politike vplivajo tako realne zmožnosti (število

³ Cilji zunanje politike se glede na časovno dimenzijo delijo na kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne, delijo pa se tudi glede na prioriteto (visoka ali nizka prioritetenost). Običajno so kratkoročni cilji visokoprioritetni, medtem ko se za dolgoročne cilje zdi, da njihovo doseganje ni prioritetenost (Udovič 2009, 29; Udovič in Brglez 2011, 19). Petrič (2010, 248) pa cilje deli tudi glede na pričakovane učinke in sicer imajo cilji lahko pričakovane učinke na določeno državo ali države, v določenem okolju in/ali v mednarodni skupnosti. Pa tudi na primarne, ki so bistveni za obstoj države, in na sekundarne cilje, ki niso neposredno povezani z obstojem države (razni konkretni cilji). Prve Russett in Starr (1996, 284) poimenujeta »bistveni cilji«.

prebivalstva, površina ozemlja, ekonomska moč itd.), ki izhajajo iz notranjega okolja države, kot tudi dejavniki percepcije (dejanski pomen in vpliv države v mednarodni skupnosti itd.). Treba pa je seveda upoštevati tudi primernost njihove uporabe glede na razmere (Udovič 2009, 32; Udovič in Brglez 2011, 19–20, 23). Država mora pri izboru sredstev presoditi in oceniti, katero sredstvo je v danih razmerah in ob zastavljenih zunanjepolitičnih ciljih najprimernejše (Petrič 2010, 413). Zunanja politika se pri uporabi sredstev sooča z zunanjimi in notranjimi omejitvami (Udovič 2009, 32; Udovič in Brglez 2011, 20). Zunanje omejitve so običajno omejitve, ki izhajajo iz mednarodnega prava, notranje omejitve pa so pri uporabi sredstev vezane na javno mnenje in zakone, v katerih je predpisano, katera sredstva lahko zunanja politika uporablja za doseganje svojega cilja (Udovič 2009, 32).

Sredstva zunanje politike se delijo na tri temeljne kategorije: vojaška sredstva oziroma sredstva prisile, politična sredstva (diplomacija in javno mnenje v odnosu do lastne javnosti) ter ekonomska sredstva (Udovič 2009, 33; Udovič in Brglez 2011, 20). V kontekstu pričujočega diplomskega dela se bom na tem mestu osredotočila na diplomatska (politična) sredstva.

2.1.1.3.1 Diplomacija

Diplomacija je eno od sredstev zunanje politike in sicer je institucija države, kateri je formalno dodeljeno, da vzdržuje stike z drugimi subjekti v mednarodni skupnosti in s temi stiki uresničuje svoje zunanjepolitične cilje (Benko 1997, 256). Petrič (2010, 33) diplomacijo kot sredstvo zunanje politike opredeljuje kot poseben državni aparat, osebje, posebno službo, ki jo imajo »države za delovanje in opravljanje nalog v mednarodni skupnosti«, ter kot dejavnost države, ki z diplomatskimi sredstvi (predvsem s pogajanji) uresničuje svoje zunanjepolitične cilje. Tako v strokovni javnosti kot v splošnem razumevanju pa obstaja pogosto enačenje diplomacije in zunanje politike določene države (Udovič 2009, 35) oziroma razumevanje, da sta diplomacija in zunanja politika celo sinonima (Benko 1997, 255). Tako razumevanje ni natančno (Petrič 2010, 33; Benko 1997, 256), razlog za tako tolmačenje je lahko predvsem v tem, da je diplomacija najbolj uporabljano in najbolj učinkovito sredstvo v zunanji politiki držav (Udovič 2009, 35)⁴.

⁴ Na osnovi Benkove definicije Udovič (2009, 36) ugotavlja, da obstajajo v razumevanju diplomacije štiri smeri, ki razlagajo: (i) diplomacija je enako kot zunanja politika določene države; (ii) diplomacija je sredstvo zunanje politike

Pojem zunanje politike je torej širši (vključuje vse v tem poglavju omenjene dele) od pojma diplomacije. Slednja je njen del (Petrič 2010, 35–6).

Diplomacija se je v dva tisoč letih razvoja spreminjala ter pridobivala in izgubljala funkcije. Do časa francoske revolucije so bili diplomati gospodarski in politični predstavniki suverena v drugi državi, od francoske revolucije dalje pa je politična funkcija diplomacije močno nadvladovala njeno gospodarsko funkcijo. Leto 1789 je bilo torej prelomno, ko se diplomacija, ki je bila prej primarno gospodarska, prelevi v predvsem politično funkcijo in taka ostaja še danes (Udovič 2009, 36; Udovič in Brglez 2011, 21–22). Razvoj diplomacije je sčasoma vodil do kodifikacije diplomatskega obnašanja. Kot prvi mejnik na poti do kodifikacije diplomacije običajno štejemo Dunajski pravilnik⁵. Od vestfalskega mirovnega kongresa naprej je bila diplomacija ena od funkcij vsake suverene države (pravica do predstavljanja) (Udovič 2009, 37).

Benko (1997, 260–1) navaja razlikovanje med klasično in sodobno diplomacijo. Slednja se je začela nekako po koncu prve svetovne vojne. V klasični diplomaciji so bile stalne diplomatske misije edina oblika komuniciranja, diplomatska dejavnost se je omejevala predvsem na politično predstavljanje držav, obstajalo je tajno dogovarjanje in sklepanje tajnih mednarodnih pogodb. V sodobni diplomaciji so stalne diplomatske misije le ena od njenih oblik, diplomacija je sredstvo za uresničevanje tudi ekonomskih ciljev zunanje politike. Za razliko od klasične diplomacije je diplomacija javna, kar pomeni javnost sklepanja mednarodnih pogodb. Zaradi razvoja komunikacij je prišlo tudi do drugačnega in povečanega komuniciranja med državami.

Poleg naštetega pa je diplomacija v 20. stoletju pridobivala vse več značilnosti oziroma področij delovanja, tako so se skovali različni pojmi, ki so ponazarjali spremembe v diplomaciji:

določene države; (iii) diplomacija je pomembna samo v mednarodnih pogajanjih; (iv) diplomacija je dejavnost diplomatov.

⁵ Dunajski pravilnik, ki je nastal na Dunajskem kongresu leta 1815, in Aachenski protokol iz 1818 sta obravnavala prednostni vrstni red diplomatskih predstavnikov. Dunajski pravilnik jih je razdelil tako: (i) veleposlaniki, papeški legati ali nunciji, (ii) odposlanci, ministri ali drugi, ki so akreditirani pri suverenu, in (iii) odpravniki poslov, ki so akreditirani pri ministrstvu za zunanje zadeve. Aachenski protokol je dopolnil Dunajski pravilnik s t. i. ministrom rezidentom, ki so ga uvrstili med odposlanca in odpravnika poslov, vendar se zgodovinsko ni uveljavil (Simoniti 1995, 20; Udovič 2009, 150).

- glede na to, kdo so (bili) akterji in glede na način njihovega delovanja: bilateralna, multilateralna⁶, diplomacija na vrhu⁷, *shuttle* diplomacija⁸ idr.;
- glede na področje delovanja: kulturna, vojaška, ekonomska, naftna, atomska, diplomacija virov⁹ idr. (Udovič 2009, 38; Udovič in Brglez 2011, 22).

Sredstva¹⁰ diplomacije so, tako Udovič (2009, 40), naslednja: poleg pogajanj kot najpogostejšega sredstva še prepričevanje, protokol, obveščanje, diplomatska korespondenca in druga. Benko poleg pogajanj (1997, 258–9) kot sredstva diplomacije navaja še predstavljanje in opazovanje z obveščanjem. Slednje je v preteklosti služilo ugotavljanju taktičnih smeri in premikov v zunanjepolitični dejavnosti države gostiteljice. Danes se pomen opazovanja (z obveščanjem) zmanjšuje, ker imajo države možnosti pridobivanja informacij iz drugih virov. Veliko je tudi že omenjene diplomacije na vrhu – neposrednih stikov med predsedniki vlad oziroma šefi posameznih držav (tistih, ki imajo ustavno in dejansko najpomembnejšo vlogo v zunanji politiki): konference na vrhu, multilateralne konference o različnih pomembnih vprašanjih, kot so G-8, G-20, Svet Evropske unije (EU), splošna razprava v Generalni skupščini Organizacije združenih narodov (OZN) itd. Šefi držav in predsedniki vlad ne potrebujejo posebnega pooblastila za udeležbo na teh srečanjih (Petrič 2011, 289). Med diplomacijo na vrhu lahko uvtstimo tudi medsebojne obiske, v sklopu katerih se marsikdaj razrešijo ali pa začnejo razpletati najpomembnejše zadeve v odnosih med državami. Mednje sodi tudi izmenjava obiskov na visoki ravni v bilateralnih odnosih držav. Na njih se obravnavajo najpomembnejša bilateralna vprašanja in aktualni globalni problemi, zato je vsebinska in organizacijska priprava državniških obiskov¹¹

⁶ Bilateralna in multilateralna diplomacija oziroma dvostranska in večstranska diplomacija pomenita dva načina za reševanje problemov na diplomatski, miroljuben način (Simoniti 1995, 8). Iz terminov izhaja, da dvostranska diplomacija poteka med dvema strankama, večstranska pa med več strankami. Naloga multilateralne diplomacije je “zagotoviti delovanje mednarodnega sistema /.../, v katerem so številni akterji /.../ z različnimi interesi” (Simoniti 1995, 9).

⁷ Več o diplomaciji na vrhu (*summit diplomacy*) v nadaljevanju.

⁸ Pri *shuttle* diplomaciji gre za “diplomacijo posrednika, mediatorja, ki poskuša doseči dogovor med sprtima stranema, ne da bi ti dve sprti strani sedeli za isto mizo” (Udovič 2009, 39).

⁹ Termin 'diplomacija virov' se je izoblikoval konec 70. let prejšnjega stoletja, v obdobju po prvi naftni krizi (Udovič 2009, 39).

¹⁰ Udovič (2009, 40) zaradi potencialne zmede med sredstvi zunanje politike in sredstvi diplomacije slednja imenuje instrumenti diplomacije.

¹¹ Mišljeni so uradni državniški obiski (in ne delovni in zasebni).

izjemno pomembna. Z organizacijsko izvedbo teh obiskov se ukvarja služba za protokol, ki običajno deluje v sklopu ministrstva za zunanje zadeve (prav tam, 439–440).¹²

Petrič (2010, 414) opredeljuje še institut pogovorov in sicer tako pogovore kot pogajanja šteje kot tipični sredstvi prepričevanja. Kot navaja, je »/v/oditi pogovore in pogajanja /.../ izraz suverenosti države (lat. *ius contrahendi*).« Pogovori imajo pomembno vlogo, ko ne gre za to, da bi prišli do skupnega dogovora ali stališča, ampak gre bolj za medsebojno informiranje dveh ali več strani o določeni zadevi, za izmenjavo mnenj. So lahko izhodišče za pogajanja, ki so proces, katerega namen pa je doseči skupno stališče, dogovor, pogodbo (prav tam, 416). Za pogovore diplomati ne potrebujejo posebnih pooblastil, tako kot jih ne potrebujejo drugi državni funkcionarji (minister za zunanje zadeve, predsednik vlade in šef države). Pogovore morajo voditi v skladu z navodili in smernicami zunanje politike lastne države (prav tam, 419). V nasprotju s pogovori so za tiste, ki se pogajajo (tudi za šefe diplomatskih misij), potrebna formalna pooblastila ustreznega organa lastne države, v katerih je določen predmet pogajanj. Šef države, predsednik vlade in minister za zunanje zadeve pa se lahko dogovarjajo in sklepajo dogovore brez posebnega pooblastila (prav tam, 427), o čemer govori tudi 7. člen Dunajske konvencije o pravu mednarodnih pogodb (DKPMP)¹³. Pri tem so vezani na ustavna pooblastila in zakone lastne države (Petrič 2010, 427).

2.1.2 Ključni nosilci zunanje politike

Ključni nosilci zunanje politike oziroma 'akterji'¹⁴ zunanje politike' ali pa tudi 'organi zunanjih zadev' so tako tisti, ki o zunanji politiki odločajo in sprejemajo zunanjepolitične odločitve, kot tisti, ki te odločitve izvajajo. To počnejo v imenu države, z njenim pooblastilom in za njene interese delujejo v mednarodnem okolju (Petrič 2010, 276–8) .

¹² Slovenija ima poleg te ureditve še poseben državni protokol, ki se med drugim ukvarja s pripravo in izvedbo državnih obiskov (Petrič 2010, 440–1).

¹³ Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb – *Vienna Convention on the Law of Treaties*, sprejeta 23. maja 1969, stopila v veljavo 27. januarja 1980.

¹⁴ Izraz 'akterji' se uporablja tudi za vse dejavnike, ki v mednarodnih odnosih delujejo po lastni subjektivni volji: države, mednarodne organizacije, nevladne organizacije itd. Zaradi jasnosti je izraz 'akterji' najprimerneje uporabljati za tiste dejavnike, ki (kot subjekti mednarodnih odnosov) vzpostavljajo odnose in delujejo v mednarodnih odnosih (Petrič 2010, 277).

Kdo je ključni nosilec zunanje politike, je bilo v različnih časovnih obdobjih skozi zgodovino različno. V starogrški diplomaciji (med 8. in 3. stoletjem pr. n. št.) so že poznali odposlance, ki so bili v Atenah izbrani s strani ljudstva, v Šparti pa s strani *eforov*, ki so vodili državno skupščino in si delili vladarsko moč s špartanskimi kralji. Odposlanci so predstavljali mestno državico v drugi mestni državici (Udovič 2013, 36–40). Diplomacija starega Rima se je začela razvijati vzporedno s starogrško, najbolj pa se je razvila v času republike (med 5. in 1. stoletjem pr. n. št.). V predrepublikanski dobi se je v Rimu oblikoval kolegij fecialov, ki se je ukvarjal s politično diplomacijo kraljevine. Tem so bili na osnovi t. i. fecialnega prava zagotovljeni diplomatski privilegiji in imunitete. Kraljevino je nasledila republika, znotraj katere je glavno moč v zunanji politiki pridobil senat¹⁵. V času vzpona rimskega cesarstva (do leta 476 našega štetja) pa je bil ključni nosilec zunanje politike cesar. Bil je glavni odločevalec, kateremu so bili podrejeni tako odposlanci kot senat (prav tam, 42–7).

V srednjem veku ni bilo velike diplomatske aktivnosti držav, na drugi strani pa je to obdobje pomembno za nadaljnji razvoj diplomacije (diplomacija Bizanca ter Beneške in Dubrovniške republike, diplomacija papeške države). Dejavnost odposlanstev je postala zelo razvejana, čeprav so se ta številčno zmanjševala in še vedno ostajala začasna. Sicer pa je bila zunanja politika v rokah suverena, tj. vladarja (prav tam, 53–4), v Bizancu je bil to cesar, v Dubrovniški republiki knez. V 14. stoletju so se vzpostavila ter v 16. in 17. stoletju dokončno razvila stalna diplomatska predstavništva¹⁶. Stalne odposlance so imenovali vladarji (prav tam, 81–89), ki so imeli glavno besedo pri zunanjepolitičnem odločanju. Tako je bilo v tem obdobju tudi v Angliji – monarh je sam sprejemal zunanjepolitične odločitve, sicer največkrat na osnovi priporočil članov t. i. tajnega državnega sveta (*Privy Council*), ki pa zanj niso bila obvezujoča. Parlament pri sprejemanju zunanjepolitičnih odločitev ni imel vloge (Doran 1996). V prvi polovici 17. stoletja je v Franciji, v času kardinala Richelieuja kot predsednika vlade in kralja Ludvika XIII., prišlo do prve vzpostavitve organa, ki je skrbel za oblikovanje zunanje politike države. Danes se tak organ običajno imenuje ministrstvo za zunanje zadeve (Udovič 2013, 100). V času francoske revolucije leta 1789 je veljalo, da mora biti zunanja politika vodena neposredno, ne pa prek odposlancev. To je pomenilo nasprotje tistemu, za kar so si do tedaj evropski vladarji prizadevali. Vendar so se po

¹⁵ Ta je vzpostavil tri vrste odposlancev: legati, oratorji in glasniki (Udovič 2013, 44).

¹⁶ Tako je bilo na primer v italijanskih mestnih državah (Udovič 2013, 89).

nekaj letih razmere umirile, ponovno se je vzpostavila mreža stalnih odposlancev, le da ti niso več predstavljali vladarja, ampak ljudstvo. Konec 18. stoletja pa je bila francoska zunanja politika spet v rokah enega samega človeka, Napoleona (prav tam, 122–6).

Dunajski kongres je leta 1815, ko je na enem mestu združil nekatere evropske vladarje, poleg kodifikacije diplomacije (že omenjeni Dunajski pravilnik) med drugim postavil temelje multilateralni diplomaciji, ki se je od takrat pospešeno razvijala (prav tam, 138–43). V podunajskem obdobju so vladarji sklepali različne formalne zveze (Sveta aliansa¹⁷) in oblikovali neformalne koalicije (Koncert velikih sil). Ministrstvo za zunanje zadeve je postalo osrednji organ za delovanje diplomacije (prav tam, 149). Za še bistvenjši preskok k multilateralni diplomaciji pa velja Berlinski kongres¹⁸, ki je bil leta 1878. Udeležile so se ga delegacije iz Nemčije, Avstro-Ogrske, Francije, Velike Britanije, Italije, Rusije in Turčije. Posamezno delegacijo so večinoma sestavljali suveren (največkrat monarh, v primeru Francije in Italije pa predsednik) ter ostali predstavniki (v nekaj primerih tudi predsednik vlade, sicer pa največkrat minister za zunanje zadeve, veleposlanik v Berlinu in drugi). Suveren je dajal politične smernice, ostali predstavniki pa so te smernice operativno izvajali (prav tam, 182–4). Po koncu prve svetovne vojne, leta 1919, so bili na versajski mirovni konferenci zbrani predstavniki Francije, Velike Britanije, Združenih držav Amerike, Italije in Japonske. Posamezno delegacijo so sestavljali predsednik vlade, minister za zunanje zadeve in drugi diplomati (prav tam, 191), monarhov (Velike Britanije, Italije in Japonske) ni bilo na konferenci. Za konec 19. stoletja in še posebej po koncu prve svetovne vojne je bila značilna demokratizacija diplomacije, kar pomeni težnjo, da bi diplomacija postala odprta in v domeni širokega kroga diplomatskih akterjev pa tudi javna (ne več tajna) (prav tam, 215–19). Za to obdobje je značilen tudi velik porast akterjev v diplomaciji in tudi nedorečenost področij, prekrivanje funkcij in neusklajeno delovanje različnih organov zunanjih zadev (prav tam, 219, 226). Za drugo polovico 20. stoletja pa je med drugim značilna pospešena kodifikacija diplomatskega prava, med drugim sta bili leta 1961 oziroma leta

¹⁷ Sveta aliansa, ki so jo sestavljale Avstrija, Prusija in Rusija, je podpisnikom – monarhom naložila ‘sveto’ dolžnost, da preprečijo kakršno koli revolucijo v Evropi (Simoniti 1995, 19).

¹⁸ Temelj za nadaljnji razvoj multilateralne diplomacije je bil postavljen tudi s prvo in drugo haško konferenco (1899, 1907) (Udovič 2013, 182–4).

1963 sprejeti Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (DKDO) in Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (DKKO)¹⁹.

Danes so ključni organi zunanjih zadev, katerih delovanje in položaj sta urejena z mednarodnim pravom: parlament, šef države, vlada, predsednik vlade, ministrstvo za zunanje zadeve in zunanji minister. Organov zunanjih zadev je vedno več, saj se zunanja politika širi na številna področja in že dolgo ni več omejena na politična in varnostna vprašanja med državami. Njihove naloge obsegajo predvsem pogajalsko funkcijo, sklepanje pogodb, gospodarsko dejavnost, imenovanje na položaje v zunanji politiki, dejavnosti v zvezi z uporabo prisile itd. (Petrič 2010, 278–9).

Organi zunanjih zadev so individualni ali kolektivni. Glavni individualni organi so šef države, predsednik vlade in minister za zunanje zadeve. Njihova osrednja funkcija je predstavljanje države v mednarodnih odnosih. Ko ti delujejo kot uradne osebe, imajo splošno zunanjepolitično pristojnost (prav tam, 280). Za svoje zunanjepolitično delovanje ne potrebujejo posebnih pooblastil (DKPMP, 7. člen) in so – kot že omenjeno v prejšnjem poglavju – vezani na ustavna pooblastila in zakone lastne države. Njihov status temelji tudi na mednarodnem običajnem pravu, kadar pa nastopajo v vlogi vodje specialne misije, se nanje nanaša še Konvencija o posebnih misijah²⁰. Med individualne organe zunanjih zadev štejemo tudi šefe diplomatskih misij, katerih položaj podrobno ureja mednarodno diplomatsko pravo, pa tudi svetovalce za državno varnost, podpredsednika države, predsednika parlamenta, ostale ministre itd. Slednji potrebujejo za izvrševanje zunanjepolitičnih nalog posebno pooblastilo, njihov status poleg države in že omenjene Konvencije o specialnih misijah urejata še DKDO in DKKO (Petrič 2010, 280–1).

Šef države je formalno najvišji organ države, ki predstavlja njeno suverenost. Zato je deležen najvišjih protokolarnih časti in ima pomembno dejansko vlogo v zunanji politiki. Vendar v parlamentarnih sistemih pristojnosti šefa države v zunanji politiki obsegajo največkrat protokolarne zunanjepolitične funkcije (razglašanje ratificiranih mednarodnih pogodb, sprejemanje akreditivnih pisem tujih veleposlanikov, izdaja akreditivnih pisem lastnim

¹⁹ Dunajska konvencija o konzularnih odnosih – *Vienna Convention on Consular Relations*, sprejeta 24. aprila 1963, stopila v veljavo 19. marca 1967.

²⁰ Konvencija o specialnih misijah – *Convention on Special Missions*, sprejeta . 8. decembra 1969, stopila v veljavo 21. junija 1985.

veleposlanikom itd.) ter predvsem predstavljanje države. Vloga šefa države v zunanji politiki je v glavnem omejena in bolj formalna kot dejanska, marsikdaj pa je v praksi njegova vloga tudi večja in tako preseže formalne okvire. Na drugi strani je v predsedniških sistemih šef države najpomembnejši v zunanjepolitičnem odločanju in izvajanju (prav tam, 279–80). Torej, koliko je šef države vključen v odločanje v zunanji politiki in njeno izvajanje, je odvisno od ustavne ureditve in političnih odnosov v državi (prav tam, 282).

Tudi predsedniku vlade grejo v zunanji politiki najvišje protokolarne časti in pooblastila (prav tam, 280). V odločanje in izvajanje zunanje politike pa je dejansko pomembno vključen, saj je v parlamentarnih sistemih vrhovni individualni organ v zunanji politiki.

Minister za zunanje zadeve je najpomembnejši individualni organ pri pripravi predlogov za odločanje in po sprejeti odločitvi za operativno izvajanje zunanje politike. V primerjavi z ostalimi individualnimi organi je stalno vključen v zunanjo politiko, je (le) zanjo pooblaščen in odgovoren, na svojem ministrstvu razpolaga z zunanjepolitičnim aparatom in mu je operativno podrejena celotna diplomatska in konzularna služba. Vse to vpliva, da lahko odločilno vpliva na zunanjepolitično odločanje in izvajanje. Sicer pa je minister za zunanje zadeve formalno podrejen sklepom vlade in njenemu predsedniku, parlamentu, v predsedniških sistemih pa šefu države (prav tam, 282–3).

Kolektivni organi zunanjih zadev so parlament, vlada, ministrstvo za zunanje zadeve, diplomatske misije itd. Ti pripravljajo in sprejemajo zunanjepolitične odločitve, s katerimi usmerjajo zunanjo politiko (prav tam, 281). Pri tem ima osrednjo vlogo ministrstvo za zunanje zadeve, ki zunanjepolitične odločitve predlaga, pripravlja in jih izvaja (prav tam, 278). Ministrstvo zbira informacije, jih analizira in pripravi predloge za odločitve. Ko se zunanjepolitična odločitev sprejme, ministrstvo za zunanje zadeve poskrbi za njeno operativno izvajanje.²¹ Vlada kot naslednji kolektivni organ sprejema pomembne zunanjepolitične odločitve, parlament pa je v parlamentarnih sistemih tisti organ, ki naj bi na predlog vlade določal zunanjo

²¹ Russett in Starr (1996, 369) navajata, da se zunanjepolitične odločitve delijo na: (i) predodločevalno stopnjo, ki zajema zbiranje informacij in pogledov ter spremljanje zunanjepolitičnega dogajanja za morebitne probleme in vprašanja; (ii) stopnjo oblikovanja, ki obsega izbiranje alternative, potem ko so že pretehtali možnosti ter (iii) stopnjo izvajanja, v kateri odločitev prevedejo v obliko delovanja ali zunanjepolitičnega ravnanja.

politiko in sprejemal najpomembnejše zunanjepolitične zadeve. Dejansko parlament daje predvsem splošne usmeritve, z zahtevanjem pojasnil in poročil nadzoruje vlado in ministrstvo za zunanje zadeve, sprejema stališča in ocene ter ratificira pomembne mednarodne pogodbe (prav tam, 282–3).

Nosilci zunanjepolitičnih dejavnosti so v različnih državah z ustavo in zakoni različno urejeni, kar pomeni različno porazdeljene pristojnosti med organi zunanjih zadev (prav tam, 279). Slednje je poleg ustavne ureditve odvisno tudi od dejanskih političnih razmer v državi, od tradicij, pretekle prakse ter tudi od osebnostnih lastnosti in ambicij individualnih zunanjepolitičnih organov (prav tam, 282).

2.2 PRISTOJNOSTI ŠEFA DRŽAVE

Šef države je običajno predsednik države, ki je izvoljen na neposrednih volitvah ali v parlamentu po posebnem postopku, na primer z zahtevano kvalificirano večino (Petrič 2010, 286). Lahko pa je to tudi dedni monarh (prav tam, 284). Torej pojem se tradicionalno uporablja za vse institucionalne oblike tega organa ne glede na obliko vladavine (monarhijo ali republiko), pa tudi ne glede na njegovo sestavo (individualni ali kolektivni organ), obliko državne oblasti, način izvolitve in obseg pristojnosti. Šef države je državni organ, ki predstavlja državo in opravlja predvsem izvršilne funkcije oblasti. Pojem izhaja iz absolutističnih monarhij, kjer je so bili monarhi nosilci vrhovne državne oblasti, ki so jo lahko neposredno izvajali. Ohranil se je vse do danes, čeprav v sodobnih ustavnih sistemih šef države nima takih pristojnosti (Kaučič in Grad 2000, 251).

Ustavni položaj šefa države in obseg njegovih pristojnosti se razlikuje glede na tip ustavne ureditve – predsedniški (polpredsedniški) sistem, parlamentarni sistem ali skupščinski sistem (prav tam).

V predsedniškem sistemu je predsednik nosilec funkcije šefa države, vrhovni nosilec celotne izvršilne oblasti in vrhovni poveljnik oboroženih sil. V okviru svojih pristojnosti je enakopraven parlamentu kot nosilcu zakonodajne veje oblasti, zaradi pristojnosti v zunanji in

nacionalnovarnostni politiki pa ima celo pomembnejšo vlogo (prav tam). V polpredsedniškem sistemu ima predsednik manjše pristojnosti kot v predsedniškem sistemu, a večje kot v parlamentarnem – ni samostojen nosilec izvršilne oblasti, saj je poleg še vlada, ki odgovarja tako parlamentu kot tudi predsedniku republike (ta jo vodi, čeprav ima vlada še svojega predsednika). V polpredsedniškem sistemu predsednik republike dejansko vodi celotno izvršilno oblast (prav tam, 252). V parlamentarnem sistemu je šef države le simbolični nosilec izvršilne oblasti (dejanski nosilec te oblasti je vlada). Izvršilna funkcija je razdeljena na šefa države in vlado. Vlada je politično odgovorna parlamentu in od njega odvisna, šef države pa je neodvisen in zato stabilen element oblasti. Je zunaj klasične trodelne oblasti, saj mora delovati predvsem kot nevtralna in vmesna oblast. Tako ima zelo omejene in predvsem reprezentativne pristojnosti in v izvršilni oblasti ne deluje samostojno (za njegove akte je potreben sopodpis pristojnega ministra, predsednika vlade ali celotne vlade) (prav tam, 251–2). V skupščinskem sistemu je skupščina nosilka zakonodajne oblasti in najvišji organ oblasti, šef države izhaja iz nje – voli in odpoklicuje se v skupščini, njegove pristojnosti pa so omejene (prav tam, 252).

Obseg pristojnosti šefa države torej izhaja iz ustavne ureditve posamezne države. Na splošno pristojnosti šefa države lahko razdelimo v štiri skupine (prav tam, 255):

- klasične funkcije: šef države predstavlja državo (prav tam, 255) in je vrhovni poveljnik oboroženih sil (Petrič 2010, 287). Predstavljanje države zgodovinsko izhaja iz pravice do (vse)splošnega predstavljanja, ki so jo imeli monarhi (Petrič 2010, 289). Funkcijo predstavljanja države (in sklepanja mednarodnih pogodb) šef države opravlja brez posebnih pooblastil (DKPMP, 7. čl.), imenuje in odpoklicuje veleposlanike, sprejema akreditivna pisma tujih veleposlanikov (DKDO, 13.–14. čl.), odloča o pomilostitvah, podeljuje odlikovanja in častne naslove (Kaučič in Grad 2000, 255);
- zakonodajne funkcije: kolikšen obseg teh funkcij ima šef države, je odvisno od ustavne ureditve. Na splošno velja, da so zakonodajne funkcije v pristojnosti parlamenta, šef države pa ima v tem kontekstu pristojnosti, ki izhajajo iz razmerja med njim in parlamentom (prav tam, 255);
- izvršilne funkcije: v nasprotju s predsedniškim in polpredsedniškim so v parlamentarnem sistemu te funkcije omejene. V nekaterih parlamentarnih sistemih so te funkcije bolj, druge manj omejene. Ustave predpisujejo tudi sopodpis na akte šefa države. Sicer pa med

izvršilne funkcije šefa države v parlamentarnem sistemu sodijo: mandatarska pooblastila (pristojnosti v zvezi z imenovanjem mandatarja za predsednika vlade in ministrov) in imenovanje nekaterih najvišjih državnih funkcionarjev. Ne gre pozabiti vloge šefa države pri oblikovanju vlade ob morebitnih političnih zastojih in težavah pri sklepanju vladnih koalicij (prav tam, 256–7);

- izredne funkcije: če je moteno ali onemogočeno normalno delovanje ustavnega in političnega sistema in če posamezne inštitucije ne morejo delovati, ustave običajno pooblaščajó šefa države, da začasno prevzame nekatere pristojnosti teh inštitucij. Te funkcije so sredstvo za hitro in učinkovito odzivanje na razmere, ki ogrožajo varnost in obstoj države (prav tam, 257).

2.2.1 Pristojnost šefa države v zunanji politiki

»Šef države /.../ predstavlja državo in njeno suverenost v mednarodnih odnosih«, kar mu daje poseben pomen, čeprav v parlamentarnih sistemih na primer ni najpomembnejši organ pri odločanju in izvajanju zunanje politike. Šef države po mednarodnem običajnem pravu kot 'suveren' uživa privilegije, imuniteto in čast tudi, kadar je na ozemlju tuje države (suveren ne more biti podrejen drugi suverenosti). Iz suverenosti šefa države izhajajo diplomatski privilegiji in imunitete njegovih diplomatskih predstavnikov. Kadar je šef države v tujini, mu gredo najmanj vsi privilegiji in imunitete kot vodjem diplomatskih misij, časti in ceremonial kot izraz spoštovanja in najvišja protokolarna obravnava (Petrič 2010, 284). Protokolarna pravila so načeloma enaka za vse šefe držav. Kadar pa se šefe držav razvršča, imajo zaradi tradicije prednost monarhi. Zaradi dejanske vloge v zunanji politiki imajo prednost predsedniki iz predsedniških sistemov pred tistimi iz parlamentarnih. Na mednarodnih forumih imajo pri vrstnem redu govornikov prednost šefi držav pred predsedniki vlad (prav tam, 289).

Položaj predsednika in njegove pristojnosti v zunanji politiki so v vsaki državi določena z ustavo in zakoni, tako je ureditev ustavnega položaja predsednika zelo različna. Obstajata dva osnovna tipa ureditve:

- predsedniški sistem: tipčno zanj je, da je predsednik države hkrati tudi vrh izvršne oblasti, ustavna ureditev razmerja med predsednikom države in predsednikom vlade pa je taka, da

so pomembne zadeve tudi v pristojnosti predsednika države. To predvsem velja za zunanjo politiko, saj je predsednik države najpomembnejši individualni zunanjepolitični organ glede sprejemanja in izvajanja zunanjepolitičnih odločitev. Kot vsak šef države ima tudi formalne naloge pri diplomatskem komuniciranju (prav tam, 286–7): imenovanje in odpoklic veleposlanikov, sprejemanje akreditivnih pisem tujih veleposlanikov (DKDO, 13.–14. čl.). Minister za zunanje zadeve predsedniku neposredno odgovarja in poroča ter opravlja zunanjepolitične naloge po predsednikovih navodilih. Predsedniški sistem je uveljavljen v Združenih državah Amerike, v Latinski Ameriki, veliko tudi v Afriki, od evropskih držav pa imata tako ustavno ureditev Francija in Rusija. Pri slednjih dveh gre natančneje za hibridni sistem med predsedniškim in parlamentarnim sistemom (Petrič 2010, 287–8) (polpredsedniški sistem);

- parlamentarni sistem: pristojnosti predsednika so bistveno manjše kot v predsedniškem sistemu, še posebej pri odločanju v zunanji politiki. Pri tem sta najpomembnejša parlament in vlada (slednja je nosilec izvršne oblasti in je odgovorna parlamentu). Z obiski in srečanji pa lahko predsednik pomembno sodeluje pri izvajanju zunanje politike. Prek stikov, ki jih ima z vplivnimi mednarodnimi osebnostmi, pa lahko tudi vpliva na zunanjepolitično odločanje in uresničevanje ciljev države v mednarodnih odnosih. Predsednikov vpliv na odločanje je pogojen tudi z njegovo politično podporo in ugledom (prav tam, 286–9).

Monarhi kot šefi držav in njihove monarhije danes obstajajo še v nekaj državah v Evropi, Aziji in Afriki, v katerih je iz tradicionalnih razlogov obstala monarhija. V glavnih evropskih monarhijah (Belgija, Danska, Nizozemska, Norveška, Španija, Švedska, Velika Britanija in Severna Irska) je vloga monarhov v sprejemanju in izvajanju zunanjepolitičnih odločitev omejena, saj so ti brez pomembnega vpliva na organe v zunanji politiki, ki sprejemajo in izvajajo odločitve (vlado, parlament, zunanjega ministra)²². Izjemoma je lahko monarh zaradi tradicije v državi ali zaradi svojega ugleda neformalno vključen v zunanjepolitično odločitev. Sicer pa je vloga evropskih monarhov predvsem predstavljanje suverenosti države, protokolarne naloge in vloge pri najvišjih državnih obiskih, ceremonialna diplomatska opravila ter formalnosti (na primer otvoritev

²² V mini monarhijah Lichtensteinu in Monaku je temu drugače – monarh ima v zunanji politiki večje pristojnosti in je odločilen organ (Petrič 2010, 285).

parlamenta, akreditiranje lastnih veleposlanikov in sprejemanje akreditivnih pisem tujih veleposlanikov, razglašanje ratificiranih mednarodnih pogodb) (prav tam 2010, 284–5).

V japonskem cesarstvu in na Tajskem je vloga monarha podobna kot pri evropskih monarhijah, drugače pa je z monarhi v arabskem svetu (Maroko, Jordanija, Savdska Arabija, zalivske države). Ti imajo poleg predstavljanja države, protokolarnih in ceremonialnih diplomatskih funkcij tudi pomembno vlogo v zunanji politiki – so najpomembnejši zunanjepolitični organ glede odločanja in nadzora nad izvajanjem odločitev. V teh državah so minister za zunanje zadeve, predsednik vlade in vlada odgovorni šefu države, tj. monarhu. Ob omenjenih osnovnih značilnostih pa seveda v teh državah obstajajo razlike glede vloge monarhov (prav tam, 285–6).

3 ŠTUDIJE PRIMEROV

3.1 BELGIJA

3.1.1. Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije

Belgija je postala neodvisna leta 1830, monarhija pa je nastala leta 1831²³, ko je Leopold I., princ dinastije Saxe-Coburg-Gotha, 21. junija postal prvi belgijski kralj. Od takrat je država ustavna monarhija, v kateri so pod okriljem ustave vloga in delovanje inštitucij kot tudi monarhija sama. Sistem zasedanja mesta monarha poteka po sistemu dednega nasledstva, kar pomeni, da je monarh lahko zgolj potomec v neposrednji liniji prvega belgijskega kralja, Leopolda I. (Belgijska monarhija).

Kralj Leopold I. je imel v času svoje vladavine med letoma 1831 in 1865 velik vpliv na evropsko diplomacijo, bil je zelo spoštovan državnik. Na prestolu ga je leta 1865 nasledil njegov sin, kralj Leopold II. Ta je leta 1878 ustanovil odbor za raziskovanje zgornjega Konga, ki se je leto kasneje prelevil v Mednarodno združenje Konga. Leta 1885 so na konferenci v Berlinu priznali Svobodno državo Kongo z vladavino kralja Leopolda II., ki ga je belgijski parlament potrdil kot šefa države. Ravnanje kralja Leopolda II. v Kongu²⁴ je bilo vprašljivo, posledično pa je bil njegov ugled omadeževan (prav tam). 18. oktobra 1908 je Kongo postal belgijska kolonija. Leto kasneje ga je po njegovi smrti na prestolu nasledil kralj Albert I., njegov nečak. Slednji je leta 1918 naznanil pomembne spremembe, kot so: splošna volilna pravica, enakost dveh nacionalnih jezikov, razširitev zakonodaje na socialnem področju (prav tam). V tem času je bila belgijska monarhija vse bolj popularna in politično nevtralna (Mellaerts 2002, 146). Leta 1934 je Alberta I. naslednil njegov sin, kralj Leopold III. Ta je leta 1940 kot vrhovni poveljnik belgijskih oboroženih sil po nemški okupaciji razglasil predajo Belgije. To odločitev je sprejel kljub

²³ Iz tega leta izhaja tudi prva belgijska ustava (Constitute).

²⁴ Kralj Leopold II. si je pod krinko raziskovanja in 'širjenja civilizacije' zamislil osvajanje v porečju reke Kongo, kjer je bil tako rekoč zasebni lastnik kolonije, ki so jo v njegovem imenu upravljale predvsem zasebne družbe. Vladavina kralja Leopolda II. v Kongu velja za eno najbolj krutih kolonialnih vladavin v zgodovini (prisilno delo, taborišča, sekanje udov itd.). Zaradi takega izživljanja je umrlo od osem do deset milijonov domačinov. Po prenosu lastništva kolonije na Belgijo se je kolonija do neodvisnosti leta 1960 imenovala Belgijski Kongo. Belgijske oblasti sicer niso več uporabljale krutih metod, so pa kolonijo v svojo korist gospodarsko izčrpavale. V tem času je Belgija iz Konga vozila slonovino, kavčuk, baker, uran in diamante (Štravs 2014).

nasprotovanju vlade in zato je ta postala eden izmed vzrokov za kasnejšo kraljevo abdikacijo. Kralj je bil z družino leta 1944 s strani okupatorja preganjan v Avstrijo, od koder bi se po koncu vojne lahko vrnil v Belgijo. Vendar se zaradi nasprotovanja dela Belgijcev kralj takrat še ni vrnil, vmes je z družino živel v Švici. Princ Charles, kraljev brat, je začasno prevzel prestol kot regent (ta možnost je predvidena v ustavi). Leta 1950 so v Belgiji na referendumu izglasovali, da se kralj lahko vrne v domovino, kar je tudi storil, a že po nekaj dneh zaradi incidentov prestol predal sinu, princu Baudouinu, ki je tako leta 1951 postal novi belgijski kralj (Belgijska monarhija).

Obdobje kralja Baudouina so zaznamovala tudi že od prej trajajoča trenja med Flamci in Valonci.²⁵ To je še posebej skrbelo kralja, ki je želel ohranjati enotnost Belgije. Tako je v govorih v 70. letih prejšnjega stoletja večkrat izhajal iz mota Belgije 'V enotnosti je moč'. V njih je poudarjal, da morata biti regiji sestavna dela celote. Navajal je, da je treba njune medsebojne razlike sprejemati ter tako dosegati enotnost in da zaradi razlik ne sme prihajati do konfrontacij in razhajanj med flamsko in francosko govorečo skupnostjo (prav tam). V tem pogledu je kralj odigral pomembno povezovalno vlogo in prispeval k stabilnosti v državi (Mellaerts 2002, 146). Pomemben dogodek v času Baudouinove vladavine se je zgodil spomladi 1990, ko je predsednika vlade obvestil, da na osnovi svojega prepričanja ne more odobriti (podpisati) zakona, s katerim bi v državi dovolili splav (Belgijska monarhija). Tako je parlament na osnovi ustavnega²⁶ določila (Ustava Kraljevine Belgije, 93. čl.) ugotovil, da je kralj nezmožen vladanja. To funkcijo je začasno prevzel svet ministrov. Parlament je zakon sprejel, dva dni zatem pa ugotovil, da je obdobje nezmožnosti vladanja kralja končano in tako je kralj spet lahko izvajal funkcijo, ki mu je dodeljena z ustavo (Belgijska monarhija). Leta 1993, ko je Belgija postala federalna država, ki jo sestavljajo regije in skupnosti²⁷ (Ustava Kraljevine Belgije, 1. čl.), je kralj Baudouin v svojem govoru poudaril, da je parlament s tem poiskal novo ravnotežje med

²⁵ Jezikovna meja med flamskim in valonskim delom države je bila vzpostavljena leta 1962. Leta 1963 pa se je z zakonom o uporabi uradnih jezikov v izobraževanju in v upravnih zadevah uveljavilo tudi načelo uporabe enega jezika v vsaki od regij (nizozemskega v flamskem in francoskega jezika v valonskem delu). Z ustavnimi spremembami so bile tako flamski kot francosko govoreči skupnosti zagotovljene leta 1970 kulturna avtonomija, leta 1980 avtonomija na področju zdravstva in sociale, kasneje pa še na področju gospodarstva, zaposlovanja, okolja in prostora, leta 1989 pa tudi na področju izobraževanja (Belgijska monarhija).

²⁶ Ustava Kraljevine Belgije – *The Belgian Constitution*, sprejeta 1994, zadnje ustavne spremembe sprejete 6. januarja 2014, http://www.const-court.be/en/basic_text/belgian_constitution.pdf (4. december 2015).

²⁷ Belgijo sestavljajo tri skupnosti (flamska skupnost, francoska skupnost in nemško govoreča skupnost), tri regije (flamska, valonska in bruseljska), štiri jezikovne regije (nizozemska, francoska, nemška in dvojezična regija Bruslja) (Ustava Kraljevine Belgije, 2.–4. čl.).

avtonomijo regij in skupnosti na eni ter enotnostjo države na drugi strani. Po smrti kralja Baudouina istega leta je belgijski kralj postal njegov brat, princ Albert (Belgijska monarhija). Ta se je skušal distancirati od vseh političnih dogajanj v državi (Mellaerts 2002, 146). Kralj je bil do 21. julija 2013, ko je abdiciral in prestol prepustil svojemu sinu, princu Phillippeu, ki je sedanji belgijski kralj (Belgijska monarhija).

3.1.2 Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi

Monarh je v svojem delovanju zavezan določilom ustave in mora delovati neodvisno (nad vsemi ideološkimi, verskimi in političnimi opredelitvami ter ekonomskimi interesi) in kot 'varuh' državne enotnosti in neodvisnosti (Belgijska monarhija).

Ustavne pristojnosti monarha so dedne po ravni liniji potomcev prvega belgijskega kralja Leopolda I. po načelu primogeniture. Če se potomec, ki je v vrsti za prestol, poroči brez privolitve monarha, izgubi pravico do prestola. To pravico monarh svojemu potomcu lahko vrne, vendar s privolitvijo parlamenta (Ustava Kraljevine Belgije, 85. čl.). Če ni takega potomca, lahko trenutni monarh s privolitvijo parlamenta imenuje svojega naslednika.

Monarh je nedotakljiv, njegovi ministri nosijo odgovornost (prav tam, 88. čl.). V času od smrti monarha in do zaprisege prestolonaslednika njegovo funkcijo izvajajo ministri (prav tam, 90. člen). Če ob smrti monarha prestolonaslednik še ni polnoleten, parlament (za obdobje do polnoletnosti) imenuje regenta. Enako se zgodi, če kralj ni zmožen vladanja (prav tam, 92.–93. čl.).

Monarh imenuje in odstavlja ministre²⁸ v zvezni vladi, ki jih je lahko največ petnajst²⁹. Vlada monarhu ponudi odstop, če parlament z absolutno večino sprejme predlog nezaupnice trenutni vladi. Monarh na predlog parlamenta imenuje novega predsednika vlade, ki svojo funkcijo nastopi ob zaprisegi nove zvezne vlade (prav tam, 96., 99. čl.). Prav tako monarh imenuje in

²⁸ Ministri so odgovorni parlamentu. Monarh jim te odogovornosti ne more odvzeti (Ustava Kraljevine Belgije, 101.–102. čl.).

²⁹ V svetu ministrov je polovica nizozemsko govorečih in polovica francosko govorečih ministrov (Ustava Kraljevine Belgije, 99. čl.).

odstavlja zvezne (državne) sekretarje. Ti so člani zvezne vlade (ne pa sveta ministrov, so njihovi namestniki). Monarh določi njihove naloge in omejitve, v sklopu katerih je lahko tudi pravica do sopodpisa (prav tam, 104. čl.). Prav pri oblikovanju vlade ima kralj pomembno povezovalno, spodbujevalno in svetovalno vlogo glede oblikovanja koalicij (Mellaerts 2002, 149–150).

Monarh nima pristojnosti razen tistih, določenih z ustavo ali s posebnimi zakoni, usklajenimi z ustavo. Noben zakon, ki ga podpiše monarh, ne more stopiti v veljavo brez sopodpisa pristojnega ministra, ki s tem prevzema odgovornost za posamezen zakon. Monarh podeljuje vojaške čine ter imenuje uslužbence državne uprave v zvezi splošnimi in zunanjimi zadevami. Izdaja dekrete oziroma pravila, ki so potrebna za izvajanje zakonov, ne da bi pri tem imel pristojnost za preprečitev sprejema posameznega zakona. Zakone odobri in razglašča. Monarh lahko pomilosti ali zmanjša kazen posameznim obsojencem (Ustava Kraljevine Belgije, 105.–110. čl.). Lahko podeljuje plemiške naslove in vojaška odlikovanja v skladu z veljavno zakonodajo (prav tam, 113.–114. čl.).

Zvezno zakonodajno oblast skupaj izvajata monarh in parlament (prav tam, 36. čl.) za zadeve, kot so: podeljevanje državljanstva, sprejemanje zakonov glede civilne in kazenske odgovornosti ministrov, državni proračun, določanje vojaških kvot (prav tam, 74. čl.). Zvezno izvršilno oblast izvaja monarh (prav tam, 37. čl.). Sodno oblast izvajajo sodišča, ki odločitve izvajajo v imenu monarha (prav tam, 40. čl.). Monarh lahko parlament skliče k izrednemu zasedanju, vsako leto razglasi zaključek parlamentarnih sej in lahko odloži zasedanja parlamenta, ki pa ne sme biti daljše od enega meseca. Lahko tudi razpusti parlament, če ta izglasuje nezaupnico zvezni vladi in v treh dneh za tem ne predlaga novega predsednika vlade. Če zvezna vlada odstopi, monarh lahko razpusti parlament, če prejme njegov pristanek na to, izglasovan z absolutno večino poslancev (prav tam, 44.–46. čl.). Vsak del zakonodajne oblasti lahko predlaga zakon – tudi monarh lahko predlaga zakon v obravnavo parlamentu (prav tam, 75. čl.).

Monarh usmerja mednarodne odnose, poveljuje oboroženim silam, razglašča stanje vojne ali miru. Sklepa mednarodne pogodbe (razen tistih, ki zadevajo regionalne vlade in skupnosti), ki pa lahko stopijo v veljavo le ob soglasju parlamenta. Ob pristanku regionalnih vlad in skupnosti lahko razveljavi mednarodne pogodbe, ki so bile sprejete pred 18. majem 1993 (prav tam, 167. čl.).

3.1.3 Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki

21. julija 2013 je belgijski kralj postal Philippe, ko je njegov oče, kralj Albert, na lastno željo abdiciral (The Economist 2013). Na zunanjepolitičnem področju od nastopa funkcije do danes je njegova vloga v zunanji politiki svoje države omejena na protokolarne funkcije:

- sprejemanje tujih veleposlanikov na avdenci (sprejemanja akreditivnih pisem veleposlanikov, sprejem veleposlanikov ob njihovem odhodu),
- predstavljanje Belgije na državnih obiskih v tujih državah,
- sprejemanje tujih šefov držav na državnih obiskih v Belgiji,
- novoletni sprejem diplomatskega zbora in najvišjih predstavnikov EU in Nata, akreditiranih v Bruslju,
- sprejemanje najvišjih predstavnikov mednarodnih organizacij s sedežem v Bruslju (Nata in EU, Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj),
- udeležba na Svetovnem ekonomskem forumu v Davosu (Belgijska monarhija).

Belgijski kralj je skupaj s kraljico februarja 2015 uradno obiskal Evropski parlament, kjer ga je sprejel njegov predsednik Martin Schulz. Sestal se je tudi s predsednikom Evropske komisije Jeanom-Claudom Junckerjem (Evropski parlament). 21. aprila 2015 je nagovoril parlamentarno skupščino Sveta Evrope (Belgijska monarhija).

Kralj ne nosi politične odgovornosti pri odločitvah, to nosi vlada. Je pa z njo redno v stiku in tako v političnih zadevah, tudi zunanjih, predlaga, opozarja, spodbuja, svoj vpliv torej izraža skozi dialog s tistimi, ki odločajo o (zunanje)političnih zadevah (Belgijska monarhija). Vendar pa je na drugi strani monarhija ena redkih inštitucij, ki Belgijo kot federalno državo povezuje (The Economist 2013). Torej je ta povezovalna funkcija kralja v federalni državi še kako pomembna, da zvezna vlada z vsemi ministri in ministrstvi, ki sprejemajo (zunanje)politične odločitve, sploh obstaja.

3.2 DANSKA

3.2.1 Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije

Začetki danske monarhije segajo zelo daleč nazaj v leto 958, ko je vladal Gorm Stari. Sprva je bila monarhija volilna, čeprav je bilo v praksi tako, da je prestol prevzel najstarejši sin vladajočega monarha. V zameno je moral kralj podpisati t. i. listino o kronanju, ki je opredeljevala ravnotežje moči med njim in njegovim ljudstvom. Neposredni potomci Gorma Starega so vladali do leta 1157. Tega leta je prestol prevzel Valdemar Veliki, katerega potomci v ravni liniji so vladali do leta 1448, ko je umrl kralj Christopher III. Za njim je prestol prevzel vojvoda Christian Oldenburški, ki je prevzel ime Christian I. (ta je pripadal eni od stranskih vej izvorne danske vladarske dinastije, to je veji Oldenburg). Po nastopu absolutizma v letih 1660–1661 je volilno monarhijo nadomestila dedna monarhija. Dokument *Lex Regia* iz leta 1665 je narekoval nasledstvo po načelu moške primogeniture, torej je prestol prevzemal najstarejši sin monarha. Do tedaj absolutistična monarhija je po sprejemu demokratične ustave 5. junija 1849 postala ustavna monarhija. Pripadniki kraljeve dinastije Oldenburg so Danski vladali do leta 1863, ko je brez potomcev umrl kralj Frederik VII. (Danska monarhija).

Na osnovi akta o nasledstvu iz leta 1853 je prestolonaslednik postal sorodnik Frederika VII., princ Christian Glücksburški. Ta je novembra 1863 postal kralj Christian IX., ki je bil prvi izmed monarhov iz veje Glücksburg.³⁰ Leta 1863 je obotavljajoče in pod pritiski liberalcev podpisal t. i. novembrsko ustavo, ki bi vojvodino Schleswig s skupnim upravnim organom povezala z Dansko. Kraljevi dvomi so se kmalu izkazali za upravičene, saj je leta 1864 izbruhnila vojna, katere posledica je bila, da je Danska izgubila tako vojvodino Schleswig kot vojvodino Holstein. Kralj je sprva podpiral desno usmerjeno politično opcijo, kasneje (1901) pa, ko je podprl parlamentarni sistem in liberalno usmerjeno vlado, je postal med ljudstvom zelo priljubljen. Leta 1906 ga je pri svojih triinšestdesetih letih nasledil njegov sin, Frederik VIII. Podpiral je menjavanje liberalnih

³⁰ Danski kralj Christian IX. je postal 'tast Evrope'. Njegova hči, princesa Alexandra, se je poročila s kasnejšim angleškim kraljem Edvardom VII. Hči, princesa Dagmar, se je poročila z ruskim carjem Aleksandrom III. Hči Thyra se je poročila z vojvodo Ernstom Augustom Kumberlandškim. Njegov sin Vilhelm je leta 1863 postal grški kralj in prevzel ime George I. Leta 1905 je vnuk Christiana IX., Carl, postal norveški kralj in prevzel ime Haakon VII. Tako je (bila) danska kraljeva družina v sorodu z mnogimi evropskimi vladarskimi kraljevimi družinami (Danska monarhija).

vlad. Glede na naraščajočo nevarnost svetovne vojne so ga zanimale obrambne zadeve (prav tam).

Frederika VIII. je leta 1912 nasledil njegov najstarejši sin Christian X., ki je Danski vladal v obdobju obeh svetovnih vojn. Sprva je težko shajal z leta 1901 uvedenim parlamentarnim sistemom, kar je vodilo do prenekaterih sporov s političnimi voditelji in leta 1920 celo do odstopa predsednika vlade Zahleja in t. i. velikonočne krize³¹, ki je postavila obstoj monarhije na kocko. Kasneje je kralj sprejel svojo vlogo, ki mu jo je dodeljevala ustava, in ni nikdar več deloval brez popolne parlamentarne podpore. V času nemške okupacije Danske med drugo svetovno vojno je kralj redno in pogumno jezdil po ulicah Kopenhagna ter tako postal še bolj priljubljen med ljudstvom. Leta 1947 ga je nasledil njegov najstarejši sin Frederik IX., ki je Danski vladal v obdobju modernizacije države in družbe. V obdobju po drugi dvetovni vojni so se države, tudi Danska, včlanjevale v zavezništva. Bil je čas gospodarske rasti, ženske so končno stopile na trg dela. Monarhija se je v času Frederika IX. tem spremembam uspešno prilagodila in se približala ljudstvu. Kralju so se rodile tri hčere in 27. marca 1953 je bil sprejet Akt o nasledstvu³², po katerem prestol prevzema najstarejši otrok monarha ne glede na spol³³. Leta 1972 ga je nasledila najstarejša hči, sedanja kraljica Margareta II. (prav tam).

³¹ T. i. velikonočna kriza je bila ustavna kriza, ki jo je leta 1920 povzročila razpustitev takratne vlade s strani kralja Christiana X. Poraz Nemčije v prvi svetovni vojni je omogočil, da se vojvodina Schleswig ponovno priključi Danski. Tako sta bila izvedena dva plebiscita in sicer na območju severnega Schleswiga (sedanja danska regija Južni Jutland) in na območju osrednjega Schleswiga (danes del nemške zvezne dežele Scleswig – Holstein). Na prvem plebiscitu so se prebivalci odločili za priključitev Danski, na slednjem pa so izglasovali priključitev Nemčiji. Na osnovi rezultatov plebiscita je takratna danska vlada odločila, da postopek za priključitev severnega Schleswiga lahko steče, za priključitev osrednjega Schleswiga pa ne. Predsednik vlade Zahle se ni strinjal z danskimi nacionalisti in kraljem Christianom X., naj se tudi osrednji Schleswig priključi Danski. Po sporu s kraljem je predsednik vlade odstopil, kralj pa je razpustil vlado, kar mu je omogočala ustava. To je na Danskem povzročilo proteste in prihodnost monarhije je bila zelo negotova (Baltzersen 2005).

³² Akt o nasledstvu prestola Kraljevine Danske – *The Act of Succession to the Throne of the Kingdom of Denmark*, sprejet 27. marca 1953, stopil v veljavo 5. junija 1953, spremenjen 12. junija 2009.

³³ Prednost ima starejši otrok pred mlajšim ne glede na spol (Akt o nasledstvu, 2. čl.). Prestol lahko nasledijo le otroci, rojeni v zakonu. Monarh se ne more poročiti brez soglasja parlamenta. Če se oseba, ki je v nasledstvenem redu za prestol, poroči brez soglasja monarha, ki ga ta poda na zasedanju državnega sveta, se mora odpovedati pravici do nasledstva prestola, prav tako otroci, rojeni v takem zakonu (Akt o nasledstvu, 5. čl.).

3.2.2 Pristojnosti monarhinje, opredeljene v ustavi

Po danski ustavi³⁴ iz leta 1953, ki je v veljavi še danes³⁵, je Danska ustavna monarhija. Kraljevi prestol prevzemajo moški ali ženske v skladu z Aktom o nasledstvu. Zakonodajno oblast skupaj izvajata monarh in parlament, izvršilno pa monarh (Ustava Kraljevine Danske, 2.–3. čl.). Monarh v drugih državah ne more vladati brez soglasja parlamenta. Pripadati mora evangeličansko-luterantski veroizpovedi. Tako monarh kot prestoloaslednik morata biti polnoletna. Preden bodoči monarh nasledi prestol, mora državnemu svetu podati svečano pisno izjavo, da bo dosledno upošteval ustavo. Če ni prestolonaslednika, ga določi parlament, ki hkrati določi (nov) nasledstveni red (prav tam, 5.–9. čl.).

Monarh ima vrhovno oblast glede vseh zadev v kraljevini, to pa izvaja prek vlade. Vladni ministri so odgovorni za dejanja vlade, monarh pa je nedotakljiv. Monarh imenuje in razpusti vladno in predsednika vlade ter odloča o številu ministrov in delitvi vladnih resorjev med njimi. Monarhov podpis zakona je veljaven le ob sopodpisu pristojnega ministra. Slednji tudi odgovarja za posamezen zakon (prav tam, 12.–14. čl.). Monarh (ali parlament) lahko odpokliče ministre zaradi slabega opravljanja funkcije.

Ministri tvorijo državni svet, katerega član je tudi prestolonaslednik (od polnoletnosti dalje). Državnemu svetu predseduje monarh, razen v primerih, v katerih sama zakonodaja zahteva, da ga vodi predsednik vlade. Državni svet obravnava vse zakone in pomembne vladne ukrepe. Ko državnemu svetu predseduje predsednik vlade, ta monarha o obravnavanih zadevah in sklepih obvesti z zapisnikom. Monarh se odloči, ali bo takoj dal svoj pristanek na obravnavane zadeve v zapisniku ali pa se mu zadeve predstavijo v sklopu zasedanja državnega sveta (prav tam, 16.–18. čl.).

Monarh v mednarodnih odnosih deluje v imenu kraljevine, vendar mora pri tem, še zlasti pri pomembnih zadevah (zmanjšanje ali povečanje ozemlja kraljevine, sklepanje mednarodnih pogodb in druge pomembne zadeve), delovati na osnovi soglasja parlamenta. Vsak ukrep v zvezi

³⁴ Prejšnja ustava je bila sprejeta 5. junija 1915, ustavni amandmaji pa 10. septembra 1920 (Ustava Kraljevine Danske, 89. čl.).

³⁵ Ustava Kraljevine Danske – *The Constitutional Act of Denmark*, sprejeta 5. junija 1953.

z uporabo vojaške sile, ki bi ga sprejel monarh, mora biti predhodno obravnavan v parlamentu (prav tam, 19. čl.). Je vrhovni poveljnik oboroženih sil (Danska monarhija).

Monarh razglša zakone ter lahko predlaga osnutke zakonov in drugih ukrepov v obravnavo parlamentu. Izglasovan zakon se šteje za sprejetega, če prejme privolitev monarha v tridesetih dneh od sprejetja. Če je nujno in parlament ne more zasedati, monarh v skladu z ustavo sprejme začasne zakone, ki jih parlament ob svojem prvem naslednjem zasedanju potrdi ali zavrne (Ustava Kraljevine Danske, 21.–23. čl.).

Monarh lahko pomilosti posamezne obsojence (prav tam, 24. čl.) in imenuje državne uslužbence (prav tam, 27. čl.). Kadarkoli lahko razpiše nove parlamentarne volitve, vendar vedno po imenovanju nove vlade in po nastopu predsednika vlade pred parlamentom (prav tam, 32. čl.).

3.2.3 Trenutna monarhinja in njene pristojnosti v zunanji politiki

Danska kraljica je Margareta II., ki je prestol prevzela 14. januarja 1972. Njene glavne naloge so predstavljanje Danske doma in v tujini. Kraljica kot šef države novo – že oblikovano – vlado uradno imenuje. Kraljica predseduje državnemu svetu, v sklopu katerega se podpisujejo vsi zakoni, sprejeti v parlamentu. Zakone podpiše kraljica ob sopodpisu pristojnega ministra, ki za posamezen zakon tudi odgovarja. Šele tako podpisan zakon stopi v veljavo. Torej kraljica ne odloča (samostojno) o politiki. Aktualni predsednik vlade in minister za zunanje zadeve redno poročata kraljici o zadnjem političnem dogajanju, povezanim z Dansko. Kraljica predstavlja svojo državo tako, da gosti državniške obiske tujih šefov držav in obiskuje tuje šefe držav na državnih obiskih v tujini. Glavni cilj teh obiskov je vzpostaviti, okrepiti in spodbujati odnose med državama. To vključuje tudi družbene, trgovinske in kulturne vezi med državama. Postavlja danske veleposlanike in sprejema akreditivna pisma tujih veleposlanikov pred nastopom funkcije na Danskem. Gosti novoletni sprejem diplomatskega zbora (Danska monarhija).

3.3 NIZOZEMSKA

3.3.1 Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije

Do leta 1795 je bila Nizozemska republika – bila je federacija sedmih avtonomnih provinc. Med francosko okupacijo se je preoblikovala v moderno unitarno državo, v Batavsko republiko (1795–1806). Kraljevina je postala leta 1806, ko je cesar Napoleon postavil svojega brata Ludvika kot kralja Holandije. Ta je vladal do leta 1810, ko je bila Nizozemska priključena francoskemu imperiju. Ponovno je postala neodvisna leta 1813, Kraljevina Nizozemska je prvo ustavo dobila leta 1814 (Nizozemska kraljeva družina).

Willem Frederik, sin zadnjega *stadholderja*³⁶ Willema V., je bil razglašen za princa. Leta 1815, potem ko se je na Dunajskem kongresu odločilo, da morajo biti južne in severne province združene, pa je Willem Frederik postal kralj Willem I. nove Kraljevine Nizozemske. Južne province so se odcepile leta 1830, s podpisom londonske pogodbe leta 1839³⁷ pa je Nizozemska priznala novo neodvisno Kraljevino Belgijo. Willem I. je abdiciral leta 1840 in prestol prepustil svojemu sinu, Willemu II. Leta 1848 se je ta strinjal z ustavo, ki je drastično omejila pristojnosti monarha in vzpostavila predstavniško skupščino. Po njegovi smrti leta 1849 je prestol zasedel njegov sin, Willem III. Ta je umrl leta 1890 in po njegovi smrti je prestol prevzela njegova žena Emma kot regent, ki je vladala do polnoletnosti njune hčere Wilhelmine, do leta 1898. Slednja je vladala petdeset let, do leta 1948, ko je abdicirala in prestol prepustila svoji edini hčeri Julijani. Ta je vladala v obdobju velikih sprememb za Nizozemsko, vključno s postopno povojno dekolonizacijo³⁸. 15. decembra 1954 je podpisala Listino Kraljevine Nizozemske, ki ureja

³⁶ *Stadholder* je funkcija, ki je med 16. in 18. stoletjem na območju današnje Nizozemske in Belgije pomenila redke tip dednega šefa države v takratni republiki Nizozemski (op. a.).

³⁷ Do tega leta je bil tudi Luksemburg del Kraljevine Nizozemske, potem pa je postal velika vojvodina z nizozemskim kraljem kot velikim vojvodo. Leta 1890, ko je nizozemski kralj Willem III. umrl, je vojvodina Luksemburg za svojega velikega vojvodo ni več postavila nizozemskega monarha, saj Wilhelmina, hči kralja Willema III., kot ženska ni imela pravice do nasledstva prestola (Nizozemska kraljeva družina).

³⁸ Do konca druge svetovne vojne so bile del ozemlja Kraljevine Nizozemske tudi: nizozemski otoki v jugovzhodni Aziji, Surinam v Južni Ameriki, Nizozemski Antili v Karibskem morju. Po vojni pa se je začela dekolonizacija – leta 1949 je kraljica Julijana podpisala sporazum, na osnovi katerega so nekdanji nizozemski otoki prešli pod indonezijsko oblast, pod katero so leta 1963 prenesli tudi Novo Gvinejo (Nizozemska kraljeva družina).

ustavne odnose med neodvisnimi državami v okviru kraljevine³⁹. Leta 1980 je prestol prepustila svoji najstarejši hčeri Beatrix (prav tam).

V zadnjih letih vladanja kraljice Beatrix se je spremenila vloga monarha pri oblikovanju nove vlade. Od marca 2012 dalje ima na osnovi poslovnika parlamenta vodilno vlogo pri tem parlament in ne monarh. V skladu z ustavo ministre in državne sekretarje imenuje in razpusti monarh s kraljevim dekretom, na katerem je sopodpis predsednika vlade. V tem pogledu je monarh še vedno redno obveščen o napredku oblikovanja nove vlade. Kraljica Beatrix je vladala do leta 2013, ko je abdicirala in prestol prepustila najstarejšemu sinu Willemu-Alexandru (prav tam).

3.3.2 Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi

Nizozemska je ustavna monarhija. Pristojnosti monarha kot šefa države so zapisane v ustavi. Prvo ustavo je Nizozemska dobila leta 1814, že leta 1848 pa so bile sprejete spremembe ustave, po katerih ministri (in ne monarh) odgovarjajo za svoja dejanja in za vladno politiko parlamentu. Ustava, ki je v veljavi⁴⁰, je iz leta 1983 (Nizozemska vlada) in iz nje izpostavljam naslednja določila in pristojnosti monarha:

- pravico do nasledstva prestola, ki je dedna, imajo zakonski potomci kralja Willema I. (v ravni liniji) in sicer po nasledstvenem redu po načelu primogeniture (Ustava Kraljevine Nizozemske, 24.–25. čl.). Vsak, ki je v vrsti za prestol, je v primeru sklenitve zakona brez privolitve parlamenta izključen iz nasledstvenega reda (prav tam, 28. čl.). Če ni prestolonaslednika, monarha imenuje parlament (prav tam, 30. čl.). Če monarh umre ali abdicira, prestolonaslednik pa še ni polnoleten⁴¹ ali pa monarh začasno ne opravlja svoje funkcije, parlament imenuje regenta. Ta funkcijo opravlja začasno, dokler prestola ne zasede nov monarh (prav tam, 35.–37. čl.);

³⁹ Na osnovi Listine Kraljevine Nizozemske sta leta 1954 Surinam in Nizozemski Antili ostala v kraljevini, a postala avtonomna glede svojih notranjih zadev. Leta 1975 pa je Surinam postal neodvisna država. Leta 1986 je Aruba, eden od šestih otokov v Nizozemskih Antilih, pridobila neodvisen status države v okviru kraljevine. Enako se je 10. oktobra 2010 zgodilo z otokoma Curaçao in Sint Maarten. Ostali trije otoki v Nizozemskih Antilih (Bonaire, Sint Eustatius, Saba) pa so postali t. i. posebna območja in so politično in upravno del Nizozemske. Tako so danes neodvisne države v okviru kraljevine: Nizozemska, Aruba, Curaçao in Sint Maarten (Nizozemska kraljeva družina).

⁴⁰ Ustava Kraljevine Nizozemske – *The Constitution of the Kingdom of the Netherlands*, sprejeta 17. februarja 1983, ustavne spremembe sprejete 27. junija 2008.

⁴¹ Monarh lahko postane le polnoleten prestolonaslednik (Ustava Kraljevine Nizozemske, 33. čl.).

- vlado sestavljajo monarh in ministri, vendar za vsa dejanja vlade odgovarjajo ministri (in ne monarh). Tako ministri kot predsednik vlade, ki sestavljajo vladni kabinet (prav tam, 45. čl.), so uradno imenovani s kraljevim dekretom (prav tam, 42.–43. čl.). S slednjim so imenovani tudi državni sekretarji. Vsak parlamentarni zakon in kraljevi dekret podpiše monarh ob sopodpisu pristojnega ministra ali državnega sekretarja (prav tam, 46.–47. čl.). S sopodpisom ministri potrdijo sprejemanje svoje ustavne odgovornosti za zakonodajo. Ob nastopu svoje funkcije tako ministri kot državni sekretarji zaprisežejo ob prisotnosti monarha (prav tam, 49. čl.);
- vsako leto septembra vlada razglasi svoje načrte in politiko za prihodnje leto v t. i. govoru 's prestola', ki ga ima monarh (prav tam, 65. čl.; Nizozemska kraljeva družina);
- državnemu svetu, v sklopu katerega se člani posvetujejo o vseh osnutkih zakonov pred obravnavo v parlamentu ter glede tega svetujejo tako vladi kot parlamentu, predseduje monarh. Člani državnega sveta so imenovani s kraljevim dekretom, njegovih sej se lahko udeležuje tudi prestolonaslednik (Ustava Kraljevine Nizozemske, 73.–74. čl.).⁴² Predlog zakona postane zakon, ko ga sprejme parlament ter ga podpiše monarh ob sopodpisu pristojnega ministra. Monarh in parlament se medsedbojno obveščata o svojih odločitvah glede predlogov zakonov (prav tam, 87. čl.). V praksi je vloga monarha kot predsednika državnega sveta simbolična, saj je podpredsednik tisti, ki je zadolžen za tekoče zadeve vodenja državnega sveta (Nizozemska kraljeva družina);
- monarh podpiše približno 500 zakonov oziroma dokumentov ter povprečno 3000 kraljevih dekretov letno. Vse mora podpisati monarh osebno. Preden monarh prejme dokument v podpis, ga kraljevi urad opremi s kratkim poročilom, ki razkriva vsebino, pomembnost in ozadje dokumenta;
- monarh ima redna tedenska srečanja s predsednikom vlade in se redno srečuje z ministri in državnimi sekretarji (prav tam).

Ustava mora biti na osnovi svojega 142. člena usklajena z Listino Kraljevine Nizozemske. Ta danes ureja ustavne odnose med štirimi državami v okviru kraljevine, to so: Nizozemska, Aruba, Curaçao in Sint Maarten. Na osnovi listine so te štiri države avtonomne glede svojih notranjih zadev in so skupaj odgovorne za zadeve, ki so vezane na kraljevino. Slednje vključujejo zunanje

⁴² Na osnovi 74. člena Ustave Kraljevine Nizozemske se tudi soproga trenutnega monarha, kraljica Máxima, sme udeleževati sej državnega sveta, ne sme pa glasovati (Nizozemska kraljeva družina).

odnose, neodvisnost in obrambo kraljevine. V listini so tudi pravila o medsebojni pomoči, posvetovanju in sodelovanju omenjenih držav (Nizozemska kraljeva družina).

Monarh ima kot šef države poleg uradnih funkcij za Nizozemce tudi pomembno povezovalno in spodbujevalno vlogo (prav tam).

3.3.3 Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki

Kralj Willem-Alexander je pred parlamentom zaprisegel 30. aprila 2013. Državo predstavlja doma in v tujini. Obiskuje neodvisne države v okviru kraljevine (Aruba, Curaçao in Sint Maarten) ter predstavlja državo na državnih obiskih v tujini. Navadno monarh v času svoje vladavine obiše vsako državo po enkrat, hkrati pa sprejema tuje šefe držav na državnih obiskih in šefe vlad na uradnih obiskih na Nizozemskem. V sklopu uradnega obiska kralj lahko šefe tujih držav, visoke vladne ali vojaške predstavnike sprejeme tudi na avdienci. Kralj sprejema akreditivna pisma novoimenovanih tujih veleposlanikov pred nastopom funkcije na Nizozemskem⁴³ ter veleposlanike ob njihovem odhodu iz države. Podpisuje akreditivna pisma nizozemskim veleposlanikom pred nastopom funkcije v tujini. Gosti novoletni sprejem diplomatskega zbora, ratificira mednarodne pogodbe (prav tam).

Kralj Willem-Alexander je kot prvi nizozemski šef države 28. septembra 2015 nagovoril Generalno skupščino OZN⁴⁴. V nagovoru je poudaril pomen OZN in prispevek Nizozemske k miru in razvoju. Kralj je ob spremstvu zunanjega in obrambnega ministra 17. decembra 2015 uradno obiskal sedež Nata in Vrhovnega poveljstva zavezniških sil v Evropi⁴⁵, kjer se je sestal z generalnim sekretarjem Nata in vrhovnim poveljnikom zavezniških sil v Evropi. 25. maja 2016 je

⁴³ Predaja akreditivnih pisem na avdienci v krajevi palači je ceremonialen dogodek. Veleposlanik je v palačo pripeljan s kočijo. Akreditivna pisma in sam dogodek odražajo dobre odnose med Nizozemsko in dotično državo (Nizozemska kraljeva družina).

⁴⁴ Kralj je imel nagovor v okviru splošne letne razprave 70. zasedanja Generalne skupščine OZN. V delegaciji so ga spremljali kraljica, predsednik in drugi člani vlade. Predsednik vlade je imel govor v sklopu vrha OZN o trajnostnem razvoju (Nizozemska kraljeva družina).

⁴⁵ *Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE)*.

v spremstvu zunanjega ministra uradno obiskal Evropski parlament⁴⁶, kjer je imel na plenarnem zasedanju nagovor v povezavi s predsedovanjem Nizozemske Svetu EU (prav tam).

3.4 NORVEŠKA

3.4.1 Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije

Norveška monarhija je stara več kot tisoč let. Od njenega začetka pa do danes ji je vladalo več kot šestdeset monarhov. Okoli leta 885 je Harald Svetlolasi, prvi norveški kralj, združil Norveško, ki je bila takrat sestavljena iz več manjših kraljevin, v eno kraljevino. Tedaj Norveška še ni imela stalne in stabilne vladne strukture. Korak na poti k temu je bil t. i. *leidang*, skupna obalna obrambna flota. To je uvedel Haraldov sin, Haakon I. oziroma Haakon Dobri, ki je vladal v letih 920–960. Pri poenotenju kraljevine je pomembno vlogo odigralo pokristjanjevanje Norveške. Olav II. Haraldsson, ki je vladal v letih 995–1030, je odločil, da bo krščanstvo edina uradna veroizpoved v državi. V srednjem veku je bila Kraljevina Norveška volilna monarhija, kar je pomenilo kombinacijo nasledstva in volitev. Vsi kraljevi zakonski in nezakonski sinovi so imeli namreč enako pravico do prestola, vendar je morala tistega, ki je uveljavljal pravico do prestola, izvoliti skupščina, šele potem je postal kralj. Zakon o kraljevem nasledstvu iz leta 1163 je sistem dedne volilne monarhije zamenjal z načelom primogeniture, po katerem je prestol dedoval najstarejši zakonski sin. Nov Zakon o kraljevem nasledstvu iz leta 1260 je to načelo potrdil. Haakon V. Magnusson je umrl leta 1319 brez moškega potomca. Njegova hči Ingeborg se je poročila s švedskim prestolonaslednikom Erikom in njun sin Magnus je bil hkrati naslednik tako norveškega kot švedskega prestola. V 14. stoletju je začela politična in gospodarska moč države upadati. Leta 1536 je Norveška izgubila svojo neodvisnost in postala odvisna od Danske (Norveška kraljeva družina).

Dansko-norveško kraljestvo je v Napoleonovih vojnah dolgo časa ostalo nevtrarno. Velika Britanija pa se je bala, da bi Napoleon skušal zavzeti dansko-norveško pomorsko floto, zato jo je leta 1807 napadla in zavzela. Dansko-norveško kraljestvo se je bilo nato primorano boriti na

⁴⁶ Kralja je sprejel predsednik Evropskega parlamenta Martin Schulz, sestel se je tudi z nizozemskimi evropskimi poslanci, osebjem nizozemskega stalnega predstavništva pri EU in osebjem nizozemskega veleposlaništva v Belgiji (Nizozemska kraljeva družina).

strani Napoleona. Leta 1810 je bil francoski maršal Jean Baptiste Bernadotte izvoljen za prestolonaslednika na Švedskem, si nadel ime Karl Johan in imel glavno vlogo pri oblikovanju švedske zunanje politike. Proti pričakovanjem se je v Napoleonovih vojnah boril na strani Velike Britanije in Rusije. Ker je Švedska leta 1809 že izgubila Finsko, je sedaj kot kompenzacijo želela ozemlje Norveške (prav tam).

Tedanji danski kralj, Frederik VI., je leta 1813 imenoval svojega bratranca in prestolonaslednika Christiana Frederika za viceregenta na Norveškem. Njegova naloga je bila krepitev vezi med Norveško in Dansko ter preprečitev uresničitve načrtov švedskega prestolonaslednika Karla Johana, ki je želel, da Norveška postane del Švedske. Slednjemu nista nasprotovali ne Velika Britanija ne Rusija in tako je Karl Johan dosegel, da je bila dodelitev Norveške Švedski januarja 1814 zapisana tudi v kielski mirovni pogodbi. Ob tem bi se moral Christian Frederik vrniti na Dansko in predati Norveško Švedski, vendar je namesto tega vodil norveški upor proti priključitvi Švedski. Parlament je 17. maja 1814 sprejel norveško ustavo⁴⁷, ki je slonela na demokratičnih načelih⁴⁸ ter se odločil, da je Norveška ustavna monarhija in Christiana Frederika soglasno izvolil za kralja. Švedski prestolonaslednik Karl Johan se ni strinjal z neodvisnostjo Norveške in je želel uveljaviti določila kielske mirovne pogodbe. Ker so bila tudi pogajanja s Christianom Frederikom neuspešna, je julija 1814 s svojimi silami vkorakal na Norveško. V dveh tednih je bil norveški upor zatrt, Norveška se je predala, a je v zvezo s Švedsko vstopila kot neodvisna država s svojo ustavo in nekaj mesecev imela svojega kralja Christiana Frederika. Slednji se je oktobra 1814 odpovedal prestolu in moral zapustiti državo⁴⁹ (prav tam). Po smrti švedskega kralja Karla XIII. oziroma norveškega kralja Karla II.⁵⁰ leta 1818 je Karl Johan postal kralj Norveške in Švedske. Na Norveškem zaradi dogodkov iz leta 1814 ter nenehnim poskusom spreminjanja norveške ustave, ki bi monarhu dala več pristojnosti, ni bil prav priljubljen. Umril je leta 1844, ko ga je nasledil sin, kralj Oskar I. (prav tam).

⁴⁷ Ustava Kraljevine Norveške – *The Constitution of the Kingdom of Norway*, sprejeta 17. maja 1814, ustavne spremembe sprejete večkrat, med drugim 1903, 1990, 21. maja 2012, 13. maja 2014.

⁴⁸ V ustavi je bilo zapisano, da je Norveška svobodna, neodvisna in nedeljiva kraljevina. Izvršilno oblast predstavlja kralj, zakonodajno parlament in sodno neodvisna sodišča. Ustava med drugim navaja tudi versko svobodo in svobodo tiska. 4. novembra 1814 je bila ustava spremenjena in sicer je bilo dodano določilo, da je Norveška v zvezi s Švedsko. Od sprejetja te ustave dalje Norveška 17. maja praznuje dan ustavnosti (Norveška kraljeva družina).

⁴⁹ Leta 1839 je postal danski kralj Christian VIII. in vladal do svoje smrti leta 1848 (Norveška kraljeva družina; Danska monarhija).

⁵⁰ 4. novembra 1814 je hkrati z ustavnim amandmajem parlament potrdil švedskega kralja Karla XIII. tudi za kralja Norveške, kjer se je imenoval kralj Karl II. (Norveška kraljeva družina).

Zveza Norveške in Švedske je bila zveza dveh neodvisnih držav, ki sta imeli vsaka svoj parlament in ustavo ter skupnega kralja in zunanjo politiko. Glede slednje je bila Norveška v zvezi v podrejenem položaju, saj ni imela niti svojih zunanjepolitičnih predstavništev v tujini niti ni sprejemala zunanjepolitičnih odločitev. Norveški parlament je sprejel odločitev o ustanovitvi norveške konzularne službe, vendar kralj Oskar II. tega ni odobril. Zato je odstopila norveška vlada, katere odstopa kralj ni sprejel, nove vlade pa ni imenoval. 7. junija 1905 je norveški parlament sprejel resolucijo, na osnovi katere zveza Norveške in Švedske ne obstaja več, saj kralj ni poskrbel za novo vlado in tako ni izpolnjeval svojih ustavnih obvez v zvezi z Norveško. 13. avgusta 1905 se je tudi velika večina Norvežanov na referendumu odločila za razpustitev zveze. Po pogajanjih je 23. septembra kralj Oskar II. uradno priznal Norveško kot neodvisno državo in 26. oktobra 1905 abdiciral z norveškega prestola (prav tam).

Norvežani so se novembra 1905 na referendumu odločili za monarhijo. Še pred izvedbo referenduma je za kandidata za norveškega kralja kot najprimernejši veljal danski princ Carl⁵¹. Princ Carl je sprejel ponudbo, prevzel ime Haakon VII., svojemu sinu Alexandru, prestolonasledniku, pa nadel ime Olav. 27. novembra 1905 je kralj Haakon VII. prisegel pred parlamentom, kronanje pa je bilo junija 1906. Ker je bil prepričan, da morajo imeti politično moč demokratično izvoljeni predstavniki, je želel biti ves čas informiran o vladni politiki. Vladne odločitve je podpiral, hkrati pa je vzdrževal svoj nevtralen položaj in se ni nagibal k nobeni politični stranki. Zelo se je zanimal za zunanje in vojaške zadeve, vladi je pomagal pri ohranjanju nevtralnosti države med drugo svetovno vojno. Med njo so nemške enote okupirale Norveško in nameravale zajeti kralja in vlado, s čimer bi prisile državo h kapitulaciji. To se ni zgodilo, saj so kraljeva družina, vlada in večina poslancev v parlamentu pobegnili iz Osla. Med okupacijo je zavrnil nemške zahteve, da bi imenoval vlado pod vodstvom njihovega simpatizerja Vidkuna Quislinga. Zaradi nenehnega bombardiranja kraja Nybergsund, kjer so bili nastanjeni kraljeva družina, vlada in parlamentarci, in ker tudi zavezniške sile niso več zdržale pritiska nemških enot, so bili kralj, prestolonaslednik in vlada prisiljeni odpotovati v London, od koder so kot vlada v

⁵¹ Princ Carl je bil drugorojeni sin tedanjega danskega kralja Frederika VIII. Za norveško zunanjo politiko je bila ta izbira pomembna, saj je bil princ Carl poročen s princeso Maud, hčerko tedanjega britanskega kralja Edwarda VII, Norveška pa je potrebovala podproro Velike Britanije. Tudi nasledstvo prestola je bilo zagotovljeno, saj je princ Carl že imel sina (Norveška kraljeva družina).

azilu pet let vodili norveški upor. Po osvoboditvi se je 7. junija 1945 kraljeva družina vrnila na Norveško (prav tam).

Po smrti kralja Haakona VII. ga je septembra 1957 nasledil sin Olav, ki je postal kralj Olav V. Ta se je še kot prestolonaslednik poročil s svojo sestrično, švedsko princeso Märtho. Slednja je bila vnukinja švedskega kralja Oskarja II., ki je bil do razpustitve zveze Norveške in Švedske oktobra 1905 tudi norveški kralj. S poroko prestolonaslednika Olava in princese Märthe je bilo tako dokončno konec napetosti v odnosih med Švedsko in Norveško. Med drugo svetovno vojno ga je leta 1944 norveška vlada v azilu še kot prestolonaslednika imenovala za poveljnika oboroženih sil, saj je bil vojaško izobražen ter je v času nemške okupacije ves čas sodeloval in pomagal očetu kralju in vladi v azilu. Kot kralj je prizadevno izpolnjeval svoje obveznosti kot ustavni monarh. Spoštoval je demokratično sprejete politične odločitve in se ni nagibal k nobeni politični opciji. V svojih govorih se je večkrat osredotočil na družbene vrednote – leta 1982 je na primer javno kritiziral diskriminacijo zoper imigrante. Norveško je predstavljal tudi na državnih obiskih v tujini, večkrat pa je nagovoril tudi Generalno skupščino OZN. Po njegovi smrti ga je januarja 1991 nasledil sin Harlad (prav tam).

3.4.2 Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi

Kraljevina Norveška je ustavna dedna monarhija (Ustava Kraljevine Norveške, 1. čl.). Prestol lahko nasledi najstarejši otrok, rojen v zakonu monarha ali monarhinje oziroma tistega, ki je upravičen do nasledstva prestola. Do leta 1990 je veljalo, da ima v zakonu rojeni moški potomec prednost pri nasledstvu prestola (moška primogenitura). Če prestolonaslednik ne obstaja, lahko vladajoči monarh parlamentu predloži predlog naslednika. Če monarhov predlog ni sprejemljiv, parlament sam odloči o prestolonasledniku (prav tam, 6.–7. čl.). Če monarh umre in nasledstveni red ne obstaja, novega monarha določi parlament (prav tam, 48. čl.). Prestolonaslednik se ne sme poročiti brez privolitve monarha. V nasprotnem primeru se mora odpovedati pravici do nasledstva prestola (prav tam, 36. čl.).

Nosilec izvršilne oblasti je monarh (prav tam, 3. čl.), ki je nedotakljiv, vso odgovornost nosi državni svet (prav tam, 5. čl.). Danes je dejansko nosilec izvršilne oblasti vlada (Norveška

kraljeva družina). Člani državnega sveta so predsednik vlade in ministri, ki jih monarh izbere sam izmed norveških državljanov, ki imajo volilno pravico in ki niso poslanci v parlamentu (prav tam, 12. čl.). Dejansko je izbor ministrov odvisen od političnega položaja in razporeditve parlamentarnih strank, šele potem jih monarh imenuje (Stortinget). Monarh igra pomembno vlogo pri oblikovanju vlade. Običajno predsednik vlade v odhajanju svetuje monarhu, kdo naj bi postal novi predsednik vlade, ob nejasnosti političnih razmer v parlamentu pa monarh sam izbere novega predsednika vlade (Norveška kraljeva družina).

Monarh predseduje državnemu svetu (prav tam). Ob monarhovi odsotnosti državni svet deluje sam in sodeluje z vlado v monarhovem imenu (Ustava Kraljevine Norveške, 12. čl.). V njegovem imenu podpiše tudi vse sklepe (prav tam, 32. čl.). O svojem delovanju obvešča monarha (prav tam, 13. čl.). Če parlament kateremu od članov državnega sveta izglasuje nezaupnico, je ta dolžan ponuditi monarhu svoj odstop (prav tam, 15. čl.). Vsak član državnega sveta lahko izrazi svoje mnenje, monarh se o zadevi odloči. Če katerikoli član državnega sveta meni, da je monarhova odločitev v nasprotju s stališči vlade ali z državnimi zakoni, je njegova dolžnost, da to pove. Vsi sklepi monarha so veljavni le ob soprodpisu predsednika vlade oziroma v primerih vojaških zadev tistega, ki je za zadevo odgovoren (prav tam, 30.–31. čl.). Politična in ustavna odgovornost izvršilne oblasti torej vsekakor sloni na vladi (Stortinget). Na sejah državnega sveta je lahko prisoten tudi (polnoleten) prestolonaslednik, vendar je brez glasovalne pravice (prav tam, 35. čl.). Če monarha ni v domovini ali zaradi bolezni ni zmožen sodelovati z vlado, te dolžnosti lahko začasno prevzame (polnoleten) prestolonaslednik (prav tam, 41. čl.). Monarh ima po posvetovanju z državnim svetom pravico pomilostiti posamezne obsojence in imenovati visoke civilne in vojaške predstavnike. Lahko odstavi predsednika vlade in člane državnega sveta, visoke državne uradnike, diplomate, visoke vojaške predstavnike ter podeljuje državna odlikovanja (prav tam, 20.–23. čl.).

Ko je predlog zakona izglasovan v parlamentu po dveh zaporednih branjih, je predložen monarhu v podpis. S monarhovim podpisom predlog zakona postane zakon. Če ga ne podpiše, predlog zakona vrne v parlament z obrazložitvijo, da se mu ne zdi smiseln. Če je bil predlog zakona izglasovan v parlamentu na dveh posameznih zasedanjih, pri čemer je drugo prvemu sledilo po dveh vmesnih zasedanjih, monarh podpisane ne sme zavrniti (prav tam, 77.–79. čl.).

Monarh je vrhovni poveljnik oboroženih sil Norveške. Število in namestitve oboroženih sil se ne sme spreminjati brez privolitve parlamenta. Monarh se lahko odloča o uporabi oboroženih sil, v vojni sodeluje pri obrambi domovine, sklepa in odpoveduje pogodbe, postavlja in sprejema diplomatske predstavnike (prav tam, 25.–26. čl.).

3.4.3 Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki

Kralj Harald V. je prevzel prestol 17. januarja 1991. Še kot prestolonaslednik je tesno sodeloval s svojim očetom, kraljem Olavom V. Prisoten je bil na sejah državnega sveta, ob odsotnosti kralja, je večkrat je prevzel ustavne dolžnosti monarha (bil je regent). Večkrat je s trgovinskimi delegacijami potoval v tujino, kjer je predstavljal norveško industrijo. V povezavi s 50. obletnico Ameriško-skandinavske fundacije je bill leta 1960 prvič na državniškem obisku v tujini (Norveška kraljeva družina).

Kot kralj je šef države, vendar so njegove dolžnosti večinoma reprezentativne in protokolarne. Skupaj s kraljico predstavlja državo na državnih obiskih v tujini in gosti tuje šefe držav na obisku na Norveškem. Državniški obiski, katerih namen je spodbujati, širiti in poglobljati odnose med državama ter krepiti norveške interese v tujini, vključujejo dvostranska politična srečanja, poslovne konference, predstavljanje kulture, trgovine in industrije svoje države v tujini ter obiskovanje socialnih in kulturnih inštitucij. Kralj skupaj s kraljico izvaja uradne obiske v tujini in sprejema tuje goste na uradnih obiskih na Norveškem. Na uradni avdienci sprejema novoimenovane veleposlanike na Norveškem, da mu predajo akreditivna pisma⁵². Ima najvišji vojaški čin v državi. Redno se sestaja s predsednikom vlade, zunanjim ministrom in predstavniki obrambnega ministrstva. Poleg številnih obiskov in potovanj znotraj države se kralj v zadnjih letih zelo zanima za področje družbenih zadev (na primer blagostanje otrok) (prav tam).

Ob milenijskem vrhu je septembra 2000 nagovoril Generalno skupščino OZN (prav tam).

⁵² Gre za zelo ceremonialen dogodek, v sklopu katerega je novoimenovani veleposlanik v spremstvu kraljevih vozil odpeljan v kraljevo palačo (Norveška kraljeva družina).

3.5 ŠPANIJA

3.5.1 Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije

Že stari Rim je ob koncu 3. stoletja pr. n. št. vključil ozemlje Iberskega polotoka, ki se je takrat imenovalo Hispania, v rimsko cesarstvo, ki je že v času prvega cesarja Avgusta imelo značilnosti monarhije. Ob tem je Hispania dala rimu nekaj najpomembnejših cesarjev, kot so: Trajan, Hadrian in Mark Avrelij. Ob koncu rimskega cesarstva, v 5. stoletju, so se na ozemlju nekdanjih rimskih provinc oblikovale neodvisne kraljevine (Španska kraljeva družina).

V Hispanii so se naselili Vizigoti, ljudstvo, ki izvira iz severa Evrope. Takrat je na tem ozemlju vladal kralj Ataúlfo. V 6. in 7. stoletju pa se je s kraljem Leovigildom in njegovimi nasledniki vzpostavila politična, ozemeljska, pravna in verska enotnost. Hispansko-gotska monarhija je pravno in politično veljala za naslednico rimskega cesarstva na Iberskem polotoku. Zaradi notranjih konfliktov je razpadla, dodatno pa je še muslimansko zavzetje vzpodbudilo proces, imenovan rekonkvista. Asturija, Galicija, León, Kastilija, Navara, Aragonija, Katalonija, Valencija in Majorka so razširile svoja ozemlja in vzpostavile krščanske kraljevine. Območje, ki se je takrat imenovalo al-Andaluz, pa je bilo v različnih obdobjih emirat in kalifat Kordobe in kasneje Taifasa. Krščanska Španija je imela kralje, kot sta Alfonso VI. in Alfonso VII. Leóna in Kastilije, monarhi Kordobe pa so se imenovali emir ali kalif. Kralj Alfonso IX. je leta 1188 sklical prvi parlament v evropski zgodovini, ki so ga tvorili tako predstavniki plemstva kot ostalega prebivalstva (prav tam).

Ob koncu 15. stoletja je prišlo do konca špansko-muslimanske vladavine ter do politične in ozemeljske spojitve dveh najpomembnejših španskih kraljevin, Kastilije in Aragonije, pod katoliškima monarhoma Isabel in Fernandom. Tema združenima kraljevinama se je kmalu pridružila Navara, ob koncu 16. stoletja, v času vladavine kralja Felipeja II., pa še Portuglska. Tako je bila na Iberskem polotoku zveza monarhij. Takrat ter v 17. in 18. stoletju je španska monarhija postopoma vključevala ozemlja in kraljevine na drugih celinah. V času španskega monarha Fernanda III. so bile vzpostavljene kraljevine na ozemlju današnjih Filipinov, v Novi

Španiji⁵³, Peruju in nato še v Novi Granadi⁵⁴ in el Plati, kjer so monarha predstavljali posebni odposlanci. V vsem tem obdobju so bili španski monarhi nosilci oblasti in tako imeli polno politično odgovornost. Hkrati so vladali ogromnemu delu sveta. Kot hegemon je španska monarhija v tem obdobju dosegla vrh (prav tam). Potem pa je Španija v obdobju od 1806 do 1826 izgubila večino svojih kolonij v Severni in Južni Ameriki (Lynch 1986, 36).

Po tem času je prišlo do političnih, gospodarskih in družbenih nemirov, ki so bili posledica vojne proti Napoleonovi vojski od leta 1808 do leta 1814. Leta 1812 pa je s prvo špansko ustavo prišlo do prenosa suverenosti s kralja na ljudstvo, konec je bilo absolutistične monarhije. Naloga monarha kot šefa države je bila od tedaj reprezentativna – postal je predstavnik države (Španska kraljeva družina). Kralj Fernando VII. se s to ustavo ni strinjal, kasneje pa jo je bil prisiljen sprejeti. Po večletnih notranjih trenjih med liberalno usmerjenimi in konzervativno usmerjenimi je leta 1823 kralj Fernando VII. ponovno zavladal kot absolutistični monarh (Ringrose 1998).

Leta 1837 je bila sprejeta nova ustava, s katero se je končalo obdobje absolutistične monarhije in so oblast prevzeli predstavniki ljudstva. Španija je postala ustavna monarhija. V času vladavine kraljice Isabel II. (1833–1868) je država doživela gospodarski, družbeni in politični razcvet, ko je vzpostavila denarni in davčni sistem ter podpirala razvoj transporta in komunikacij. Hkrati je tedanja zakonodaja prednost dajala razvoju podjetništva in ustvarjalnosti. Za obdobje, ki je nastopilo po koncu dveletnega obdobja španske republike, torej od leta 1875 – od začetka vladavine kralja Alfonsa XII., in do leta 1931, do konca vladavine kralja Alfonsa XIII., je bila značilna velika gospodarska rast, ki je temeljila na razvoju industrije (Španska kraljeva družina). Vladavino Alfonsa XIII. sta med drugim zaznamovali tudi: leta 1898 špansko-ameriška vojna, v kateri je Španija izgubila Filipine, Kubo in Portoriko (Bouvier 2001, 2), in prva svetovna vojna, v kateri je Španija ostala nevtralna. Leta 1931 je bila po splošnih volitvah razglašena druga španska republika (Španska kraljeva družina). Španska državljanska vojna je izbruhnila leta 1936, v kateri so leta 1939 nad koalicijo liberalcev, komunistov, socialistov zmagali konzervativno usmerjeni nacionalisti z vojaško podporo (Payne 1970, 262–76). Vodil jih je general Franco, ki je državi kot

⁵³ Nova Španija je zavzemala ozemlja osrednjega in jugozahodnega dela današnjih Združenih držav Amerike, ozemlje današnje ameriške zvezne države Kalifornije ter ozemlje ob Mehškem zalivu do Gvatemale v Srednji Ameriki (Encyclopædia Britannica).

⁵⁴ Nova Granada je zavzemala ozemlja današnjih držav na severnem delu Južne Amerike (Kolumbija, Panama, Ekvador, Venezuela itd.) (Encyclopædia Britannica).

diktator vladal vse do svoje smrti leta 1975. V obdobju njegove diktature⁵⁵ se je država gospodarsko in kulturno izolirala od ostalega sveta, uveden je bil enostrankarski sistem. V zadnjih letih diktature se je Španija nekoliko gospodarsko in politično liberalizirala, razvijati se je začel turizem (Grugel in Rees 1997).

Po smrti generala Franca je 22. novembra 1975 kot kralj zaprisegel Juan Carlos I⁵⁶. Ustava, ki jo je sprejel parlament in jo je ljudstvo potrdilo na referendumu 6. decembra 1978⁵⁷, pa je potrdila demokratično ureditev, socialno državo in vladavino prava. Vzpostavila je parlamentarno monarhijo, v kateri je monarh le 'arbiter' in nadzoruje delovanje državnih inštitucij. Obdobje po nastopu vladavine kralja Juana Carlosa I. je zaznamoval največji gospodarski in družbeni napredek v vsej španski zgodovini. Nekdanji kralj je bil na uradnih obiskih v skoraj vseh državah sveta, obiskal je glavne mednarodne organizacije. Spodbujal je odnose z latinskoameriškimi državami, saj je poudarjal skupno kulturno identiteto, isti jezik in potrebo po medsebojnem sodelovanju. Tako so se leta 1991 začele konference ibero-ameriškega vrha. Nekdanji kralj je tudi zagovarjal članstvo Španije v EU⁵⁸. Junija 2014 je abdiciral in prestol prepustil sinu Felipeju⁵⁹ (Španska kraljeva družina).

3.5.2 Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi

Monarh je šef države, simbol njene enotnosti in stalnosti. Je 'arbiter' in nadzoruje delovanje inštitucij, je najvišji predstavnik države v mednarodnih odnosih, še posebej v odnosih z državami, ki imajo s Španijo skupno zgodovino. Monarh kot šef države ne nosi odgovornosti in je nedotakljiv (Ustava Kraljevine Španije, 56. čl.).

⁵⁵ Leta 1967 oziroma 1968 sta se izpod španske oblasti osvobodili Maroko in Španska Gvineja. Slednja je postala neodvisna kot Ekvatorialna Gvineja (Encyclopædia Britannica).

⁵⁶ Nekdanji španski kralj Juan Carlos I. je bil vnuk kralja Alfonsa XIII., ki je državi vladal pred obdobjem diktature generala Franca (Španska kraljeva družina).

⁵⁷ Ustava Kraljevine Španije – *The Spanish Constitution*, sprejeta 31. oktobra 1978, potrjena 6. decembra 1978, kraljeva odobritev 27. decembra 1978.

⁵⁸ Med drugim je dvakrat obiskal Evropski parlament. Svečan nagovor v njem je imel leta 1986, kmalu po vstopu Španije v EU, in nato še 1998 (Španska kraljeva družina).

⁵⁹ Sedanji kralj Felipe VI. prihaja iz kraljeve dinastije Borbon, ki je sorodstveno povezana z ostalimi kraljevimi dinastijami, iz katerih so izviral španski monarhi v preteklosti (Španska kraljeva družina).

Nasledniki španskega prestola so zakonski potomci monarha. Nasledstvo poteka po načelu primogeniture, s tem da ima moški spol prednost pred ženskim. Če so monarhovi potomci istega spola, ima starejši prednost pred mlajšim. Potomec v vrsti za nasledstvo prestola se lahko poroči le s privolitvijo vladajočega monarha in parlamenta. V nasprotnem primeru se mora odpovedati pravici do nasledstva (prav tam, 57. čl.). Če monarh še ni polnoleten, začasno dolžnosti šefa države kot regent prevzame njegov starš (vdovec po preminulemu monarhu) oziroma polnoleten sorodnik, ki je po nasledstvenem redu najvišje za monarhom. Če monarh postane nezmožen za izvrševanje svojih ustavnih dolžnosti in to potrdi parlament, dolžnosti šefa države prevzame (polnoleten) prestolonaslednik (prav tam, 59. čl.). Novi monarh zapriseže pred parlamentom, da bo zvesto opravljal svoje dolžnosti v skladu z ustavo in zakoni (prav tam, 61. čl.).

Monarh odobri in razglaša zakone. V skladu z določili ustave sklicuje oziroma razpušča parlament, sklicuje volitve in referendum. Predlaga kandidata za predsednika vlade, ga imenuje ali odstavi s položaja. Na predlog predsednika vlade imenuje oziroma odstavlja vladne ministre. Izdaja dekrete, usklajene s svetom ministrov, glede imenovanja državnih in vojaških funkcionarjev ter glede podeljevanja odlikovanj. Na povabilo predsednika vlade predseduje svetu ministrov in je na ta način obveščen o tekočih političnih zadevah. Monarh je vrhovni poveljnik španskih oboroženih sil. V skladu z zakonom odloča o pomilostitvah posameznih obsojencev (prav tam, 62. čl.). Vsi dokumenti, ki jih podpiše monarh, morajo imeti sopodpis predsednika vlade oziroma pristojnega ministra, imenovanje predsednika vlade pa sopodpis predsednika parlamenta (prav tam 64. čl.). Ob odsotnosti sopodpisa dokument, ki ga podpiše monarh, ni veljaven⁶⁰ (prav tam, 56. čl.).

Monarh ob pooblastilu parlamenta razglasi vojno stanje oziroma mir. Postavlja veleposlanike in druge diplomatske predstavnike ter sprejema akreditivna pisma tujih veleposlanikov. Podpisuje in ratificira mednarodne pogodbe v skladu z ustavo in zakoni (prav tam, 63. čl.).

⁶⁰ Izjema je dovoljena le pri imenovanju ali odpustitvi civilnega in vojaškega osebja na kraljevem dvoru (Ustava Kraljevine Španije, 65. čl.).

3.5.3 Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki

Kralj Felipe VI. je pred parlamentom prisegel 19. junija 2014 (Španska kraljeva družina).

Še kot prestolonaslednik se je aktivno vključeval v najpomembnejše javne dogodke v Španiji z različnih področij. Redno se je sestajal s predstavniki različnih državnih organov, inštitucij in oblasti. Politike, gospodarstvenike, kulturnike je sprejemal na svojih uradnih in zasebnih avdijah. Na ta način se je lahko dobro seznanjal z dogajanjem v različnih sferah družbe ter o tekočih notranjih in zunanjih zadevah države. Kot prestolonaslednik je bil aktiven pri predstavljanju španskih gospodarskih in trgovinskih interesov ter predstavljanju španskega jezika in kulture v tujini. Vsako leto je uradno obiskal eno ibero-ameriško državo, državo članico EU ali pa državo Srednjega ali Daljnega vzhoda, v kateri je imela Španija strateške interese. Od leta 1996 je Španijo predstavljal ob svečanih zapriseгах novih predsednikov ibero-ameriških držav (prav tam).

Kot kralj, to je navedeno tudi v prejšnjem podpoglavju, postavlja veleposlanike in druge diplomatske predstavnike ter sprejema akreditivna pisma tujih veleposlanikov na uradnih avdijah. Na uradnih avdijah in obiskih poleg diplomatov sprejema številne visoke tuje goste. Poleg tega kralj skupaj s kraljico predstavlja Španijo v tujini. Obiskuje tuje šefe držav v sklopu državnih obiskov v tujini in gosti tuje šefe držav na državnih obiskih v Španiji (prav tam).

Kralj Felipe VI. tako kot njegov oče, nekdanji kralj Juan Carlos I., spodbuja odnose z latinskoameriški državami in se udeležuje konferenc ibero-ameriškega vrha. Tako kot njegov predhodnik tudi podpira vključenost Španije v evropske integracije. V letu 2015 je dvakrat obiskal Evropski parlament. Najprej ga je ob spremstvu španskega zunanjega ministra uradno obiskal aprila.⁶¹ Ponovno ga je obiskal oktobra, ko je imel na plenarnem zasedanju svečan

⁶¹ 15. aprila 2015 ga je uradno sprejel predsednik Evropskega parlamenta Martin Schulz. Temu je sledil delovni sestanek predsednika parlamenta s kraljem in njegovo delegacijo. Isti dan se je sestel še s španskimi evropskimi poslanci ter s predsednikom Evropskega sveta Donaldom Tuskom in predsednikom Evropske komisije Jeanom-Claudeom Junckerjem (Španska kraljeva družina).

nagovor⁶² (prav tam; Evropski parlament). Kralj je že nekaj mesecev po nastopu svoje funkcije, 24. septembra 2014, nagovoril Generalno skupščino OZN.⁶³ 25. septembra 2015 se je ob spremstvu španskega zunanjega ministra in stalnega predstavnika Španije udeležil vrha OZN o trajnostnem razvoju.⁶⁴ V govoru na plenarnem zasedanju je poudaril pomen sprejetja Agende 2030 (Španska kraljeva družina).

Kot kralj, ki je vrhovni poveljnik oboroženih sil, je z njimi v tesnem stiku, obiskuje vojaške enote, vaje itd. O tekočih vojaških zadevah se seznanja na zasebnih avdiencah z visokimi vojaškimi častniki in prek delovnih sestankov (prav tam).

3.6 ŠVEDSKA

3.6.1 Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije

Švedska monarhija je stara več kot tisoč let. Do vladarja Erika Zmagovitega, ki je umrl leta 995, pa tudi po tem obdobju so o prvih švedskih kraljih podatki znani zgolj prek mitov. Monarhi so bili tedaj vodje najmočnejših dinastij. V 12. stoletju so se na prestolu menjavale dinastije Erik in Sverker. Za obdobje okoli leta 1200 se ve, da je bil nosilec oblasti monarh s svojimi svetovalci (Švedska kraljeva družina). V času kralja Magnusa Erikksona (1319–1364) je obstajal kraljevi statut nacionalnega zakona, predhodnik današnje ustave oziroma Inštrumenta vlade, ki je opisoval dolžnosti in pravice kralja ter državnega sveta (The Constitution of Sweden).

Leta 1397 je tedanja danska kraljica Margrethe I. združila Švedsko, Dansko in Norveško v Kalmarsko zvezo⁶⁵. Zaradi nenehnih napetosti in konfliktov znotraj zveze, predvsem med

⁶² 7. oktobra 2015 je v nagovoru poudaril pripadnost in pomen članstva Španije v EU, pomen institucij EU pri razvoju, socialnem povezvanju njenih držav članic ter namen skupne zunanje in varnostne politike in izzivov, s katerimi se sooča. Po nagovoru se je na kratko sestal s francoskim predsednikom Françoisom Hollandom in nemško kanclerko Angelo Merkel (Španska kraljeva družina).

⁶³ Kralj je imel nagovor v okviru splošne letne razprave 69. zasedanja Generalne skupščine OZN (Španska kraljeva družina).

⁶⁴ Leta 2000 so bili postavljeni Razvojni cilji tisočletja (*Millennium Development Goals*), ki so se do leta 2015 iztekli (Španska kraljeva družina). Na vrhu leta 2015 pa je bila sprejeta Agenda 2030 za trajnostni razvoj, ki do leta 2030 napoveduje uresničitev sedemnajst ciljev trajnostnega razvoja, ki vključujejo odpravo revščine, boj proti neenakosti, zagotavljanje napredka ter varovanje okolja za sedanje in prihodnje generacije (Ministrstvo za zunanje zadeve).

⁶⁵ Države v Kalmarski zvezi so ostale suverene, vendar je njihovo notranjo in zunanjo politiko vodila danska monarhinja. Glavni namen ustanovitve zveze je bil zaustaviti nemško ekspanzijo proti baltskemu območju

danskim, švedskim plemstvom in monarhinjo, je 1523 prišlo do razpada zveze (Gustafsson 2006, 205–220). Takrat je bil za švedskega monarha izbran Gustav Vasa, ki je postal kralj Gustav I. V času njegove vladavine se je pravica do nasledstva potrjevala s t. i. nasledstvenimi sporazumi (Švedska kraljeva družina). Tedanji parlament je vodil monarh (The Constitution of Sweden). Uradno pa je Švedska postala nasledstvena monarhija leta 1544, ko je tedanji parlament določil, da so nasledniki prestola potomci kralja Gustava I. Slednjega je ob njegovi smrti leta 1560 nasledil njegov sin Erik XIV., tega pa njegov brat Johan III. Nato je Sigismund III, njegov sin, državi vladal s Poljske. Od leta 1604 je državi vladal kralj Karl IX., brat Erika in Johana. Njegovo vladavino je med drugim zaznamovala poljsko-švedska vojna (1600–1611). Leta 1611 je prestol prevzel Gustav II. Adolf, katerega vladavino so zaznamovale naslednje vojne: vojna Švedske proti Rusiji, ki se je končala leta 1617, vojna proti Poljski, ki se je končala leta 1629, ter tridesetletna vojna v Nemčiji, v kateri je leta 1632 kralj Gustav II. Adolf padel (Glete 2002, 174–212; Švedska kraljeva družina). V tem obdobju ima monarh še vedno veliko vlogo pri sprejemanju političnih odločitev (The Constitution of Sweden).

Za Gustavom II. Adolfom je prestol prevzela njegova hči Kristina (Švedska kraljeva družina). Leta 1634 bil sprejet prvi inštrument vlade, po katerem parlament postane stalen in reden državni organ (The Constitution of Sweden). V času vladavine kraljice Kristine se je leta 1648 tridesetletna vojna končala z vestfalskim mirovnim kongresom. Leta 1654 je prestol prevzel njen bratranec Karl X. Gustav, njegov naslednik je bil sin Karl XI. (Švedska kraljeva družina), ki je želel doseči, da bi bil monarh deloval neodvisno od inštrumenta vlade (The Constitution of Sweden). Na prestolu ga je nasledil Karl XII., njega pa leta 1718 njegova sestra Ulrika Eleonora, ki je leta 1719 morala podpisati inštrument vlade, po katerem je najvišji organ v državi postal parlament, vloga monarha se je zmanjšala, saj je moral upoštevati odločitve državnega sveta (Švedska kraljeva družina; The Constitution of Sweden). Leta 1772 je bil sprejet nov inštrument vlade, ki je opredeljeval delitev zakonodajne oblasti med monarhom in parlamentom ter neodvisnost monarha v državnem svetu (The Constitution of Sweden). Naslednji inštrument

(Gustafsson 2006). Le nekaj let po razpadu zveze, leta 1536, je Norveška spet vstopila v zvezo z Dansko, v kateri je ostala do leta 1814 (Norveška kraljeva družina).

vlade⁶⁶ je bil sprejet leta 1809⁶⁷, ki je podobno zagovarjal delitev oblasti: izvršilno oblast je imel v rokah monarh, vloga članov državnega sveta je bila zgolj posvetovalna. Zakonodajna oblast je bila razdeljena med parlament in monarha (prav tam).

Zadnja veja monarhov na Švedskem sodi v dinastijo Bernadotte⁶⁸. Začela se je, ko je bil v času Napoleona leta 1810 za švedskega prestolonaslednika izbran francoski maršal Jean Baptiste Bernadotte, ki si je nadel ime Karl Johan. Ta je bil kot prestolonaslednik glavni pri oblikovanju švedske zunanje politike. Leta 1814 je s kielsko mirovno pogodbo dosegel, da se Švedski dodeli ozemlje Norveške. Kljub prvotnemu upiranju se je Norveška predala, vendar je v zvezo s Švedsko vstopila kot neodvisna država z novo ustavo. Leta 1818 po smrti švedskega kralja Karla VIII. je Karl Johan prevzel prestol kot Karl XIV. Johan, kralj Švedske in Norveške. Po njegovi smrti ga je leta 1844 nasledil sin kralj Oskar I., ki je vzdrževal prijateljeske odnose z Rusijo. Za njim je leta 1859 prestol prevzel njegov sin kralj Karl XV. Ta si je zelo želel, da bi vse tri skandinavske kraljevine delovale v zvezi. Tako je tudi obljubil, da bosta Švedska in Norveška podprli Dansko, ki je bila 1864 v vojni z Nemčijo. Vendar pa sta tako švedska kot norveška vlada ta predlog zavrnili, kar je za kralja Karla XV. pomenilo poraz na zunanjepolitičnem področju. Leta 1872 ga je nasledil njegov brat, ki je postal kralj Oskar II. V času njegove vladavine je Norveška izstopila iz zveze s Švedsko. Norveški parlament je bil namreč nenehno v konfliktih s kraljem, predvsem pa je bila Norveška v primerjavi s Švedsko na zunanjepolitičnem področju v podrejenem položaju, svoje nezadovoljstvo z zvezo pa so Norvežani pokazali tudi na referendumu. Leta 1905 je kralj Oskar II. uradno priznal Norveško kot neodvisno državo in zveza je bila ukinjena (Norveška kraljeva družina).

Leta 1907 je prestol prevzel njegov sin Gustav V. Ta je javno nasprotoval zmanjšanju proračuna za obrambo, kar je švedska vlada predlagala tik pred prvo svetovno vojno. Vlada je odstopila, kralj pa je imenoval novo, konzervativno usmerjeno, ki ni nasprotovala povečanju obrambnega proračuna, čeprav je bila med prvo svetovno vojno Švedska nevtralna (Larsson in Bäck 2008,

⁶⁶ Ob tem so bili sprejeti še trije temeljni zakoni: akt o nasledstvu (1809), parlamentarni akt (1810), akt o svobodi tiska (1810) in nov akt o nasledstvu (1810). Slednji je še vedno v veljavi, sprejet pa je bil ob izvolitvi Jeana Baptisteja Bernadotteja za švedskega prestolonaslednika (The Constitution of Sweden).

⁶⁷ Ta inštrument vlade je bil v veljavi – s posameznimi dopolnitvami in spremembami – vse do leta 1975 (The Constitution of Sweden).

⁶⁸ Potomec te veje je tudi sedanji švedski kralj Carl XVI. Gustav (op. a.).

67–69). Med drugo svetovno vojno je kralj Gustav V. skušal vplivati na politiko z grožnjo s svojo abdikacijo⁶⁹ (prav tam, 72).

Skozi 19. stoletje se je politična vloga monarha na Švedskem postopno zmanjševala. Pri izbiri ministrov je moral vse bolj upoštevati stališča parlamenta. Njegova pravica odločanja o vladnih zadevah se je zmanjševala in na koncu izginila. Namreč funkcija članov državnega sveta se je spremenila: nekoč so bili v njem monarhovi svetovalci, v tem obdobju pa so (bili) člani vladni ministri. Dokončno je bil parlamentarni sistem⁷⁰ vzpostavljen po splošnih volitvah leta 1917 z vladno koalicijo liberalcev in socialnih demokratov (The Constitution of Sweden).

Leta 1950 je očeta na prestolu nasledil kralj Gustav VI. Adolf, ki je veljal za ustavnega monarha, nevtralnega, brez vpletanja v politiko. Leta 1971 so se tedanje parlamentarne stranke odločile, da bo monarhija postala izključno reprezentativna in ceremonilana ter da kralj ne bo imel političnega vpliva. To je bilo sprejeto leta 1974 kot nov Inštrument vlade. Po njem je monarh šef države, ob menjavi vlade vodi poseben svet kabineta, ni pa več nosilec izvršilne oblasti (The Constitution of Sweden). Po smrti leta 1973 ga je na prestolu nasledil vnuk, sedanji kralj Carl XVI. Gustav (Švedska kraljeva družina).

3.6.2 Pristojnosti monarha, opredeljene v ustavi⁷¹

Švedska je ustavna monarhija (Švedska kraljeva družina). V skladu z Inštrumentom vlade Ustave Kraljevine Švedske⁷² je monarh šef države, ki mora biti ob nastopu svoje funkcije polnoleten (Ustava Kraljevine Švedske: Inštrument vlade, 5. pogl., 2. čl.). V skladu z Aktom o nasledstvu⁷³

⁶⁹ Nasprotoval je železniškemu transportu nemških enot čez z Norveške na Finsko čez ozemlje Švedske. To namreč ni bilo v skladu z nevtralnostjo Švedske (Larsson in Bäck 2008, 72).

⁷⁰ Ta je obveljal kot nenenapisani ustavni precedens vse do leta 1974 (The Constitution of Sweden).

⁷¹ Švedska ima štiri temeljne zakone, ki tvorijo ustavo. Ti so: Inštrument vlade (iz leta 1974), Akt o nasledstvu (iz leta 1810), Akt o svobodi tiska (iz leta 1949) in Temeljni zakon o svobodi govora (iz leta 1991). Osrednja določila so zapisana v Inštrumentu vlade in ta je izmed temeljnih zakonov po vsebini najbolj podoben ustavam ostalih držav. Akt o svobodi tiska ureja svobodo izražanja v tiskanjih medijih, Temeljni zakon o svobodi govora pa svobodo izražanja v ostalih medijih (The Constitution of Sweden). Z ustavo iz leta 1974 je tako prenehala veljati ustava iz leta 1809, ki je do tedaj veljala za drugo najstarejšo ustavo na svetu (najstarejša je ustava Združenih držav Amerike) (Švedska kraljeva družina). Od takrat je druga najstarejša ustava Kraljevine Norveške iz leta 1814 (op. a.).

⁷² Ustava Kraljevine Švedske: Inštrument vlade – *The Instrument of Government*, sprejet 1974, v veljavo stopil 1. januarja 1975, ustavne spremembe sprejete 1976, 1979, 2010, 2014.

⁷³ Ustava Kraljevine Švedske: Akt o nasledstvu – *The Act of Succession*, sprejet 1810.

prestol lahko nasledijo potomci kralja Carla XVI. Gustava ne glede na spol, pri čemer imajo starejši potomec in njegovi otroci prednost pred mlajšim in njegovimi otroci⁷⁴ (Ustava Kraljevine Švedske: Akt o nasledstvu, 1. čl.). Potomec v vrsti za nasledstvo prestola se lahko poroči le s privolitvijo vlade. V nasprotnem primeru se odpove pravici do nasledstva (prav tam, 5. čl.). Če monarh začasno ne more opravljati svojih dolžnosti, jih v tem obdobju opravlja prestolonaslednik kot regent (Ustava Kraljevine Švedske: Inštrument vlade, 5. pogl., 4. čl.). Monarh v funkciji šefa države ne odgovarja za svoja dejanja in je nedotakljiv (prav tam, 5. pogl. 8. čl.).

Monarh nima politične oblasti. Vsa oblast izvira iz ljudstva (prav tam, 1. pogl., 1. čl.). Dolžnosti monarha kot šefa države so reprezentativne in ceremonialne (The Constitution of Sweden). Predsednik vlade mora monarha redno obveščati o tekočih notranjih in zunanjih zadevah države. V ta namen se lahko vlada sestaja kot državni svet pod vodstvom monarha (Ustava Kraljevine Švedske: Inštrument vlade, 5. pogl., 3. čl.). Monarh predseduje državnemu svetu ob menjavi vlade (prav tam, 6. pogl., 6. čl.) ter posvetovalnemu odboru za zunanje zadeve (prav tam, 10. pogl., 12. čl.). Namen slednjega je svetovati vladi o zunanjih zadevah. Monarh vsako leto odvarja zasedanja parlamenta (Švedska kraljeva družina).

Če je država v vojni, mora monarh ves čas biti ob vladi. Če je na okupiranem ozemlju ali ločen od vlade, se šteje, da monarh ni zmožen opravljati svojih dolžnosti šefa države (Ustava Kraljevine Švedske: Inštrument vlade, 15. pogl., 10. čl.).

3.6.3 Trenutni monarh in njegove pristojnosti v zunanji politiki

Trenutni monarh je kralj Carl XVI. Gustav⁷⁵, ki je prestol prevzel 15. septembra 1973. Še kot prestolonaslednik je zastopal kralja Gustava VI. Adolfa na številnih uradnih dogodkih. Kot kralj se zanima in je aktivno vključen na področjih narave in okoljevarstva, skavtskega gibanja in tehnološkega razvoja. Kralj je častni poveljnik različnih vojaških enot in ima najvišji čin v vsakem od vojaških rodov. Kot šef države predstavlja Švedsko znotraj države. Vsako leto skupaj

⁷⁴ Do leta 1980 je veljalo, da je prestolonaslednik najstarejši sin monarha. Leta 1980 pa je parlament potrdil spremenjeni Akt o nasledstvu, na osnovi katerega je prestolonaslednik najstarejši potomec monarha ne glede na spol (Švedska kraljeva družina). Tako se je tudi takratni nasledstveni red spremenil (op. a.).

⁷⁵ Kralj Carl XVI. Gustav je 74. švedski kralj (Švedska kraljeva družina).

s kraljico obiše veliko državnih, regionalnih in lokalnih organizacij, regij in občin na Švedskem (Švedska kraljeva družina).

Kralj Švedsko predstavlja tudi navzven. Sprejema akreditivna pisma tujih veleposlanikov na uradni avdienci⁷⁶. Podpisuje akreditivna pisma švedskih veleposlanikov, s čimer jih uradno pooblašča za nastop funkcije v tujini. Kralj skupaj s kraljico predstavlja Švedsko v tujini. Obiskuje tuje šefe držav v sklopu državnih obiskov v tujini in gosti tuje šefe držav na državnih obiskih na Švedskem⁷⁷. V povprečju kralj letno izvede dva državniška obiska v tujini in gosti dva državniška obiska na Švedskem. Namen državnih obiskov v tujini, ki jih kralj običajno izvaja skupaj s predstavniki vlade, je vzpostaviti in krepiti odnose s tujimi državami in njihovimi voditelji. Izveden državniški obisk kaže na dobre odnose med Švedsko in dotično tujo državo. Podobno izvede tudi uradne obiske (prav tam).

3.7 VELIKA BRITANIJA IN SEVERNA IRSKA

3.7.1 Kratek zgodovinski oris nastanka monarhije

Monarhija Velike Britanije in Severne Irske⁷⁸ je zelo stara, saj so prvi angleški monarhi, Anglosasi, vladali od leta 827 do 1066, ko so Angliji zavladali Normani. Po koncu njihove vladavine in vladavine kralja Richarda I. Levjesrčnega je brat slednjega kralj John (Historic UK) leta 1215 podpisal Veliko listino o svoboščinah (*Magna Charta Libertatum*). Kralja so k podpisu prisilili angleški baroni in s tem omejili njegovo absolutno oblast. Listina je namreč monarha zavezovala k spoštovanju svoboščin fevdalnih baronov (Grad 2006, 20).

Kot naslednik svetovalnega telesa anglosaških kraljev se je v 13. stoletju oblikoval parlament, ki je deloval kot stanovska skupščina, sestavljali pa so ga visoki plemiči, duhovniki, predstavniki

⁷⁶ Predaja akreditivnih pisem kralju je približno enkrat mesečno, ko kralj na uradni avdienci sprejme po štiri veleposlanike. To poteka kot ceremonialen dogodek, v sklopu katerega se veleposlaniki s kočijo odpeljejo z ministrstva za zunanje zadeve v kraljevo palačo (Švedska kraljeva družina).

⁷⁷ Državniški obisk na Švedskem se izvede, ko ima obiskujoča država novega šefa države. Uradni obisk v tujini ali na Švedskem se izvede, če sta kralj in dotični šef države že med seboj izvedla državniški obisk (Švedska kraljeva družina).

⁷⁸ Uradno ime države danes je Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske. Državo sestavljajo: Anglija, Wales, Škotska in Severna Irsko (Grad 2006, 29). V tem podpoglavju bom ime države oziroma njenega sestavnega dela uporabljala glede na smiselnost v posameznem zgodovinskem obdobju (op. a.).

nižje duhovščine, predstavniki grofij, mest in trgov. V prvi polovici 14. stoletja se je uveljavila dvodelna sestava parlamenta: visoki plemiči in duhovniki na eni ter predstavniki grofij, mest in trgov (nižje plemstvo) na drugi strani⁷⁹. Kmalu je nižje plemstvo – spodnji dom (*Commons*) izmed svojih vrst izvolilo predsedujočega (*Speaker*), ki je komuniciral z monarhom (prav tam, 20). V tem obdobju so na ozemlju Anglije in Walesa vladali kralji rodbin Lancaster, York in Tudor (Historic UK).

Z vzpostavitvijo parlamenta se je vse bolj omejevala monarhova oblast⁸⁰. Zakonodajno funkcijo sta monarh in parlament izvajala vse bolj skupno. Že v prvi polovici 15. stoletja je monarh izdajal zakone, kot jih je predlagal parlament. Ob koncu tega stoletja pa je slednji monarhu predložil izdelane predloge zakonov, katerim je kralj dal soglasje ali pa jih je zavrnil (absolutni veto). Kasneje je parlament monarhu pošiljal že sprejete zakone. Kljub temu pa je monarh v tem času dobro obvladoval državne organe (Grad 2006, 20–21).

V obdobju od leta 1509 do leta 1603 so kralji Henrik VIII., Edward I., Mary I in Elizabeta I. poleg Anglije in Walesa vladali tudi Irski (Historic UK). Takoj za njimi pa je v 17. stoletju, prvič tudi Škotski, zavladata dinastija Stuart, ki je želela absolutistično monarhijo. Zato je prišlo do spopada⁸¹ med kraljem Charlesom I. in parlamentom. Leta 1649 je zmagal parlament, ki je začasno uvedel republikansko vladavino⁸² z enodomnim parlamentom.⁸³ Po ponovni vzpostavitvi monarhije je kraljeva dinastija Stuart vnovič hotela uvesti absolutistično monarhijo, zato je parlament odstavil kralja Jamesa II. in na prestol postavil njegovo hči Mary II. skupaj z možem Williamom III. (Grad 2006, 21; Historic UK). V tem obdobju pa parlament kljub vse večjemu obsegu zadolžitev še ni sprejemal pomembnih političnih odločitev, tako tudi ni imel vloge pri sprejemnaju zunanjepolitičnih odločitev. Te je ob neobvezujočih priporočilih t. i. tajnega državnega sveta (*Privy Council*) sprejemal monarh sam (Doran 1996).

⁷⁹ S tem so se pojavili temelji dvodomnega parlamenta (Grad 2006, 20).

⁸⁰ Sprva je bil kralj vezan na parlament pri obdavčevanju prebivalstva in odboravanju državnega proračuna. Najprej je parlament prevzel kraljeve naloge delno, nato pa že skoraj v celoti (Grad 2006, 20).

⁸¹ Povod za spopad je bil v tem, da kralj enajst let ni sklical parlamenta (Grad 2006, 21).

⁸² Republiko je vodil vodja republikanske vojske Oliver Cromwell (Grad 2006, 21).

⁸³ V tem času je bila leta 1628 sprejeta Peticija pravic (*Petition of Rights*), ki je narekovala spoštovanje pravic ne le fevdalcev, ampak tudi meščanstva. Leta 1653 je bil sprejet inštrument vlade (*Instrument of Government*), ki je uredil razmerja med glavnimi nosilci oblasti in identificiral pravice državljanov. Veljal je začasno, do ponovne uvedbe monarhije (Grad 2006, 21).

Leta 1679 je bil sprejet pomemben dokument *Habeas Corpus Act*, ki je obravnaval pravice državljanov in njihovo varstvo v kazenskem postopku, leta 1688 pa *Bill of Rights*, ki je postavil načelo, po katerem ima parlament oblast v državi. Od tedaj je monarh še naprej vodil izvršilno oblast, vendar je moral delovati po zakonih, ki jih je sprejel parlament. Slednji dokument je torej uredil odnos med parlamentom in monarhom. Zakon o prestolonasledstvu (*Act of Settlement*), ki je bil sprejet 1701, pa je določal nasledstveni red monarhov (Grad 2006, 22).

Leta 1714 so začeli vladati monarhi iz hanoverske dinastije. Tako so se v 18. in 19. stoletju ter ob prehodu v 20. stoletje eden za drugim zvrstili monarhi George I., II., III. in IV., William IV., Victoria, Edward VII., ki je vladal do 1910 (Historic UK). Že ob svojem nastopu v prvi polovici 18. stoletja so vodenje prepustili ministrom. Tako se je položaj prvega ministra vse bolj krepil, začela se je oblikovati vlada, ki je odgovarjala parlamentu in postajala nosilec izvršilne oblasti. Od takrat monarh le še simbolično vodi izvršilno oblast. V 19. stoletju so začele delovati politične stranke, parlamentarni sistem se je tako še okrepil (Grad 2006, 22).

V 17. in 18. stoletju je bila Velika Britanija glavna kolonialna sila na območju Severne Amerike in Indije. Leta 1783 je trinajst britanskih kolonij v Severni Ameriki (območje vzhodnega dela današnjih Združenih držav Amerike) razglasilo neodvisnost. Sredi 19. stoletja je imela Velika Britanija tudi več kolonij v Afriki. Poleg uradne oblasti je imela tudi nadzor nad gospodarstvom v kolonijah (Marshall 1996). Konec 19. stoletja so nekdanje britanske kolonije Kanada, Avstralija in Nova Zelandija postale takratni samoupravni dominioni (Britanska monarhija).

Leta 1910 je novi monarh postal kralj George V. Njegova vladavina je nastopila tik pred ustavno krizo, ko zgornji dom parlamenta (*House of Lords*) sprva ni hotel sprejeti zakona o parlamentu (*Parliament Bill*), končno pa ga je s posredovanjem kralja leta 1911 vendarle sprejel (Britanska monarhija). Ta zakon je odpravil enakopravnost obeh domov in postavil zgornji dom v šibkejši položaj od spodnjega (Grad 2006, 22). Leta 1917, v času prve svetovne vojne, je kralj George V. zaradi protinemške naravnosti v državi spremenil ime kraljeve dinastije Saxe-Coburg-Gotha v Windsor. V času njegove vladavine je leta 1922 Irska postala samostojna država⁸⁴. Umrli je januarja leta 1936 in prestol prepustil prvorojenemu sinu, kralju Edwardu VIII. Ta je vladal le do

⁸⁴ Razen šestih grofij na severu irskega otoka (danes Severna Irska).

10. decembra 1936, ko je abdiciral⁸⁵ in prestol prepustil svojemu bratu Albertu, ki je postal kralj George VI. Ta je med drugo svetovno vojno tesno sodeloval s tedanjim predsednikom vlade Winstonom Churchillom in večkrat obiskal britanske vojaške enote na terenu (v severni Afriki, Franciji in Italiji). Kralj George VI. je bil v času svojega kraljevanja tudi indijski cesar do leta 1947, ko sta koloniji Indija in Pakistan razglasili svojo neodvisnost. Umrli je 6. februarja 1952 in prestol prepustil najstarejši hčeri Elizabeti (Britanska monarhija).

3.7.2 Ustavne pristojnosti monarhinje

Po zakonu o prestolonasledstvu, sprejetem leta 1701, monarh prestol zaseda po nasledstvenem redu, ki zagovarja načelo primogeniture, kar pomeni, da ima izmed monarhovih potomcev moški spol prednost pred ženskim (za prestolonaslednika se določi prvorojeni sin monarha) oziroma če so potomci istega spola, ima starejši prednost pred mlajšim. Prestol pa v vsakem primeru lahko zasede le pripadnik anglikanske vere (Britanska monarhija). Zakon o nasledstvu krone iz leta 2013⁸⁶ pa to spreminja in uvaja sistem splošne primogeniture, po katerem ima starejši potomec prednost pred mlajšim ne glede na spol⁸⁷ (Zakon o nasledstvu krone, 1. čl.). Uvaja tudi, da iz nasledstva za prestol ne more več biti izključen tisti, ki se poroči s pripadnikom rimokatoliške vere (prav tam, 2. čl.).

Če monarh zaradi bolezni ali potovanja začasno ne more opravljati svojih dolžnosti, ga lahko nadomestijo zakonec ali eden od prvih štirih v vrsti za prestol, če so polnoletni. Njim monarh lahko delegira večino svojih nalog razen razpustitve parlamenta, imenovanja predsednika vlade in zadev v povezavi z Britansko skupnostjo narodov (Britanska monarhija).

Velika Britanija in Severna Irska je glede na položaj monarha in njegov odnos do parlamenta parlamentarna monarhija (Grad 2006, 28). Po ustavni ureditvi⁸⁸ gre za parlamentarni sistem, ki

⁸⁵ V to je bil primoran, saj se je takrat hotel poročiti z dvakrat ločeno Wallis Simpson, s čimer se ne tedanja vlada ne parlament nista strinjala (Britanska monarhija).

⁸⁶ Zakon o nasledstvu krone 2013 – *The Succession to the Crown Act 2013*, sprejet 25. aprila 2013, v veljavo stopil marca 2015 v vseh šestnajstih državah članicah Commonwealtha.

⁸⁷ To velja za vse, ki so rojeni po 28. oktobru 2011 (Zakon o nasledstvu krone, 1. čl.).

⁸⁸ Velika Britanija in Severna Irska nima uradne pisane ustave, kot je to značilno za druge države. Vendar pa ima zelo močno razvito ustavnost. Za ustavo štejejo vsa pravila, na osnovi katerih temelji današnja ustavna ureditev. Njeni viri so: zgodovinski ustavni dokumenti, zakoni, pravila občega prava, odločbe angleških sodišč, notranji

temelji na delitvi oblasti, vendar so dejansko veje oblasti med seboj precej prepletene. Monarh je šef države. Uradno je vodja izvršilne veje oblasti, vodja sodne veje oblasti in del zakonodajne oblasti⁸⁹ (prav tam, 30). Dejanski nosilec izvršilne oblasti pa je vlada, katere ministri morajo biti člani parlamenta⁹⁰ (prav tam, 31) in tudi drugi organi so dejansko nosilci drugih vej oblasti, monarhova oblast⁹¹ pa je danes simbolična in reprezentativna. Monarh je nedotakljiv in kot šef države ne odgovarja nobenemu državnemu organu. Je vrhovni poglavar anglikanske cerkve (prav tam, 33–4).

Monarh je predstavnik države – državo predstavlja navznoter in navzven, imenuje veleposlanike in sprejema akreditivna pisma tujih veleposlanikov, je vrhovni poveljnik oboroženih sil. Je simbol Britanske skupnosti narodov⁹². V njegovem imenu se izvršujejo vsa pooblastila parlamenta, vlade in sodišč ter sklepajo mednarodne pogodbe. Je nevtralen in neodvisen od političnih strank, je 'nad' njimi⁹³. Monarh 'kraljuje, ne pa vlada'. Vendar pa monarh lahko posredno po lastni presoji precej vpliva na delovanje vlade, saj jo ima pravico opogumljati, svariti in biti povprašan za mnenje (*the right to encourage, the right to warn, the right to be consulted*). Monarh mora biti ves čas obveščan o delovanju vlade⁹⁴ (prav tam). Deluje kot neformalen nadzor oblasti predsednika vlade (Allen 2002, 39).

Monarh odpira⁹⁵ in zapira zasedanja parlamenta, razpušča in sklicuje parlament. Imenuje predsednika vlade in ministre pa tudi vrhovne sodnike, najvišje vojaške častnike, guvernerje,⁹⁶ podeljuje viteške časti, daje pomilostitve. Monarh mora po svoji dolžnosti podpisati veliko število raznih listin, dati privolitve predlogov zakonov (*Royal Assent*), ki jih je sprejel

predpisi in običaji parlamenta ter ustavni običaji. Zgodovinski ustavni dokumenti so s svojimi idejami postali temelj sedanje ustavnosti, njihove podrobnosti pa so zaradi spremenjenih okoliščin zanemarljive (Grad 2006, 25–6).

⁸⁹ Britansko zakonodajno vejo oblasti tvorijo: monarh, zgornji in spodnji dom v parlamentu (Britanska monarhija).

⁹⁰ To ni čisto skladno z načelom delitve oblasti, vendar to narekuje ustavni običaj (Grad 2006, 31). Na ustavnih običajih močno temelji tudi ustavni položaj monarha (prav tam, 33).

⁹¹ Skozi zgodovino se je postopno zmanjševala.

⁹² Več o Britanski skupnosti narodov (*The Commonwealth*) v naslednjem podpoglavju.

⁹³ Monarh ne sme voliti (Britanska monarhija).

⁹⁴ Monarh predsednika vlade sprejema na rednih tedenskih avdiencah zaupne narave. Na njih ima monarh pravico in dolžnost, da izrazi svoje stališče do vladnih zadev. V času kraljevanja sedanje kraljice Elizabete II. se je (vključno s sedanjo) zvrstilo že trinajst predsednikov oziroma predsednic vlade. Kraljica lahko na avdiencah sprejema tudi posamezne ministre (Britanska monarhija).

⁹⁵ Na svečani letni otvoritvi zasedanja parlamenta ima monarh govor, v katerem razkrije vladno politiko in zakonodajo v prihodnjem obdobju. Govor sestavi vlada (Britanska monarhija).

⁹⁶ Večino teh imenovanj predlaga predsednik vlade oziroma ministri (Grad 2006, 33).

parlament⁹⁷, a pri tem o ničemer ne odloča, saj to dela ob nasvetu ministrov. Ko monarh da privolitev predlogu zakona, ta postane zakon. Tako brez monarhovega sodelovanja ne moreta delovati ne parlament ne vlada (ne moreta izvajati svojih odločitev) (Grad 2006, 33–4, Britanska monarhija).

Poleg tega je monarh tradicionalno šef t. i. tajnega državnega sveta⁹⁸ (*Privy Council*), ki je ohranil nekatere uradne zadolžitve. Skrbi za področja, ki jih resorna ministrstva ne obravnavajo: različna statutarna telesa na področju zdravstva in izobraževanja, več sto družb in dobrodelnih ustanov, nekatera imenovanja na funkcije v državnih organih, ima funkcijo prizivnega sodišča za nekatere države⁹⁹ Britanske skupnosti narodov. Kraljica v sklopu t. i. tajnega državnega sveta uradno odobri sklepe članov sveta, pa tudi nekatere parlamentarne zakone (Britanska monarhija; Privy Council Office).

Monarh ima tudi manj uradno vlogo kot šef naroda (*Head of Nation*). Kot tak simbolizira nacionalno identiteto, enotnost, stabilnost in kontinuiteto (Britanska monarhija).

3.7.3 Trenutna monarhinja in njene pristojnosti v zunanji politiki

Kraljica Elizabeta II. je prestol prevzela februarja 1952. Kot že omenjeno v prejšnjem poglavju, kraljica imenuje veleposlanike svoje države in sprejema akreditivna pisma tujih veleposlanikov ali visokih komisarjev¹⁰⁰. Te sprejema na avdiencah v kraljevi palači¹⁰¹. Na njih sprejema tudi druge visoke britanske predstavnike, predstavnike Britanske skupnosti narodov in ostalih držav (Britanska monarhija).

⁹⁷ Ustavni običaj določa, da podpisa (predloga) zakona monarh nikdar ne sme odkloniti (Grad 2006, 27).

⁹⁸ Ime izvira iz časa normanskih kraljev, ki so se sestajali tajno. Do 17. stoletja je bil monarh skupaj s svojim tajnim državnim svetom nosilec izvršilne oblasti, parlament je imel zelo omejene zadolžitve. Danes se organ sestaja enkrat mesečno, sestavljajo pa ga člani vlade, nekateri funkcionarji ministrstev, vodje opozicijskih strank, predstavniki Britanske skupnosti narodov (Britanska monarhija).

⁹⁹ To so: Antigva in Barbuda, Jamajka, Barbados, Belize, Tuvalu (Britanska monarhija).

¹⁰⁰ Za predstavnike držav Britanske skupnosti narodov se uporablja izraz visoki komisar in ne veleposlanik (Britanska monarhija).

¹⁰¹ To je ceremonialen dogodek, ko je novoimenovani veleposlanik s kočijo odpeljan v Buckinghamsko palačo (in iz nje) na avdienco (Britanska monarhija).

Kot šef države kraljica predstavlja svojo državo na državnih obiskih v tujini, v povprečju izvede po dva obiska letno. S podobno pogostostjo gosti tuje šefe držav na državnih obiskih. Ti obiski so velik protokolaren in ceremonialen dogodek. Državniški obiski pomembno prispevajo h krepitvi odnosov Velike Britanije in Severne Irske z drugimi državami (prav tam).

Kraljica je do sedaj dvakrat nagovorila Generalno skupščino OZN: prvič leta 1957 in drugič 6. julija 2010¹⁰². V zadnjem nagovoru je pohvalila delo OZN in poudarila, da se je organizacija uspešno soočila s spremembami, ki so se zgodile v času od njenega zadnjega obiska Generalne skupščine (United Nations).

Kraljica je tudi šef Britanske skupnosti narodov (*The Commonwealth*), ki združuje triinpetdeset neodvisnih držav, od katerih je bila večina včasih del britanskega imperija¹⁰³. Države članice imajo različne ustavne ureditve (republika, monarhija, sultanat), vse pa priznavajo kraljico kot šefa Britanske skupnosti narodov (Britanska monarhija). Medsebojni odnosi držav članic temeljijo na sporazumih, konvencijah, skupnih vrednotah in kulturi (Grad 2006, 32). Kot šef Britanske skupnosti narodov ima kraljica simbolično in povezovalno vlogo. Ohranja dobre odnose z nekdanjimi kolonijami britanskega imperija, tako da redno obiskuje države članice, je v rednem stiku z generalnim sekretarjem Britanske skupnosti narodov ter se udeležuje srečanj šefov držav članic Britanske skupnosti narodov, ki so na vsaki dve leti. Kraljica je poleg Velike Britanije in Severne Irske šef države še v petnajstih kraljestvih (*realms*) Britanske skupnosti narodov, med drugim tudi v Avstraliji, Novi Zelandiji in Kanadi¹⁰⁴ (Britanska monarhija).

¹⁰² To je bilo na 105. srečanju 64. zasedanja Generalne skupščine OZN (United Nations).

¹⁰³ Po koncu druge svetovne vojne se je veliko držav osamosvojilo in ni bilo več del britanskega imperija, vendar pa so na simbolični ravni ostale del britanske krone v okviru Britanske skupnosti narodov. Na osnovi Londonske deklaracije iz leta 1949 so članice priznale monarha kot simbol prostovoljnega povezovanja neodvisnih držav in kot takega šefa Britanske skupnosti narodov (Britanska monarhija).

¹⁰⁴ Ostala kraljestva so: Antigva in Barbuda, Bahami, Barbados, Belize, Grenada, Jamajka, Papuanska Nova Gvineja, Sveti Kitts in Nevis, Sveta Lucija, Sveti Vincencij in Grenadine, Salomonovi otoki, Tuvalu (Britanska monarhija). V vseh kraljestvih kraljico predstavlja guverner, katerega zadolžitve so odvisne od ustavne ureditve posamezne države in je tako popolnoma neodvisen od britanske vlade (Grad 2006, 32–4).

4 PRIMERJALNA ANALIZA

4.1 ZGODOVINSKI VIDIK

Obravnavane monarhije so različno stare – med najstarejše sodijo skandinavske. Začetki norveške monarhije segajo v drugo polovico 9. stoletja, ko je vladal prvi norveški kralj Harald Svetlolasi, monarhija na Danskem z vladavino kralja Gorma sega v leto 958, v podobnem obdobju ima začetke tudi švedska monarhija z Erikom Zmagovitim. Zelo stara je tudi britanska monarhija, saj so njeni prvi monarhi, Anglosasi, vladali med 9. in 11. stoletjem. V podobnem obdobju so se na območju Iberskega polotoka vzpostavljale kraljevine. Nizozemska je kraljevina postala leta 1806, ko je Napoleon postavil svojega brata za kralja Holandije, Belgija pa leta 1831 s prvim kraljem Leopoldom I.

Sprva so imeli monarhi v obravnavanih kraljevinah veliko moč, bili so absolutni monarhi. Kljub temu pa so bile nekatere monarhije sprva volilne (skandinavske), kar je pomenilo, da je tistega monarhovega potomca, ki je uveljavljal pravico do prestola, moralo potrditi ljudstvo. Vendar pa so v 15. , 16. oziroma v 17. stoletju Španija in skandinavske države vzpostavile dedno absolutno monarhijo, kar pomeni, da so bili monarhi nosilci oblasti in imeli polno politično odgovornost. To je trajalo do 18. oziroma do prve polovice 19. stoletja. Britanska monarhija pa je imela hitrejši razvoj – v 13. stoletju se je že oblikoval parlament, s čimer se je začela omejevati monarhova oblast, parlament pa je imel vse večji obseg nalog. Tako je zakonodajno funkcijo angleški monarh v obdobju do 17. stoletja izvajal vse bolj skupno s parlamentom, medtem ko je izvršilno držal trdno v rokah. Angleški parlament je sredi 17. stoletja dvakrat tudi uspešno preprečil poskus uvedbe absolutne monarhije s strani takrat vladajoče kraljeve dinastije Stuart. Proti koncu 17. stoletja pa je s sprejetjem dokumenta *Bill of Rights* (1688) monarh moral delovati zgolj po zakonih, ki jih je sprejel parlament, kar pomeni, da se je njegova oblast še zmanjšala. V prej omenjenih monarhijah je demokratičen razvoj tekел počasneje, saj je imel v 17. stoletju monarh absolutno oblast in tako še vedno veliko vlogo pri sprejemanju političnih odločitev, politična vloga monarha pa se je začela postopno zmanjševati v 18. in 19. stoletju (na primer v švedski monarhiji prek inštrumentov vlade, ki so eden za drugim vse bolj krepili vlogo parlamenta). S sprejetjem prvih ustav so omenjene države postale ustavne monarhije: Danska leta 1849,

Norveška leta 1814 z ustavo, ki velja še danes¹⁰⁵, Švedska s inštrumenti vlade v 18. in začetku 19. stoletja, Španija leta 1812. Nizozemska in Belgija pa sta prvi ustavi dobili leta 1814 oziroma 1831. Medtem ko so od prve polovice 18. stoletja dalje britanski monarhi le še simbolično vodili izvršilno oblast, dejansko pa je njeno vodenje prevzela vlada, ki se je začela takrat oblikovati, v ostalih obravnavanih monarhijah kljub v začetku 19. stoletja sprejetim ustavam ni bilo tako.

V Španiji je leta 1823 ponovno zavladal absolutni monarh, ki je vladal do sprejetja nove ustave leta 1837 in ponovne uvedbe ustavne monarhije. Njen razvoj je bil leta 1931 prekinjen z vzpostavitvijo republike pod diktaturo generala Franca, ki je vladal do svoje smrti leta 1975, ko je na čelo države stopil kralj Juan Carlos I. Na Švedskem je pred in med drugo svetovno vojno tedanji kralj Gustav V. kljub leta 1917 dokončno vzpostavljenemu parlamentarnemu sistemu skušal vplivati na politiko z grožnjo s svojo abdikacijo. Prav tako je težko shajal z leta 1901 uvedenim parlamentarnim sistemom danski kralj Christian X., ki je po prenekaterih sporih s političnimi voditelji leta 1920 povzročil celo ustavno krizo. Samovoljno sta ravnala tudi belgijska kralja Leopold II. z ravnanjem v Kongu in Leopold III., ki je v času druge svetovne vojne mimo vlade razglasil predajo Belgije.

Britanska in španska monarhija sta bili od 16. do prve polovice 20. stoletja kolonialni velesili, kolonialno preteklost pa imata tudi Nizozemska in Belgija. Skandinavske monarhije veže skupna zgodovina (Kalmarska zveza med letoma 1397 in 1523, dansko-norveško kraljestvo med letoma 1536 in 1814, zveza Norveške in Švedske med letoma 1814 in 1905) in prepletene sorodstvene vezi med monarhi.

4.2 USTAVNI VIDIK

Obravnavane države so ustavne monarhije, to pomeni da so pristojnosti njihovih monarhov vezane na ustavna določila. Z izjemo Velike Britanije in Severne irske, ki nima ustave v pisni obliki, ima pa kljub temu ustavno ureditev, njihove ustave določajo, kakšne so pristojnosti njihovih monarhov. Ustava Kraljevine Norveške iz leta 1814 je najstarejša, ki je z večkratnimi spremembami še vedno v veljavi, sledi Ustava Kraljevine Danske iz leta 1953, Ustava Kraljevine

¹⁰⁵ Norveška ustava iz leta 1814 je najstarejša veljavna ustava v Evropi (Norveška kraljeva družina).

Švedske iz leta 1974¹⁰⁶, Ustava Kraljevine Španije iz leta 1978, Ustava Kraljevine Nizozemske iz leta 1983 in Ustava Kraljevine Belgije iz leta 1994¹⁰⁷.

V ustavnih ureditvah vseh obravnavanih držav je monarh nedotakljiv in ni odgovoren nobenemu državnemu organu (odgovornost nosi vlada). Monarh je šef države. Na Švedskem ima monarh kot šef države strogo reprezentativno in ceremonialno vlogo in je ločen od drugih vej oblasti.

V ostalih obravnavanih državah pa je uraden nosilec izvršilne oblasti, vendar jo izvaja prek vlade, tako da je vlada dejanski nosilec izvršilne oblasti. Ob tem je treba poudariti soprodpis, kar pomeni, da je vsak predlog zakona ali drug dokument, ki ga podpiše monarh, veljaven le ob soprodpisu predsednika vlade oziroma pristojnega ministra (s tem slednji prevzemajo odgovornost za posamezen zakon). Pri tem je britanska kraljica izjema, ki zakonom 'daje privolitve' ob nasvetu ministrov (ter ob ustavnem običaju, da privolitve ne sme zavrniti).

Razen na Švedskem torej monarhi v obravnavanih državah dajejo privolitve oziroma podpisujejo v parlamentu sprejete zakone, ki brez njihove privolitve oziroma podpisa niso veljavni. Monarhi privolitve oziroma podpisa zakonov v večini obravnavanih držav ne smejo zavrniti. Norveški monarh ga lahko, vendar je pri tem vzpostavljeno varovalo (če je predlog zakona izglasovan v parlamentu na dveh posameznih, časovno zamaknjenih, zasedanjih, monarh podpisa ne sme zavrniti). Monarhi razglašajo zakone, v Belgiji in na Danskem pa imata monarha oziroma monarhinja tudi pravico do zakonske iniciative (lahko predlagata osnutke zakonov za obravnavo v parlamentu). V Belgiji na nekaterih, v ustavi določenih področjih, parlament in monarh skupaj izvajata zakonodajno oblast. Dejansko je nosilec zakonodajne oblasti v teh državah parlament, vendar brez sodelovanja monarha tako vlada kot parlament ne moreta izvajati svojih odločitev.

Razen na Švedskem monarh imenuje in odstavlja ministre ter predsednika vlade na predlog parlamenta oziroma v primeru vladnih ministrov predsednika vlade, odstavlja pa denimo v primeru v parlamentu izglasovane nezaupnice vladi. Belgijski monarh ima v federalni državi tudi

¹⁰⁶ Švedsko ustavo tvorijo štiri temeljni zakoni, med katerimi je tudi Inštrument vlade. Ker so v njem zapisana glavna določila, ki urejajo razmerja v državi, med njimi tudi pristojnosti monarha, sem tu uporabila letnico sprejetja Inštrumenta vlade (letnice sprejetja ostalih treh temeljnih dokumentov so različne) (op. a.).

¹⁰⁷ Belgijska ustava izvira sicer iz leta 1831, leta 1994 pa je bila v celoti posodobljena. V veljavi je tako ustava iz leta 1994.

pomembno povezovalno in svetovalno vlogo pri oblikovanju vladnih koalicij. Prav tako Norveški monarh ob nejasnosti političnih razmer v parlamentu sam izbere novega predsednika vlade. V vseh sedmih obravnavanih monarhijah pa ustave oziroma ustavni običaji določajo, da mora biti monarh ves čas obveščan o delovanju vlade in tako seznanjen s tekočimi notranjepolitičnimi in zunanjepolitičnimi zadevami države. Monarh sprejema britanskega predsednika vlade na rednih tedenskih avdiencah, kjer sam monarh lahko izrazi stališče do vladnih zadev ter lahko po lastni presoji vpliva na delovanje vlade, saj jo lahko opogumlja, svari in je povprašan za mnenje. Britanska monarhinja je tudi šef t. i. tajnega državnega sveta (*Privy Council*). Na Norveškem monarh predseduje državnemu svetu, ki ga sestavljajo predsednik vlade in ministri, ter v njem izraža tudi svoja stališča in odločitve, vendar je opozorjen, če niso v skladu s trenutno vladno politiko. Tako sestavo ima državni svet tudi na Danskem, ki mu predseduje monarhinja. Za namen informiranja se vlada kot državni svet pod vodstvom monarha lahko sestane tudi na Švedskem (švedski monarh predseduje tudi posvetovalnemu odboru za zunanje zadeve). Tudi Nizozemski monarh predseduje državnemu svetu, vendar tega ne tvori vlada, ampak je posvetovalno telo, ki o zakonodaji svetuje vladi in parlamentu. S predsednikom vlade ima redna tedenska srečanja. V Španiji monarh predseduje svetu ministrov in je po španski ustavi 'arbiter', ki nadzoruje delovanje državnih institucij. Vsa predsedovanja monarhov svetom pa so dejansko bolj simbolična oziroma častna.

Monarhi v vseh obravnavanih državah tudi letno odpirajo in zapirajo zasedanja parlamenta. Razen na Švedskem tudi sklicujejo in razpuščajo parlament, sklicujejo volitve, imenujejo vrhovne sodnike, državne funkcionarje in najvišje vojaške častnike, podeljujejo odlikovanja oziroma viteške časti, dajejo pomilostitve. Razen na Švedskem in na Nizozemskem so vsi ostali monarhi obravnavanih držav tudi vrhovni poveljniki oboroženih sil države.

4.3 ZUNANJEPOLITIČNI VIDIK

Monarhi obravnavanih držav, to so belgijski kralj Philippe (od 2013), danska kraljica Margareta II. (od 1972), nizozemski kralj Willem-Alexander (od 2013), norveški kralj Harald V. (od 1991), španski kralj Felipe VI. (od 2014), švedski kralj Carl XVI. Gustav (od 1973) in britanska kraljica Elizabeta II. (od 1952), imajo v zunanji politiki večinoma reprezentativne in protokolarne

funkcije. Tako monarhi vseh obravnavanih monarhij akreditirajo veleposlanike svojih držav in sprejemajo akreditivna pisma tujih veleposlanikov ob nastopu njihovih funkcij. Na avdiencah sprejemajo v njihovih državah akreditirane veleposlanike ob odhodu iz države. Prav tako vsi predstavljajo svoje države navzven in sicer tako, da na državnih obiskih gostijo tuje šefe držav in obiskujejo tuje šefe držav v tujini. Glavni cilj teh obiskov je vzpostaviti, okrepiti in spodbujati odnose med državama (in tudi šefoma držav) ter krepiti interese svoje države v tujini. Izveden državniški obisk nakazuje na dobre odnose med državama. V povprečju monarh kot šef države izvede dva državniška obiska letno v tujo državo in dva državniška obiska gosti. Monarhi obravnavanih držav sprejemajo šefe vlad in druge visoke predstavnike tujih držav v sklopu uradnih obiskov in izvajajo uradne obiske v tujini. Na uradnih avdiencah sprejemajo visoke tuje goste. Razen na Švedskem podpisujejo in/ali ratificirajo mednarodne pogodbe.

Razen omenjenih klasičnih funkcij, ki jih monarhi obravnavanih držav opravljajo v okviru svojih zunanjepolitičnih pristojnosti, pa nekateri monarhi tudi dodatno sodelujejo pri izvajanju zunanje politike. Belgijski kralj Philippe pogosto na avdienci sprejema najvišje predstavnike mednarodnih organizacij s sedežem v Bruslju. V času svoje vladavine je 2015 uradno obiskal Evropski parlament kot tudi sedež Evropske komisije. Leta 2015 je nagovoril parlamentarno skupščino Sveta Evrope. Španski kralj Felipe VI. in nizozemski kralj Willem-Alexander sta leta 2015 oziroma leta 2016 oba nagovorila Evropski parlament, se sestala z njegovim predsednikom in španskimi oziroma nizozemskimi evropskimi poslanci. Nizozemski kralj je leta 2015 uradno obiskal tudi sedež Nata. Kot šefi držav so tako britanska kraljica Elizabeta II., norveški kralj Harald, španski kralj Felipe VI. in nizozemski kralj Willem-Alexander nagovorili Generalno skupščino OZN.

Kot nekdanji kolonijalni velesili britanska in španska monarhija vzdržujeta dobre odnose s svojimi nekdanjimi kolonijami. Britanska kraljica Elizabeta II. je šef Britanske skupnosti narodov, katere večina članic je bila nekdanj del britanskega imperija in kraljica jih redno obiskuje. Izmed držav članic je kraljica šef države v petnajstih kraljestvih, med drugim v Avstraliji, Novi Zelandiji in Kanadi. Španski kralj Felipe VI. pa spodbuja skupno zgodovino, kulturno identiteto in potrebo po sodelovanju z nekdanjimi kolonijami v Latinski Ameriki prek konferenc ibero-ameriškega vrha, ki se jih redno udeležuje. Z nekdanjimi kolonijami vzdržuje

tesne odnose tudi Nizozemska, še posebej z neodvisnimi državami v okviru kraljevine (Aruba, Curaçao in Sint Maarten), ki jih kralj pogosto obišče. Skandinavske monarhije veže skupna zgodovina in prepletene sorodstvene vezi med sedanjimi monarhi.

5 SKLEP

V diplomskem delu sem skušala prikazati, kakšna je vloga monarhov kot šefov držav v zunanji politiki njihovih monarhij. Zaradi primerljivosti sem obravnavala sedem evropskih monarhij: Belgijo, Dansko, Nizozemsko, Norveško, Španijo, Švedsko ter Veliko Britanijo in Severno Irsko. Vse so ustavne monarhije in po tipu ustavne ureditve parlamentarni sistemi. V vlogi šefa države je monarh.

Obravnavane teme sem se lotila tako, da sem najprej razčlenila pojem zunanje politike in opredelila njene ključne nosilce, tudi skozi zgodovinsko perspektivo. Nato sem opredelila pojem in pristojnosti šefa države, ki je kot eden od nosilcev zunanje politike relevanten za obravnavno temo, in posebej ugotavljala zunanjepolitične pristojnosti šefa države. Za teoretskim delom so prišle na vrsto študije primerov, kjer sem prek zgodovinskega orisa nastanka monarhije, ustavnih pristojnosti posameznega monarha ter predstavitve trenutnega monarha in njegovega delovanja v zunanji politiki obravnavala sedem izbranih monarhij. V četrtem poglavju je bila izvedena primerjalna analiza študij primerov in sicer skozi zgodovinski, ustavni in zunanjepolitični vidik.

Pri tem so me vodila tri raziskovalna vprašanja:

1. Kakšna so pooblastila monarhov/-inj na zunanjepolitičnem področju ter kateri dokumenti jih določajo/urejajo?
2. Koliko je delovanje monarhov/-inj v zunanji politiki formalizirano z dokumenti in koliko je prepuščeno tradiciji?
3. Ali ima starost monarhije kakršenkoli vpliv na pooblastila monarha/-inje v zunanji politiki?

Monarh kot šef države je uradno najvišji organ države v njeni zunanji politiki in predstavlja njeno suverenost v mednarodnih odnosih. Pristojnosti monarhov obravnavanih držav na zunanjepolitičnem področju sodijo med klasične funkcije šefa države, kot so: akreditacija veleposlanikov svojih držav in sprejemanje akreditivnih pisem tujih veleposlanikov ob nastopu njihovih funkcij, predstavljanje države na državnikiških obiskih, v sklopu katerih gosti tuje šefe držav in jih obiskuje v tujini, predstavljanje države v sklopu uradnih obiskov in na uradnih

avdiencah ter podpisovanje in/ali ratifikacija mednarodnih pogodb. To pomeni, da monarhi držav, ki imajo urejen parlamentarni sistem, sodelujejo predvsem pri izvajanju zunanje politike in ne (toliko) pri odločanju.

To bi lahko razložili s tem, da so monarhi kot šefi držav v parlamentarnih sistemih del izvršilne oblasti, so tudi njeni uradni in simbolični nosilci, dejanski nosilec pa je vlada. To pomeni, da je vlada tista, ki odgovarja parlamentu. Prav vse ustave ali ustavne ureditve omenjenih držav monarha opredeljujejo kot nedotakljivega, ki ne nosi nobene odgovornosti. Da vlada nosi odgovornost, potrjuje tudi sopodpis, ki pomeni, da je vsak predlog zakona ali drug dokument, ki ga podpiše monarh veljaven le ob sopodpisu predsednika vlade oziroma pristojnega ministra. Prav tako so vsa predsedovanja monarhov državnim svetom oziroma svetu ministrov, ki jih, razen na Nizozemskem, tvori vlada, bolj simbolična, saj v njih monarhi dejansko ne odločajo in so tako sodelovanja v teh svetih bolj namenjena seznanjenosti monarhov s tekočimi notranjimi in zunanje-političnimi zadevami. To kaže na to, da so izvršilne funkcije monarhov precej omejene. Prav tako so monarhi vključeni v zakonodajno oblast predvsem s tem, da dajejo privolitve oziroma podpisujejo v parlamentu sprejete zakone, ki pa brez njihove privolitve oziroma podpisa niso veljavni. Izjema pri vsem tem je švedska monarhija, kjer je monarh kot šef države v skladu z ustavo ločen od vseh vej oblasti in ima strogo reprezentativno in protokolarno vlogo. Vse to kaže na to, da se monarhi v zunanjo politiko svoje države vključijo na točki, ko so zunanje-politične odločitve že sprejete in se začne izvajanje zunanje politike.

Pristojnosti monarhov v zunanji politiki svojih držav so posredno določene z ustavami oziroma z ustavnimi običaji (v Veliki Britaniji in Severni Irski), ki opredeljujejo ustavni položaj monarha, s tem pa njihove pristojnosti v (zunanji) politiki. Nekaj od obravnavanih ustav eksplicitno tudi govori o vlogi monarha kot šefa države v zunanji politiki, vendar največkrat le o pristojnosti sklepanja mednarodnih pogodb ob soglasju parlamenta (belgijska, danska, norveška in španska ustava) ter o pristojnosti postavljanja veleposlanikov in sprejemanja akreditivnih pisem tujih veleposlanikov (norveška in španska ustava). Te in ostale pristojnosti monarhov kot šefov držav namreč večinoma urejajo mednarodnopravni dokumenti, kot so: DKPMP, ki govori o postopkih sklepanja in veljavnosti mednarodnih pogodb in o tem, kdo jih v imenu države sklepa; DKDO, ki opredeljuje, da šef države imenuje in odpoklicuje veleposlanike ter sprejema akreditivna pisma

tujih veleposlanikov. Pristojnosti monarhov kot šefov države v zunanji politiki pa so vezane tudi na mednarodno običajno pravo.

Delovanje monarhov v zunanji politiki je večinoma urejeno z omenjenimi dokumenti in drugimi viri mednarodnega prava. Vendar pa so v obravnavanih monarhijah nekatere zakonodajne funkcije monarhov kot šefov držav z ustavo bolj, drugje manj omejene. Monarh v Belgiji in monarhinja na Danskem imata pravico do zakonske iniciative, belgijski monarh pa celo na nekaterih področjih skupaj s parlamentom izvaja zakonodajno oblast. V federalni državi, kot je Belgija, ima monarh tudi pomembno povezovalno in svetovalno vlogo pri oblikovanju vladnih koalicij. Ob nejasnosti političnih razmer v parlamentu imajo tudi monarhi ostalih obravnavanih monarhij lahko pri oblikovanju vlade pomembno vlogo. Med temi manjšimi odstopanji med ustavami obravnavanih monarhij se kažejo možnosti, ko lahko monarh vsaj posredno vpliva oziroma sodeluje tudi pri odločanju v zunanji politiki. Monarhi pa lahko vplivajo na odločanje še na en način. Vse ustavne ureditve namreč določajo, da morajo biti monarhi vseskozi seznanjeni s tekočimi notranjepolitičnimi in zunanjepolitičnimi zadevami države, saj le tako lahko ustrezno sodelujejo pri izvajanju zunanje politike. To pomeni, da se redno oziroma vsaj po potrebi sestajajo z vlado (državni sveti oziroma svet ministrov) in z njenim predsednikom. Tako imajo na teh (rednih tedenskih) srečanjih možnost izraziti stališče do vladnih zadev in tako po lastni presoji možnost vplivati na delovanje vlade.

Da je (bilo) delovanje monarhov v zunanji politiki prepuščeno tudi tradicijam v posameznih monarhijah, bi lahko razložili z naslednjimi ugotovitvami. V letih 2013 oziroma 2014 so v treh od obravnavanih monarhij – na Nizozemskem, takoj za tem v Belgiji in leto kasneje še v Španiji – dotedanji monarhi abdicirali, njihova mesta so zasedli sinovi, dotedanji prestolonasledniki, ki za dotedanjo prakso (na primer nizozemski kralj je kot prvi nizozemski šef države nagovoril Generalno skupščino OZN, španski kralj je v dveh letih svoje vladavine to storil že dvakrat) zelo aktivno obiskujejo najpomembnejše mednarodne organizacije, v katerih tako parlamentarnim organom kot njihovim glavnim predstavnikom ob spremstvu delegacije svoje države izražajo stališča države o posameznih temah. Prav tako belgijski kralj pogosto na avdiencah gosti glavne predstavnike najpomembnejših mednarodnih organizacij, ki imajo sedež na ozemlju njegove monarhije.

Ugotavljam, da sama starost monarhije ne vpliva na pristojnosti monarha v zunanji politiki. Če je denimo monarhija zelo stara, zato njen monarh nima večjih pristojnosti ali vpliva v zunanji politiki. Glede na to merilo bi prej lahko trdila obratno. Vendar pa bi se v tem kontekstu bolj veljalo ozreti na sam zgodovinski tok dogodkov v posamezni monarhiji, ki vpliva na to, kam se njena zunanja politika danes usmerja. Britanska monarhija je bila pred ostalimi evropskimi monarhijami v veliki prednosti pri uvajanju parlamentarnega sistema. Medtem ko so njeni monarhi že od prve polovice 18. stoletja le še simbolično vodili izvršilno oblast, dejansko pa je njeno vodenje prevzela vlada, so ostale obravnavane monarhije pri tem zaostajale – njihovi monarhi so imeli še v začetku 20. stoletja precejšnje ‘težave’ z uvedbo parlamentarnega sistema. A bi to težko povezali z vplivom monarhov v zunanji politiki v vseh obravnavanih monarhijah danes. Za današnje stanje je bolj pomembno, da sta bili tako britanska kot španska monarhija nekoč kolonialni velesili, ki sta kot taki ohranili tesne in dobre odnose s svojimi nekdanjimi kolonijami, s katerimi si delita zgodovino, kulturno identiteto, tudi jezik. Britanska vzdržuje te stike prek Britanske skupnosti narodov, katere šef je kraljica Elizabeta II., španska monarhija pa prek konferenc ibero-ameriškega vrha, ki se jih španski kralj Felipe VI., tako kot pred njim njegov oče, redno udeležuje. Dejstvo, da je na čelu obeh teh dveh držav dedni monarh (in ne voljen šef države), ki poseblja kontinuiteto in tradicijo, je pri tem verjetno dobrodošlo. Skupna zgodovina igra pomembno vlogo tudi pri skandinavskih monarhijah (Kalmarska zveza, dansko-norveško kraljestvo, zveza Norveške in Švedske) kot tudi niso zanemarljive njihove prepletene sorodstvene vezi (četudi nikakor ne dosegajo take pomembnosti kot nekoč). Iz tega bi lahko sklepali, kako vrednote s svojimi notranjimi determinantami, pri oblikovanju katerih so v zgodovini nekdanji monarhi imeli odločilne vloge, vplivajo na izbiro današnjih zunanjepolitičnih ciljev omenjenih monarhij, ki jih pomagajo izvajati današnji monarhi.

Naj zaključim, da je obravnavanim monarhijam skupno, da monarhi niso in tudi ne smejo biti odvisni od politike. To zagotavljajo ustavne ureditve obravnavanih držav na eni strani z vsemi lastnostmi sodobnega parlamentarnega sistema in na drugi s tistim, kar so monarhije uspele ohraniti skozi zgodovino – z nasledstvenim redom. Ta je dobro urejen z akti o nasledstvu (ki se času primerno tudi posodablja in ukinjajo moško primogenituro) in vsemi določili o regentstvu, tako da je poskrbljeno, da je na čelu monarhije ves čas monarh (ali v primeru regentstva član

monarhove družine). S tem se monarhe in njihove potomce ločuje od vlade in parlamentarnih strank, ki o politiki odločajo. Tako so 'nad' politiko. Le tak neodvisen položaj omogoča, da simbolizirajo stabilnost in kontinuiteto, povezovalno vlogo, so celo mediatorji (po španski ustavi je kralj 'arbiter', ki nadzoruje delovanje državnih institucij) ali, kot pravita Kaučič in Grad (2000, 251–2), delujejo kot nevtralna in vmesna oblast ter imajo ugled. In tak položaj je lahko tudi 'adut' pri izvajanju zunanje politike.

6 LITERATURA

1. Allen, Graham. 2002. Heads of State. V *Monarchies: What are Kings and Queens for?*, ur. Tom Bentley in James Wilsdon, 35–40. London: Demos.
2. Baltzersen, Jan. 2005. *The re-unification of North Schleswig with Denmark in 1920*. Dostopno prek: <http://dendigitalebyport.byhistorie.dk/monumenter/artikel.aspx?xid=re-unification> (2. marec 2016).
3. *Belgijska monarhija*. Dostopno prek: <http://www.monarchie.be/en> (4. december 2015).
4. Benko, Vlado. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Black, Jeremy. 2014. *British Politics and Foreign Policy 1727–1744*. Burlington: Ashgate.
6. Bojinović Fenko, Ana. 2010. *Premoščanje ločnice med proučevanjem mednarodnih odnosov in zunanje politike: primer mednarodnega regionalizma*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Bouvier, Virginia Marie. 2001. *Whose America?: The War of 1898 and the Battles to Define the Nation*. Praeger.
8. *Britanska monarhija*. Dostopno prek: <http://www.royal.gov.uk/> (3. december 2015).
9. Bučar, Bojko, Zlatko Šabič, Milan Brglez in Monika Kalin – Golob. 2002. *Navodila za pisanje: seminarske naloge in diplomatska dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. *Constitute*. Dostopno prek: <https://www.constituteproject.org/search?lang=en> (28. avgust. 2016).

11. *Danska monarhija – Official homepage of the Danish Monarchy*. Dostopno prek: <http://kongehuset.dk/en> (9. januar 2016).
12. Doran, Susan. 1996. *England and Europe 1485–1603*. New York: Routledge.
13. Dragan, Zvone. 2013. *Študijsko gradivo za predmet Diplomatski in konzularni odnosi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih – Vienna Convention on Diplomatic Relations*, sprejeta 18. aprila 1961. Dostopno prek: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf (2. februar 2016).
15. *Dunajska konvencija o konzularnih odnosih – Vienna Convention on Consular Relations*, sprejeta 24. aprila 1963, Dostopno prek: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf (4. marec 2016).
16. *Dunajska konvencija o pravu mednarodnih pogodb – Vienna Convention on the Law of Treaties*, sprejeta 23. maja 1969. Dostopno prek: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (12. januar 2016).
17. *Encyclopædia Britannica*. Dostopno prek: <https://www.britannica.com/> (27. avgust 2016).
18. *Evropski parlament*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/portal/sl> (20. junij 2016).
19. Gladdish, Ken. 2002. Decline or Fall? V *Monarchies: What are Kings and Queens for?*, ur. Tom Bentley in James Wilsdon, 133–138. London: Demos.
20. Glete, Jan. 2002. *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as fiscal-military states, 1500–1660*. London: Routledge.

21. Grad, Franc. 2006. Združeno kraljestvo. V *Primerjalno ustavno pravo*, ur. Franc Grad, Ivan Kristan in Anton Perenič, 17–75. Ljubljana: Pravna fakulteta.
22. Grugel, Jean in Tim Rees. 1997. *Franco's Spain*. London: Hodder Arnold.
23. Gustafsson, Harald. 2006. A State that Failed? *Scandinavian Journal of History* 32 (3): 205–220.
24. *Historic UK*. Dostopno prek: <http://www.historic-uk.com/HistoryUK/KingsQueensofBritain/> (4. avgust 2016).
25. Jenkins, Simon. 2011. What's the point of the monarchy? *Prospect*, 23. marec. Dostopno prek: <http://www.prospectmagazine.co.uk/features/what%e2%80%99s-the-point-of-the-monarchy> (5. december 2015).
26. Kajnič, Sabina. 2006. *Razumevanje evropske zunanje politike z vidika dihotomije agent – struktura: doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
27. --- 2008. *Razvoj evropske zunanje politike: od Evropskega političnega sodelovanja do evropske varnostne in obrambne politike*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
28. Kaučič, Igor in Franc Grad. 2000. *Ustavna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
29. *Konvencija o specialnih misijah – Convention on Special Missions*, sprejeta . 8. decembra 1969, Dostopno prek: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_3_1969.pdf (6. marec 2016).
30. Larsson, Torbjörn in Henry Bäck. 2008. *Governing and Governance in Sweden*. Lund: Studentlitteratur AB.

31. Lynch, John. 1986. *The Spanish American Revolutions 1808–1826*. Norton.
32. Marshall, P. J. 1996. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge University Press.
33. Mellaerts, Wim. 2002. Postmodern Monarchies. V *Monarchies: What are Kings and Queens for?*, ur. Tom Bentley in James Wilsdon, 145–151. London: Demos.
34. *Ministrstvo za zunanje zadeve*. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/si/> (17. junij 2016).
35. *Nizozemska kraljeva družina*. Dostopno prek: <http://www.royal-house.nl/> (3. december 2015).
36. *Nizozemska vlada*. Dostopno prek: <https://www.government.nl/> (4. marca 2016).
37. *Norveška kraljeva družina*. Dostopno prek: <http://www.royalcourt.no/> (9. januar 2016).
38. Payne, Stanley G. 1970. *The Spanish Revolution*. W. W. Norton & Company.
39. Petrič, Ernest. 2010. *Zunanja politika: osnove teorije in praksa*. Ljubljana: Center za evropsko prihodnost in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
40. *Privy Council Office*. Dostopno prek: <https://privycouncil.independent.gov.uk/> (11. Avgust 2016).
41. Ringrose, David R. 1998. *Spain, Europe and the »Spanish Miracle« 1700–1900*. Cambridge: Cambridge University Press.

42. Ritchie, Sarah. 2015. *To what extent did foreign policy sour relations between the monarch and parliament between 1603–1629?* Dostopno prek: <http://www.markedbyteachers.com/as-and-a-level/history/to-what-extent-did-foreign-policy-sour-relations-between-the-monarch-and-parliament-between-1603-1629.html> (2. februar 2016).
43. Russett, Bruce in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
44. Simoniti, Iztok. 1995. *Multilateralna diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
45. *Stortinget*. Dostopno prek: <https://www.stortinget.no/en/In-English> (27. november 2015).
46. Sveriges Riksdag. 2016. *The Constitution of Sweden: The Fundamental Laws and the Riksdag Act*. Dostopno prek: <http://www.riksdagen.se/en/SysSiteAssets/07.-dokument--lagar/the-constitution-of-sweden-160628.pdf/> (3. avgusta 2016).
47. *Španska kraljeva družina*. Dostopno prek: <http://www.casareal.es/EN/Paginas/home.aspx> (3. december 2015).
48. Štravs, Smilja. 2014. Kolonialna preteklost Belgije pod drobnogledom. *Delo*, 9. april. Dostopno prek: <http://www.delo.si/druzba/trip/kolonialna-preteklost-belgije-pod-drobnogledom.html> (27. april 2016).
49. *Švedska kraljeva družina – Swedish Royal Court*. Dostopno prek: <http://www.kungahuset.se/royalcourt.4.367010ad11497db6cba800054503.html> (10. januar 2016).
50. *The Economist*. 2013. Sire, there are no Belgians: The fear and hope of Belgium's royal succession. Dostopno prek: <http://www.economist.com/news/europe/21582313-fear-and-hope-belgiums-royal-succession-sire-there-are-no-belgians> (16. junij 2016).

51. Udovič, Boštjan. 2009. *Ekonomska in gospodarska diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
52. --- 2013. *Zgodovina (gospodarske) diplomacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
53. --- in Milan Brglez. 2011. Slovenske diplomatske študije med diplomatsko teorijo in prakso. V *Diplomacija med teorijo in prakso*, gl. ur. Boštjan Udovič et al., 11–47. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
54. *United Nations: Meetings Coverage and Press Releases*. Dostopno prek: <http://www.un.org/press/en/2010/ga10962.doc.htm> (6. junija 2016).
55. *Ustava Kraljevine Belgije – The Belgian Constitution*. 2014. Dostopno prek: http://www.const-court.be/en/basic_text/belgian_constitution.pdf (4. december 2015).
56. *Ustava Kraljevine Danske – The Constitutional Act of Denmark*. 2013. Dostopno prek: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=341212 (26. november 2015).
57. *Ustava Kraljevine Nizozemske – The Constitution of the Kingdom of the Netherlands*. 2008. Dostopno prek: <https://www.government.nl/topics/constitution/documents/regulations/2012/10/18/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008> (2. december 2015).
58. *Ustava Kraljevine Norveške – The Constitution of the Kingdom of Norway*. 2014. Dostopno prek: <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/constitutionenglish.pdf> (26. november 2015).
59. *Ustava Kraljevine Španije – The Spanish Constitution*. 1978. Dostopno prek: http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/c78/cons_ingl.pdf (27. november 2015).

60. *Ustava Kraljevine Švedske: Inštrument vlade – The Instrument of Government*. 1974. Dostopno prek: <http://www.riksdagen.se/en/SysSiteAssets/07.-dokument--lagar/the-instrument-of-government-2015.pdf/> (27. november 2015).
61. *Ustava Kraljevine Švedske: Akt o nasledstvu – The Act of Succession*. 1810. Dostopno prek: <http://www.riksdagen.se/en/SysSiteAssets/07.-dokument--lagar/the-act-of-succession-2012.pdf/> (4. julij 2016).
62. *Zakon o nasledstvu krone 2013 – The Succession to the Crown Act 2013*. 2013. Dostopno prek: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/20/pdfs/ukpga_20130020_en.pdf (9. avgust 2016).